

IĞDIR İLİNİN HAYVANSAL ÜRETİM YAPISI VE POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ

Proje No: TRA2-12-DFD/0004

Proje Koordinatörü

Yrd. Doç. Dr. Kasım ŞAHİN

**Nisan-2013
İĞDIR**

IĞDIR İLİNİN HAYVANSAL ÜRETİM YAPISI

VE

POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ

2012 Yılı Doğrudan Faaliyet Programı

Sözleşme No: TRA2-12-DFD/0004

**Proje Koordinatörü
Yrd. Doç. Dr. Kasım ŞAHİN**

Araştırmacılar

Yrd. Doç. Dr. Kasım ŞAHİN

Yrd. Doç. Dr. Süleyman TEMEL

Yrd. Doç. Dr. İbrahim HOSAFLIOĞLU

Yrd. Doç. Dr. Hakkı AKDENİZ

Mustafa YAŞAR (Yüksek Lisans Öğrencisi)

Bu Proje Iğdır Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarafından Yürütlümüş

ve

Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA) Tarafından Desteklenmiştir

**Nisan-2013
IĞDIR**

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
İÇİNDEKİLER.....	1
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	3
1. GİRİŞ.....	10
2. PROJENİN AMAÇLARI.....	14
2.1. Genel Amaçlar.....	14
2.2. Özel Amaçlar.....	14
3. PROJEDEN BEKLENTİLER.....	15
4. MATERİYAL VE METOD.....	16
5. İĞDIR İLINİN HAYVANSAL ÜRETİMİ AÇISINDAN MEVCUT YEM BİTKİLERİ ÜRETİM DURUMU VE ÖNEMİ.....	19
5.1.Iğdır İlinin Bitkisel Üretim Açısından Uygunluğu.....	19
5.2. Iğdır'da Tarım Arazileri ve Kullanım Durumları.....	20
5.3.Iğdır'da Büyükköbaş ve Küçükbaş Hayvan Varlığı.....	20
5.4. Iğdır'da Kaba Yem Üretim Düzeyi.....	23
5.5. Iğdır'da Kaba Yem Üretimin İhtiyacı Karşılama Oranı.....	26
6. KAZIMKARABEKİR TARIM İŞLETMESİ.....	28
6.1. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinin Tarihçesi.....	28
6.2. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinin Coğrafi Konumu.....	28
6.3. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinin İklimi.....	28
6.4. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinin Arazi Varlığı.....	29
6.5. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinin Personel Durumu.....	29
6.6. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinin Tarımsal Faaliyetleri.....	30
6.6.1. Bitkisel Üretim Faaliyetleri.....	30
6.6.2. Hayvancılık Faaliyetleri.....	30
6.6.2.1. Sığırçılık Faaliyetleri.....	30
6.6.2.2. Koyunculuk Faaliyetleri.....	31
7. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA.....	32
7.1. İşletmelerde Nüfus, Eğitim, Mesleki Deneyim ve İşgücü Durumu.....	32
7.2. İncelenen İşletmelerde Arazi Varlığı ve Arazinin Kullanım Durumu.....	38
7.3. İncelenen İşletmelerde Bina Varlığı ve Kullanım Durumu.....	46

	Sayfa No
7.4. İncelenen İşletmelerde Makine ve Teçhizat Varlığı.....	49
7.5. İncelenen İşletmelerde Hayvan Varlığı ve Üretim Durumu.....	51
7.5.1. İncelenen İşletmelerde Büyükbaba Hayvan Varlığı.....	52
7.5.2. İncelenen İşletmelerde Küçükbaş Hayvan Varlığı.....	56
7.5.3. İncelenen İşletmelerde Diğer Hayvan Varlığı.....	59
7.5.4. İncelenen İşletmelerde Hayvansal Üretim Durumu.....	62
7.6. İncelenen İşletmelerde Malzeme Mühimmət Durumu.....	63
7.7. İncelenen İşletmelerde Para ve Kredi Durumu.....	66
7.8. İncelenen İşletmelerde Tarımla İlgili Kuruluşlara Üyelik Durumu.....	69
7.9. İncelenen İşletmelerde Besicilik Şekli.....	71
7.10. İncelenen İşletmelerde Geleceğe Yönelik Beklentiler.....	72
7.11. İncelenen İşletmelerde Hayvan Temin ve Satış Yerleri.....	74
7.12. İncelenen İşletmelerde Hayvancılıkla İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri.....	83
8. SONUÇ.....	92
9. KAYNAKLAR.....	95

ÇİZELGELER DİZİNİ

	Sayfa No
Çizelge 1. Büyükbaba Hayvana Sahip İşletmelerde, İşletme Gruplarına Göre İlçelerdeki Büyükbaba İşletme Sayıları.....	18
Çizelge 2. Küçükbaş Hayvana Sahip İşletmelerde, İşletme Gruplarına Göre İlçelerdeki Küçükbaş İşletme Sayıları.....	18
Çizelge 3. İlçelere Göre Büyükbaba ve Küçükbaş Hayvan Varlığı ve İşletme Sayıları	18
Çizelge 4. İğdır İlinin Arazi Varlığı ve Dağılımı.....	20
Çizelge 5. 2011 Yılı İtibarıyle İğdır'da Büyükbaba Hayvan Varlığı.....	21
Çizelge 6. 2011 Yılı İtibarıyle İğdır'da Küçükbaş Hayvan Varlığı.....	21
Çizelge 7. İğdir'da Yıllara Göre Hayvan Sayılarındaki Değişim.....	22
Çizelge 8. İğdir'da 2011 Yılı BBHB Cinsinden Hayvan Varlığı.....	23
Çizelge 9. İğdir İlinde Tespitî Yapılan Çayır Meraların Durumu.....	24
Çizelge 10. Yağ Ot Cinsinden Yonca, Silajlık Mısır, Fiğ ve Korunga Bitkisinin İğdir'da Ekiliş Alanları ve Üretim Miktarı.....	25
Çizelge 11. Kuru Ot Cinsinden Yonca, Silajlık Mısır, Fiğ ve Korunga Bitkisinin İğdir'da Ekiliş Alanları ve Üretim Miktarı.....	25
Çizelge 12. İğdir'da Yonca, Silajlık Mısır, Korunga ve Fiğ Üretiminin Yıllara Göre Durumu.....	26
Çizelge 13. İğdir da 2011 Yılı Kaba Yem Kaynakları İle Hayvan Varlığı Dengesi....	27
Çizelge 14. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinin Arazi varlığı.....	29
Çizelge 15. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinin Son 5 Yıllık Üretim Verileri.....	30
Çizelge 16. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinin Sığircılık Verileri.....	31
Çizelge 17. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinin Koyunculuk Verileri.....	32
Çizelge 18. Büyükbaba Hayvanlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmeci Yaşı ve Birey Sayısı Ortalaması.....	33
Çizelge 19. Küçükbaş Hayvanlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmeci Yaşı ve Birey Sayısı Ortalaması.....	33
Çizelge 20. İlçelere Göre İşletmeci Yaşı ve Birey Sayısı Ortalaması.....	33
Çizelge 21. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmeci Eğitim Durumu.....	34
Çizelge 22. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmeci Eğitim Durumu.....	35
Çizelge 23. İlçelere Göre İşletmeci Eğitim Durumu.....	35

Sayfa №

Çizelge 24. Büyükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletmecilerin Hayvancılıkla Uğraşma Süresi.....	36
Çizelge 25. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletmecilerin Hayvancılıkla Uğraşma Süresi.....	36
Çizelge 26. İlcelere Göre İşletmecilerin Hayvancılıkla Uğraşma Süresi.....	37
Çizelge 27. Büyükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre Yabancı İşgücü Sayısı.....	37
Çizelge 28. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre Yabancı İşgücü Sayısı.....	38
Çizelge 29. İlcelere Göre İşletmelerde Yabancı İşgücü Sayısı Ortalaması.....	38
Çizelge 30. Büyükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmelerin Arazi Varlığı ve Mülkiyet Durumu.....	39
Çizelge 31. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmelerin Arazi Varlığı ve Mülkiyet Durumu.....	40
Çizelge 32. İlcelere Göre İşletmelerin Arazi Varlığı ve Mülkiyet Durumu.....	40
Çizelge 33. Büyükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Ekim Alanları (da).....	41
Çizelge 34. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Ekim Alanları (da).....	41
Çizelge 35. İlcelere Göre İşletmelerde Ekim Alanları (da).....	42
Çizelge 36. Büyükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Yem Bitkisi Üretimi.....	42
Çizelge 37. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Yem Bitkisi Üretimi.....	43
Çizelge 38. İlcelere Göre İşletmelerde Yem Bitkisi Üretimi.....	43
Çizelge 39. Büyükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Meyve ve Sebze Ekim Alanları.....	44
Çizelge 40. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Meyve ve Sebze Ekim Alanları.....	44
Çizelge 41. İlcelere Göre İşletmelerin Meyve ve Sebze Ekim Alanları.....	45
Çizelge 42. Büyükbaş Hayvan İşletmelerinde Meyveli ve Meyvesiz Ağaç Varlığı...	45
Çizelge 43. Küçükbaş Hayvan İşletmelerinde Meyveli ve Meyvesiz Ağaç Varlığı...	45
Çizelge 44. İlcelere Göre İşletmelerin Meyveli ve Meyvesiz Ağaç Varlığı.....	46
Çizelge 45. Büyükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Bina Alanları (m ²).....	47
Çizelge 46. Büyükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Binaların Yaşı(Yıl).....	47
Çizelge 47. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Bina Alanları (m ²).....	47

	Sayfa No
Çizelge 48. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Binaların Yaşı(Yıl).....	48
Çizelge 49. İlçelere Göre İşletmelerde Bina Alanları (m ²).....	48
Çizelge 50. İlçelere Göre İşletmelerde Binaların Yaşı(Yıl).....	49
Çizelge 51. Büyükbaba Hayvan İşletmelerinde Alet Ekipman Varlığı (Ortalama Adet).....	49
Çizelge 51. Devamı.....	50
Çizelge 52. Küçükbaş Hayvan İşletmelerinde Alet Ekipman Varlığı (Ortalama Adet).....	50
Çizelge 52. Devamı.....	50
Çizelge 53. İlçelere Göre İşletmelerde Alet Ekipman Varlığı (Ortalama Adet).....	51
Çizelge 53. Devamı.....	51
Çizelge 54. Büyükbaba Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Büyükbaba Hayvan Varlığı Dönem Başı (Baş).....	53
Çizelge 55. Büyükbaba Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Büyükbaba Hayvan Varlığı Dönem Sonu (Baş).....	54
Çizelge 56. Küçükbaş Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Büyükbaba Hayvan Varlığı Dönem Başı (Baş).....	54
Çizelge 57. Küçükbaş Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Büyükbaba Hayvan Varlığı Dönem Sonu (Baş)	55
Çizelge 58. İlçelere Göre İşletmelerin Büyükbaba Hayvan Varlığı Dönem Başı (Baş)	55
Çizelge 59. İlçelere Göre İşletmelerin Büyükbaba Hayvan Varlığı Dönem Sonu (Baş).....	56
Çizelge 60. Büyükbaba Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Küçükbaş Hayvan Varlığı Dönem Başı (Baş).....	57
Çizelge 61. Büyükbaba Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Küçükbaş Hayvan Varlığı Dönem Sonu (Baş).....	57
Çizelge 62. Küçükbaş Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Küçükbaş Hayvan Varlığı Dönem Başı (Baş).....	58
Çizelge 63. Küçükbaş Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Küçükbaş Hayvan Varlığı Dönem Sonu (Baş).....	58
Çizelge 64. İlçelere Göre İşletmelerin Küçükbaş Hayvan Varlığı Dönem Başı (Baş)	59

	Sayfa No
Çizelge 65. İlcelere Göre İşletmelerin Küçükbaş Hayvan Varlığı Dönem Sonu (Baş).....	59
Çizelge 66. Büyükbaba Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Diğer Hayvan Varlığı Dönem Başı (Baş).....	60
Çizelge 67. Büyükbaba Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Diğer Hayvan Varlığı Dönem Sonu (Baş).....	60
Çizelge 68. Küçükbaş Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Diğer Hayvan Varlığı Dönem Başı (Baş).....	61
Çizelge 69. Küçükbaş Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Diğer Hayvan Varlığı Dönem Sonu (Baş).....	61
Çizelge 70. İlcelere Göre İşletmelerin Diğer Hayvan Varlığı Dönem Başı (Baş).....	61
Çizelge 71. İlcelere Göre İşletmelerin Diğer Hayvan Varlığı Dönem Sonu (Baş).....	62
Çizelge 72. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Hayvansal Üretim Miktarı (Kg).....	62
Çizelge 73. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Hayvansal Üretim Miktarı (Kg).....	63
Çizelge 74. İlcelere Göre İşletmelerde Hayvansal Üretim Miktarı (Kg).....	63
Çizelge 75. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Malzeme Mühimmat Miktarı (Kg).....	64
Çizelge 75. Devamı.....	64
Çizelge 76. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Malzeme Mühimmat Miktarı (Kg).....	64
Çizelge 76. Devamı.....	65
Çizelge 77. İlcelere Göre İşletmelerde Malzeme Mühimmat Miktarı (Kg).....	65
Çizelge 77. Devamı.....	65
Çizelge 78. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Kasa Durumu (TL).....	66
Çizelge 79. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Kasa Durumu (TL).....	66
Çizelge 80. İlcelere Göre İşletmelerde Kasa Durumu (TL).....	67
Çizelge 81. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Kredi Kullanım Durumu...	68
Çizelge 82. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Kredi Kullanım Durumu...	68
Çizelge 83. İlcelere Göre İşletmelerde Kredi Kullanım Durumu.....	69

Sayfa No

Çizelge 84. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Tarımla İlgili Kuruluşlara Üyeliği.....	70
Çizelge 85. Küçükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Tarımla İlgili Kuruluşlara Üyeliği.....	70
Çizelge 86. İlçelere Göre İşletmecilerin Tarımla İlgili Kuruluşlara Üyeliği.....	71
Çizelge 87. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre Besicilik Şekli.....	71
Çizelge 88. Küçükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre Besicilik Şekli.....	72
Çizelge 89. İlçelere Göre Besicilik Şekli.....	72
Çizelge 90. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Önümüzdeki Beş Yılda Hayvan Varlığının Ne Olacağı.....	73
Çizelge 91. Küçükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Önümüzdeki Beş Yılda Hayvan Varlığının Ne Olacağı.....	74
Çizelge 92. İlçelere Göre İşletmecilerin Önümüzdeki Beş Yılda Hayvan Varlığının Ne Olacağı.....	74
Çizelge 93. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvanları Temin Ettiği Yerler.....	75
Çizelge 94. Küçükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvanları Temin Ettiği Yerler.....	75
Çizelge 95. İlçelere Göre İşletmecilerin Hayvanları Temin Ettiği Yerler.....	76
Çizelge 96. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvanları Nerede Sattığı.....	76
Çizelge 97. Küçükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvanları Nerede Sattığı.....	77
Çizelge 98. İlçelere Göre İşletmecilerin Hayvanları Nerede Sattığı.....	77
Çizelge 99. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Alıcıların Verdiği Fiyatlar Arasında Fark Olma Durumu.....	78
Çizelge 100. Küçükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Alıcıların Verdiği Fiyatlar Arasında Fark Olma Durumu.....	78

Sayfa No

Çizelge 101. İlçelere Göre İşletmecilerin Alıcıların Verdiği Fiyatlar Arasında Fark Olma Durumu.....	79
Çizelge 102. Büyükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Alıcıların Verdiği Fiyatlar Arasında Fark Olma Nedeni.....	79
Çizelge 103. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Alıcıların Verdiği Fiyatlar Arasında Fark Olma Nedeni.....	80
Çizelge 104. İlçelere Göre İşletmecilerin Alıcıların Verdiği Fiyatlar Arasında Fark Olma Nedeni.....	80
Çizelge 105. Büyükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvanları İstediği Fiyattan Satamaması Durumunda Başka Pazaraya Götürme Durumu.....	81
Çizelge 106. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvanları İstediği Fiyattan Satamaması Durumunda Başka Pazaraya Götürme Durumu.....	81
Çizelge 107. İlçelere Göre İşletmecilerin Hayvanları İstediği Fiyattan Satamaması Durumunda Başka Pazaraya Götürme Durumu.....	82
Çizelge 108. Büyükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvanları İstediği Fiyattan Satamaması Durumunda Başka Pazaraya Götürme Nedeni.....	82
Çizelge 109. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvanları İstediği Fiyattan Satamaması Durumunda Başka Pazaraya Götürme Nedeni.....	83
Çizelge 110. İlçelere Göre İşletmecilerin Hayvanları İstediği Fiyattan Satamaması Durumunda Başka Pazaraya Götürme Nedeni.....	83
Çizelge 111. Büyükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvancılığa İlişkin Sorunları.....	84
Çizelge 112. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvancılığa İlişkin Sorunları.....	85
Çizelge 113. İlçelere Göre İşletmecilerin Hayvancılığa İlişkin Sorunları.....	86
Çizelge 114. Büyükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvancılığa İlişkin Çözüm Önerileri.....	87

Sayfa No

Çizelge 115. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvancılığa İlişkin Çözüm Önerileri.....	88
Çizelge 116. İlçelere Göre İşletmecilerin Hayvancılığa İlişkin Çözüm Önerileri.....	89

1. GİRİŞ

Her geçen gün artan dünya nüfusuna paralel olarak, yetersiz beslenen ve açlık çeken kişi sayısında ciddi artışlar görülmektedir. FAO'nun 2012 yılında yayınladığı rapora göre, toplam dünya nüfusunun % 12'si (868 milyon) açlık problemi ile karşı karşıyadır. Ülkemizde ise önemli boyutlarda açlık olmasa da gelişmiş ülkelere kıyasla hayvansal protein bakımından yetersiz beslenme söz konusudur. Öyle ki hayvansal protein tüketimi bakımından Türkiye 176 ülke arasında 135. sırada yer almaktadır. Dolayısıyla dengeli beslenme için bitkisel ve hayvansal ürün tüketiminin bir bütün olarak düşünülmesi gerekmektedir. Yeterli hayvansal ürünlerin temini ise ancak yedirilen yemi ucuz mal etmekle mümkündür. Çünkü karlı bir hayvancılıkta yapılan masrafların en az % 70'i beslenmeye gitmektedir.

Hayvanlar yaşamalarını devam ettirebilmeleri, yüksek verim ve kalitede hayvansal üretim sağlayabilmeleri için iki önemli yem kaynağından istifade etmektedirler. Bunlardan biri kaba yem, diğer ise kesif yemlerdir. En ucuz kaba yem kaynakları ise; doğal çayır ve meralar, tarla tarımı içerisinde yetiştirilen yem bitkileri ve tarla tarımı artıklarıdır. Her ne kadar kaba yemlerin lifli bileşikleri yüksek, sindirilebilir besin maddeleri düşük olsa bile hayvanların yaşamaları boyunca tüketikleri yemin % 70-90'ını kaba yemler oluşturmaktadır. Yine hayvanlar, protein ve enerji gereksinimlerinin büyük bir kısmını (% 85,2) kaba yemlerden sağlamaktadırlar.

Bugün dünyada çiftlik hayvanlarının gereksinim duyduğu yeminin yaklaşık % 70'i çayır-mera alanlarından karşılanmaktadır (Lund, 2007). Yine ülkemizin % 25'ini kaplayan çayır mera alanları yeterli ve en ucuz kaba yem temini sağlanan kaynakların başında gelmektedir (Aydın ve Uzun, 2002). Ancak ülkemizde mevcut doğal çayır-mera alanlarının toplam alan içindeki oranı, diğer birçok ülkelere kıyaslandığında oldukça iyi durumda olmasına karşın; yillardır uygulanan aşırı ve bilinçsiz uygulama teknikleri, mevcut çayır mera alanlarının üretim güçlerini kaybetmesine ve erozyona açık alanlar haline dönüşmesine neden olmuştur (Tükel ve Hatipoğlu, 2001). Özellikle meraların köy ortak malı olması, yeterli korunamaması, aşırı ve zamansız olatma gibi nedenlerle bu alanların büyük çoğunluğu zayıflayarak bozulmuştur. Hatta bir kısım mera alanları ise sürülerek tarla haline getirilmiştir. Hayvancılığın geniş ölçüde meraya dayandığı ülkemizde, çayır - mera alanlarında önemli bir azalma görülmekte ve bu alanlar 1935 yılında 44 milyon hektar iken, bugün 14.617.000 hektara düşmüştür (Anonim, 2012a). Durum böyle olunca; hayvanların beslenmeleri için gereksinim duyulan yem açığının; tarla tarımı içinde yem bitkileri tarımını geliştirerek veya yazılık ve kişilik ikinci ürün yem bitkilerini devreye sokarak kapatmak olası görülmektedir. Yem bitkileri tarımı, sürekli ve güvenli kaba yem üretiminin en önemli yoludur. Tarımsal

faaliyetler içerisinde çok önemli bir yere sahip olan yem bitkileri tarımı, bitkisel ve hayvansal üretimin sigortası konumundadır. Yem bitkileri, ucuz bir kaynak olması, hayvanların mide mikro florası için gerekli besin maddelerini içermesi, mineral ve vitaminlerce zengin olması, hayvanların üreme gücünü arttırması ve yüksek kalitede hayvansal ürün sağlamaşı bakımından hayvan beslenmede önemlidir. Ayrıca yetiştirdikleri toprakların fiziksel - kimyasal özelliklerini düzeltmesi, kendisini takip eden kültür bitkilerinin verim ve kalitesine olumlu etkilerde bulunması gibi pek çok üstün özelliklere sahiptir (Soya ve ark, 2004). Ancak çayır mera alanları ile yem bitkileri tarımındaki çeşitli sıkıntılarından dolayı ülkemizde üretilen kaba yem, hayvanlarımızın gereksinim duyduğu sindirilebilir protein ve toplam sindirilebilir besin maddelerini karşılayamadığı ortaya çıkmaktadır.

Dünya nüfusu hızla artarken, insanlar hayat seviyelerini yükseltmek gayreti içindedirler. Ayrıca bu günün insanı yeterli ve dengeli beslenmeye önem vermektedir. Dengeli ve yeterli beslenmede de esas itibarıyle hayvansal kaynaklı gıdaların alınması gereklidir. Sığır yetiştirciliğinin geliştirilmesi ve sığır ürünlerinin üretiminin artırılması da günümüzde önemli bir konuya teşkil etmektedir. Özellikle bu önem, artan protein açığı ile yükselen süt ve et talebinin önemli bir kısmının sığır yetiştirciliğinden karşılanması ihtiyacını doğurmaktadır. Ülkemiz doğal yapısı ve kaynakları bakımından hayvan yetiştirciliğine uygundur. Hayvan varlığı bakımından da büyük bir potansiyele sahiptir. Diğer taraftan ülkelerin refah düzeyi yükseldikçe, et ve süte olan talepte artmaktadır. Durum böyle olunca artan nüfusun protein ihtiyacını karşılamak için et ve süt üretiminin daha fazla geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Fidan, 1992; Şahin, 1993).

Dengeli beslenme için bitkisel ve hayvansal ürünlerin tüketiminin bir bütün olarak düşünülmesi gerekmektedir. Hayvansal ürün fiyatlarının yüksekliği ve elde edilen verimin düşük olması edeniyle insanımız yeterli düzeyde hayvansal proteinlerle beslenmemektedir (Avcıoğlu ve ark, 2000; Alçıçek, 2001). Bu durumun başlıca nedenlerinden birisi hayvancılığın en önemli girdilerden biri olan kaliteli kaba yem yetersizliğidir (Ayan ve ark, 2006). Tarla ziraatı içerisinde yetiştirilen yem bitkileri ve doğal çayır meralar, hayvanlara kaliteli, ucuz ve bol kaba yem sağlamada önemli yem kaynakları durumundadır. Hayvan beslenmede kaliteli kaba yemler, ucuz bir kaynak olmasının yanı sıra, geviş getiren hayvanların rumen mikroflorası için gerekli protein, yağ, selüloz içermesi, mineral ve vitaminlerce zengin olması, hayvanların üreme gücünü artırması, beslemeye bağlı pek çok metabolik hastalığın önlenmesi ve yüksek kalitede hayvansal ürün sağlamaşı bakımından da önemlidir (Serin ve Tan, 2001). Ayrıca bu bitkilerin hayvansal üretimde en önemli girdi olan yemi sağlananın yanı sıra yetiştirdikleri toprakların fiziksel ve kimyasal özelliklerini ve kendisini takip eden

kültür bitkilerinin verim ve kalitesine olumlu etkilerde bulundukları da bilinmektedir (Soya ve ark, 2004). Tarımsal üretim içerisinde çok önemli bir yere sahip olan bu yem bitkileri tarımı, bitkisel ve hayvansal üretimin de sigortası konumunda olup, sürekli ve güvenli kaba yem üretiminin en önemli yoludur (Açıköz, 2001; Açıköz ve ark, 2005; Akman ve ark, 2007). İğdır ilinde çayır-mera alanlarının fazlalığı başlangıçta hayvancılık için büyük bir potansiyel olarak gözükmemektedir. Ancak ekstrem iklim şartları ve toprak yapısının bozukluğundan kaynaklanan sebeplere ilave olarak çayır-meraların; aşırı, erken ve geç otlatma ve bakım işlerinin yapılamaması gibi nedenlerle önemli ölçüde verim güçlerini kaybetmişlerdir. Düzensiz kullanımından dolayı doğal çayır-mera alanlarının verim gücünü kaybetmesi ve hayvancılığın giderek entansif yetiştirciliğe yönelmesi, gereksinim duyulan kaba yem ihtiyacını karşılamak için yem bitkileri ekim alanlarının ve verimlerinin artırılması zorunluluk haline gelmiştir (Yolcu ve Tan, 2008). İğdır ili, sahip olduğu iklim koşulları ve topografik yapısı ile tarım ürünleri çeşitliliği, Doğu Anadolu Bölgesinin diğer illerine göre daha avantajlı bir konumdadır. Oysa bilinçsizce yapılan uygulamalar sonucu, tarıma ayrılan alanlar her geçen yıl belirli bir oranda azalış göstermektedir. Bu azalış yem bitkileri için de geçerli olup, her ne kadar desteklemelerle ekim alanlarında artış olsa da, tarla tarım sistemleri içerisinde yem bitkileri ekim alanları yine de düşük seviyelerde kalmıştır.

Yukarıda sıralanan bitkisel ve hayvansal üretimdeki sıkıntılarından dolayı İğdır'da sürekli bir kaba yem açığı söz konusudur. Bu nedenle, hayvancılığımızın yem sorunlarının çözümü için, çayır-meraların ıslahı, yem bitkisi üretim alanlarının artırılması, ucuz ve alternatif diğer kaba yem kaynaklarının hayvansal üretme kazandırılması ve kaliteli kaba yem üretim tekniklerinin üreticilere aktarılması gerekmektedir (Serin ve Tan 2001; Yolcu ve Tan, 2008). Son yıllarda, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın teşvikleriyle hayvancılığın geliştirilmesi için uygulamaya konulan yem bitkilerinin desteklenmesi, yem bitkileri üretimi artırılmış, dolayısıyla hayvancılığın gelişmesine de katkı sağlamıştır (Şahin ve Yılmaz, 2009).

Fakat bu artışlar, mevcut hayvan varlığımızın kaba yem ihtiyacını karşılamak için yeterli değildir. Özellikle hayvancılığın yoğun bir şekilde yapıldığı Doğu Anadolu Bölgesi'nde yem bitkilerine yapılan desteklemeler, arttırlarak ve çeşitlendirilerek devam etmelidir. Ayrıca tohumluk sorunu çözüme kavuşturulmalı ve çiftçilerimize hayvan beslemede yem bitkilerinin önemi ve yem bitkileri yetiştirciliği hakkında bilgilendirilmelidir (Temel ve Şahin, 2011).

Dünyada bu hızlı şehirleşme hareketi meydana gelirken zaman içinde şehirler büyük cazibe merkezleri haline gelmesi nedeniyle köyden şehrə akın başlamıştır. Bunda şehirde elde edilen kazancın köyde tarımsal faaliyetten elde edilen kazançtan yüksek oluşu ve iyi hayat

şartları büyük rol oynamıştır. Köyden şere akın, bir anlamı ile de tarım kesiminden endüstri kesimine kayma anlamına gelmiştir. Sanayinin hızla gelişmesi, köyden hızla göçün artması, köyde üretimin düşmesi, şehirden köye satılan sanayi ürünlerinin, köydeki tarımsal üretimi artıracak ve bu suretle köyden şere satılan ürünlerin miktar ve kalitesini köy lehine düzenleyerek kazancı artıracak maddeler olmaması nedeniyle gittikçe fakirleşme meydana gelmiştir. Bu fakirlik köyden şere akının yapıcı sebebinin oluşturmuştur (Koçtürk, 1967).

Hayvancılık Kırsal Kalkınmanın ve Kırsal Sanayinin can damarıdır. Çünkü dünyanın hiç bir ülkesinde, hayvancılık geliştirilmeden kırsal ekonomik kalkınmayı başarmak mümkün olmamıştır (Aral, 1996). Hayvancılık gelirinde en önemli unsur olan Et hayvancılık gelirine en fazla etkili olan faktörlerin başında gelir. İkinci, gelire etki eden önemli unsurlardan birisi de süttür. Hayvancılık Sektörü Kırsal Kalkınma ve Sanayi açısından çok önemli olmasına rağmen bu düşünencenin Türkiye'de uygulamaya konulması zordur. Buna rağmen kırsal sanayi açısından hayvancılık sektörünün; istihdam, tarımsal faaliyetler açısından en yüksek gelir getirici faaliyet olarak, üretim, AB ilişkileri ve politikaları bakımından çok büyük öneme sahiptir(Anonim, 2011a; Anonim, 2011b,).

Hayvancılığın kırsal alanda geliştirilmesi halinde ülkemizde; bölgesel, yörensel, hayvansal, geleneksel ürünlerin üretiminin Avrupa Birliği normlarına uygun şekilde Kırsal Sanayi yatırımı ile yapılması halinde meydana gelecek üretim patlaması ile hem iç piyasa satışı, hem de uluslararası piyasaya ihracı ile yetiştircinin büyük gelirler elde etmesi ve refah seviyesi yükselebilir. Kırsal alanda kalkınmada yapılması gereken; hayvancılığın ön planda olduğu yerde hayvancılık, tarımın ön planda olduğu yerde tarım yatırımlarına ağırlık verilmesidir (Anonim, 2011c).

Türkiye'nin hem ulusal beslenme hem de ulusal kalkınmasında hayvancılığın; dış satımın artırılması, sanayiye ham madde sağlanması, bölgesel ve sektörler arası dengeli kalkınma ile kalkınmanın istikrar içinde yapılması, kırsal alan da gizli işsizliğin önlenmesi, sanayi ve hizmetler sektörlerinde yeni istihdam imkanlarının artırılması ve kalkınma finansmanının öz kaynaklara dayandırılması bakımından önemli bir potansiyeli mevcuttur (Aral ve Cevger, 2002).

2.PROJENİN AMAÇLARI

2.1. Genel Amaçlar

1- Kırsal kalkınmanın lokomotifi hayvansal üretimektir; Hayvancılık Kırsal Kalkınmanın ve Kırsal Sanayinin can damarıdır. Dünyanın hiç bir ülkesinde, hayvancılık geliştirilmeden kırsal ekonomik kalkınmayı başarmak mümkün olmamıştır. Hayvancılık gelirinde en önemli unsur olan Et, hayvancılık gelirine en fazla etkili olan faktörlerin başında gelir.

2-Kırsal kesimde gelir düşük ve göç yaygındır ve bu durumun düzeltilmesi şarttır. Türkiye'de kırsal alanda bulunan nüfusun elde ettiği fert başına ortalama gelir, kentli nüfusun ortalama gelirin altındadır. Kırsal alanda yaşayanlar kentlerde yaşayan nüfusun refahından çok daha düşük bir refah düzeyine sahiptirler.

3-Iğdır ili iklim ve topografya açısından hayvansal üretim için önemli avantajlara sahiptir; Türkiye'nin sahip olduğu toprak büyüklüğüne oranla gerek iklim gerekse topografya açısından olağanüstü çeşitlilik gösteren bir ülke olduğu görülmektedir. Doğal yapısının bu durumuna karşı sosyo-ekonomik yapısı da farklılık göstermektedir

2.2. Özel Amaçlar

1- İğdir ilinin hayvansal üretim potansiyeli tespit edilmelidir; İğdir ilinin sahip olduğu mikro klima iklim özelliği de dikkate alındığında, yem bitkileri için üretim sezonunun uzun olabileceği düşünüldüğünde, ilde hayvansal üretimin (verim de dahil) artırılması yanında çeşitlendirilme imkanları da vardır. Bir ülkenin veya bölgenin kalkınmışlık değeri yem bitkileri ekimi ile doğru orantılıdır.

2- İğdir ilinde tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi için mevcut hammadde (başta süt ve et olmak üzere) kaynaklarının tespiti ve hammadde üretiminin yönlendirilmesi gerekmektedir.

3- Hayvansal üretim yapan veya yapma eğiliminde olan üreticilerin mevcut ve geleceğe dönük görüş ve düşüncelerinin tespitinden hareketle, İğdir ilinde hayvancılığın gelişimi hakkında bir projeksiyona ihtiyaç vardır.

4- İğdir ilindeki mevcut hayvansal üretimin katma değerinin yükseltilmesi de gerekmektedir.

5-Stratejik bir alan olan hayvansal üretimin devamlılığı sağlanmalıdır.

3. PROJEDEN BEKLENTİLER

Yürüttülen projeden bekłentiler maddeler halinde aşağıda verilmiştir.

1. Hayvan yetiştiricileri geleneksel küçük aile tipi işletmelerden kurtularak, modern tesislerde hijyenik ve çağın gerektirdiği modelle, girdileri ucuza temin edilen ve pazarlama imkanları olan hayvancılık yapmalarına katkı sağlanacaktır. Türkiye'deki ve İğdir ilinde süt sağırcılığının, en önemli sorunu aile içi tüketime dönük üretim yapan ilkel yapıdan, pazar için üretim yapan modern aile işletmeciliği modeline bir türlü geçilememesidir. Oysaki yaşamın tüm alanlarında olduğu gibi hayvancılık alanında da son yıllarda yeni paradigmalar(değişim olguları) ortaya çıkmakta, artık nano-biyoteknolojik yöntemler bile hayvancılık alanında sıkça kullanılmaktadır. Böylece yeni teknolojilerden de yararlanma imkānı sağlanacaktır.

2. Süt sağırcılığında “Karlılığı ve verimliliği önceleyen bir anlayışın uzun yillardan beri süt sağırcılığına egemen olmayışıdır”. Süt ineklerin hala ilkel ve kapalı ahırlarda barındırılmasını, mevcut boğa altı inek-düve varlığının yarısının bile hala kültür ırkına dönüşememesini, yıllık tohumlanan inek-düve sayısının toplam boğa altı inek sayısının Üçte birini bile bulmamasını, üretilen sütün çiğ yani katma değeri düşük olarak pazarlanması, yetiştiricilerin eğitimsizliğini, yeni teknolojilerin ve otomasyon sistemlerinin bir türlü hayatı geçirilmeyişini, kaba yem üretiminin yetersizliğini sayabiliriz. Bu durumu ortadan kaldırarak sorunlarımızını çözebilme imkānı sağlanabilecektir.

3. Hayvansal ürünler işleyen ve yem üreten fabrikaların faal kapasiteleri ile birlikte ve ülke ekonomisine sağlayacakları katma değer artacaktır. Nakliyeciler, sağlık hizmeti sunan sektörler vb. ilave gelir sağlayacaklardır. Ayrıca devletin vergi gelirleri artacak, tüketiciler de hem kaliteli hem de ucuz hayvansal gıda tüketeceklerdir. Hayvansal yan ürünler ne kadar değerlendirilirse o kadar da hem ülke ekonomisine hem de hayvansal ürünlerde ki fiyat istikrarına yardımcı olacaktır.

4. Süt ve besi sağırcılığının günümüzdeki önemli sorunlarından biri örgütsüzlük ve var olan örgütlerin yeterince aktif olamamalarıdır. Yeni yürürlüğe giren üretici birlikleri yasası ile süt sağırcılığında örgütlenme süreci hızlanmışsa da örgütlenmenin yeterli düzeye ulaştığı söylenemez. Süt sağırcılığındaki örgütsüzlük olgusu hem girdilerin pahalı alınıp çiğ sütün ucuza satılmasına hem de son destek kararnamesi örneğinde olduğu gibi tepkilerin cılız kalmasına neden olmaktadır. Hâlbuki hayvancılığı gelişmiş kimi batı ülkelerinde yetiştirici örgütleri sivil bir güç olarak hükümetlerin üzerinde önemli bir baskı unsuru oluşturabilmektedir. Dolayısıyla gelirin artması ve üretilen hammaddenin değerlendirilmesiyle bu sorun ortadan kalkmaya başlayacaktır.

5. Üretimin artması ve örgütlenmeyle birlikte hayvancılık sektörünün desteklerden daha fazla yararlanma imkanı elde edilecektir.
6. Ürünlerin çeşitlenmesi yanında, pazarlanması sorunu da bir dereceye kadar ortadan kalkmış olacaktır. Üreticiler bilinçlendirilerek, üretikleri hayvansal hammaddeleri değer fiyattan satmaları sağlanmış olacaktır.
7. Hayvansal üretimdeki katma değer artarak, il genelinde üreticilerin ekonomik refah düzeyleri iyileşmeye başlayacaktır.
8. Tarıma dayalı sanayi işletmesi kurmak isteyen müteşebbislerin önü açılarak, hammadde talebi ve hammadde tedariki açısından çeşitli imkanlar sağlanmış olacaktır.
9. Üretim ve verimlilikte artışlar meydana gelirken, mevcut hayvan populasyonunda da genetik iyileşme ve verimlilik artacaktır.
10. İl genelinde yem bitkileri üretiminin artması, yem bitkileri üreticilerinin geliri de artıracaktır, hayvancılık yapan işletmelerinde yem temini kolaylaşarak, maliyetleri azalacaktır.

4. MATERİYAL VE METOD

Çalışmanın başlamasıyla birlikte literatür taraması, anket formlarının hazırlanması ve ana kitlenin tespiti yapılmıştır. Aynı süreçte araştırma ekibi oluşturulularak, anket çalışmasında yer alacak akademik personel belirlenmiş, konuya ilgili bir eğitim çalışması da yapılmıştır.

Iğdır ilinde hayvansal üretimin yaygın olarak yapıldığı Merkez, Karakoyunlu, Araklı ve Tuzluca ilçelerinden seçilen köylerde, hayvansal üretim yapan üreticilerden birincil veriler toplanmıştır. Köylerde yaşayan çiftçilerle birebir görüşme yoluyla anket çalışması yapılarak, araştırmaya ilgili veri toplanmıştır. Toplanan bu veriler 2012 üretim dönemine aittir.

Çalışmada populasyondaki farklı alanların yeterince temsil edilmesini sağlamak (Güneş ve Arıkan, 1988) amacıyla tabakalı örneklemeye metodu kullanılacaktır. Çıkan örneğe girecek işletme sayısı belirlenirken oransal tabakalı örneklemeye yöntemi kullanılacaktır. Bu araştırmada kullanılan formül aşağıdaki verilmiştir (Yamane, 1967).

$$n = \frac{N \sum N_h (S_h^2)}{N^2 \cdot D^2 + \sum N_h (S_h^2)}$$

Yukarıdaki formülde;

n= Örnek hacmi

N= Anakitledeki birim sayısını

Nh=h'nci tabadaki birim sayısını

Sh₂=h'nci tabakadaki varyansı

Sh=h'nci tabakadaki standart sapmayı

D₂ ise D₂=d₂/z₂ şeklinde hesaplanmakta olup

d=Anakitle ortalamasından izin verilen hata payını

z=izin verilen güvenlik sınırının t dağılım tablosundaki değerini ifade etmektedir.

Oluşturulan çerçeve listesinden oransal yöntem ile % 10 hata ve % 90 güvenlik sınırları kapsamında örnek hacmi (büyükbaş hayvan varlığı olan işletmeler) belirlenmiştir. Seçilen köylerde görüşme yapılacak üretici sayısı (250 büyük baş hayvan yetiştiren işletme) belirlenerek, görüşülecek üreticiler tespit edilmiştir. Ayrıca küçükbaş hayvan varlığı ile ilgili örnekleme yapabilecek çerçeve liste verileri olmadığı için, 158 adet küçükbaş hayvancılık işletmesi ile de görüşme yapılmıştır. Hem büyükbaş hem de küçük baş hayvan varlığı olan işletmelerin toplamı 330 olmuştur. Burada her iki alt hayvancılık faaliyetini sürdürden işletmeler, her iki alt gruba da girdiğinden sayı 330 da kalmıştır.

Görüşülen çiftçilerden elde edilen işletme verilerine göre, işletmeler sahip oldukları hayvan varlıklarına göre gruplara ayrılarak değerlendirilmiştir. Bu amaçla da görüşülen işletmelerin gruplara ayrılmasında en önemli özelliğin işletmelerde büyükbaş (süt ve besi) ve küçükbaş (koynun ve keçi) hayvan varlıklarına göre olacağına karar verilmiştir. İlçelerde ve seçilen köylerdeki anket çalışmaları 30 günlük bir süre de (15 Şubat-16 Mart 2013 tarihleri arasında) yapılmıştır.

Görüşmeler sonunda doldurulan anket formlarındaki veriler, bilgisayara girilerek analizleri yapılmıştır.

Görüşülen çiftçilerden elde edilen işletme verilerine göre, işletmeler sahip oldukları hayvan varlıklarına göre (büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık işletmeleri ve ilçeler için) gruplara (4 gruba) ayrılarak değerlendirilmiştir. Bu amaçla da görüşülen işletmelerin gruplara ayrılmasında en önemli özelliğin işletmelerde büyükbaş (süt ve besi) ve küçükbaş (koynun ve keçi) hayvan varlıklarına göre olacağına karar verilmiştir. Merkez ilçeden 99 işletme ile görüşülmüş, bu işletmelerin 40'i Halfeli beldesinde, 17'si Evcı köyünden, 14 er tanesi Hoşhaber ve Yüzbaşilar köyünden, 8'i Erhacı köyünden ve 6'sı da Özdemir köyündendir. Karakoyunlu ilçesinde anketler Merkez (12 adet) ve Taşburun (9 adet) beldesinde yapılmış olup, toplam 21 tanedir. Aralık ilçesinde toplam 100 işletme ile görüşülmüş, işletmelerin 39'u Gödekli köyünden, 26 tane Hacıağa, 26 tane Yukarı Çamurlu ve 9 tanede ilçe merkezindendir. Tuzluca ilçesinde 110 işletme ile anket çalışması yapılmış, bunlardan 25'i ilçe merkezinde, 15'i Gaziler köyünde, Taşuçan ve Üçkaya köylerinde 8'er tane, 6'sı Kandilli

köyünde, 5'er tane Kamışlı, Uğurca ve Söğütlü köylerinde, geri kalan 33 anket ise Adakent, Güllüce, Yukarı Civanlı, Erekdere, Kula ve Köprübaşı köylerinde yapılmıştır.

Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık işletmelerinin, işletme gruplarına göre ilçeler bazında hayvancılık işletmelerinin dağılımı Çizelge 1 ve Çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 1. Büyükbaş Hayvana Sahip İşletmelerde, İşletme Gruplarına Göre İlçelerdeki Büyükbaş İşletme Sayıları

İşletme Grupları	Aralık		Karakoyunlu		Tuzluca		Merkez		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
I.Grup (1-5 Baş)	35	34,31	3	2,94	35	34,31	29	28,43	102	100,00
II.Grup (6-10 Baş)	16	28,07	6	10,53	18	31,58	17	29,82	57	100,00
III.Grup(11-20 Baş)	14	30,43	4	8,70	23	50,00	5	10,87	46	100,00
IV.Grup (21+ Baş)	10	22,22	4	8,89	22	48,89	9	20,00	45	100,00
Genel Toplam	75	30,00	17	6,80	98	39,20	60	24,00	250	100,00

Çizelge 2. Küçükbaş Hayvana Sahip İşletmelerde, İşletme Gruplarına Göre İlçelerdeki Küçükbaş İşletme Sayıları

İşletme Grupları	Aralık		Karakoyunlu		Tuzluca		Merkez		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
I.Grup (1-50 Baş)	20	40,82	0	0,00	17	34,69	12	24,49	49	100,00
II.Grup (51-100 Baş)	18	40,00	4	8,89	5	11,11	18	40,00	45	100,00
III.Grup(101-250 Baş)	13	26,53	0	0,00	12	24,49	24	48,98	49	100,00
IV.Grup (251+ Baş)	4	26,67	2	13,33	3	20,00	6	40,00	15	100,00
Genel Toplam	55	34,81	6	3,80	37	23,42	60	37,97	158	100,00

Görüşme yapılan hayvancılık işletmelerinin ilçelere göre dağılımı ve toplam hayvan varlıkları, büyükbaş ve küçükbaş işletmelere göre dağılımı Çizelge 3'de verilmiştir.

Çizelge 3. İlçelere Göre Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Varlığı ve İşletme Sayıları

İlçeler	Büyükbaş Hayvan				Küçükbaş Hayvan			
	İşlet Sayısı Adet	% Oranı	Toplam Hayvan Sayısı	Ortalama Hayvan Sayısı	İşlet Sayısı Adet	% Oranı	Toplam Hayvan Sayısı	Ortalama Hayvan Sayısı
Aralık	75	30,0	1118	14,9	55	34,8	5645	102,6
Karakoyunlu	17	6,8	373	21,9	6	3,8	904	150,7
Tuzluca	98	39,2	1571	16,0	37	23,4	4067	109,9
Merkez	60	24,0	614	10,2	60	38,00	7841	130,7
Genel Toplam	250	100,0	3676	14,7	158	100,0	18457	116,8

Görüşme sonucunda anket formlarına doldurulan veriler bilgisayara girilerek değerlendirilmiş ve elde edilen verilerin analizinde tartılı ortalamalar ve % oranlar hesaplanarak çizelgeler haline getirilmiştir.

Hazırlanan raporda Iğdır İlinin Hayvancılığının Mevcut Yapısı ortaya konmuş, ilerki yıllarda hayvancılığın nasıl bir süreç izleyeceği tespiti yapılarak, Hayvancılıkla uğraşan üreticilerin karşılaştığı sorunlar ve çözüm önerileri belirlenmiştir.

Ayrıca araştırmmanın yapıldığı ilin geneli için hayvansal ve yem bitkilerine yönelik ikincil veriler çizelgeler haline getirilerek yorumlanmıştır. İldeki Kazım Karabekir Tarım işletmesi de bir başlık altında incelenmiştir.

Çalışma sonunda mevcut durum ortaya konarak, ilin üretim potansiyeli belirlenmiş, mevcut durumu olumlu ve olumsuz etkileyen faktörler belirlenerek çözüm önerileri sunulmuştur.

5. İĞDIR İLINİN HAYVANSAL ÜRETİMİ AÇISINDAN MEVCUT YEM BİTKİLERİ ÜRETİM DURUMU VE ÖNEMİ

5.1.Iğdır İlinin Bitkisel Üretim Açısından Uygunluğu

Iğdır ili, sahip olduğu iklim koşulları ve topografik yapısı ile tarım ürünlerini çeşitliliği, Doğu Anadolu Bölgesinin diğer illerine göre daha avantajlı bir konumdadır. Ancak Iğdır ili coğrafyası sahip olduğu ekstrem iklim özelliğinden dolayı Türkiye'nin en kurak illeri arasında yer almaktadır. Yıllık ortalama yağış miktarı düşük (254,2 mm), buharlaşma oranı (1094,90 mm) ise çok yüksektir (Anonim, 2008). Toprak yapısı itibariyle de toplam 118.525 ha olan tarım alanlarının özellikle ova topraklarının (92.200 ha) 1/3'ten daha fazla bir kısmı (36.476 ha) tuz etkisinde kalarak verimliliğini kaybetmiştir (Özkutlu ve İnce, 1999). 6000 hektarı bulan yol, kanal, yerleşme, sazlık ve kamışlık alanlarla birlikte ova yüzölçümünün 41.701 hektarı tarım dışı kalmıştır (Anonim, 2007). Ayrıca Iğdır ili Aralık İlçe bölgesinde 13.542 hektarlık bir alanda rüzgar erozyonu mevcut olup (Özdoğan, 1976), taban suyu seviyesi derinde ve sulama imkanı bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu alanlar (50.018 ha) iklim ve toprak özellikleri açısından bitki yetiştirciliği için uygun olmayıp, verimliliklerini ve üretim güçlerini kaybetmişlerdir (Özkutlu ve İnce, 1999).

Bunun yanında tarım, çayır ve mera alanlarında yapılan hatalı uygulama teknikleri, toprakların çoraklaşmasında ve erozyona açık alanlar haline dönüşmesinde neden olan en önemli faktörler olmuştur (Temel ve Şimşek, 2011). Bu gibi nedenlerden dolayı elverişli

tarım arazileri içerisinde kullanım dışı kalan arazi miktarları her geçen gün artmakta, kaliteli ve yeterli bitkisel üretim gerçekleştirilememektedir. Tüm bu problemlere rağmen yine de Iğdır ilinde halkın en önemli geçim kaynaklarından biri hayvancılık özellikle mera hayvancılığı olmuştur. Ancak yukarıda sıralanan problemlerden dolayı, ülkemizde olduğu gibi bu bölgede de sürekli kaba yem açığı söz konusudur. Bu nedenle, yem bitkisi üretim alanlarının artırılması, ucuz ve alternatif diğer kaba yem kaynaklarının hayvansal üretime kazandırılması ve kaliteli kaba yem üretim tekniklerinin üreticilere aktarılması gerekmektedir (Yolcu ve Tan, 2008).

5.2. Iğdır'da Tarım Arazileri ve Kullanım Durumları

Iğdır da toplam arazi varlığı 358 800 hektar olup bunun 146 571 hektarı çayır-mera, 118 525 hektarı da tarım arazisidir. Her iki alanın toplam alan içindeki payı %74 civarındadır (Çizelge 4). Rakamlardan da anlaşıldığı üzere Iğdır'ın ekonomik yapısının temelini tarım ve özellikle meraya dayalı hayvancılık oluşturmaktadır.

Çizelge 4. Iğdır İlinin Arazi Varlığı ve Dağılımı (Anonim, 2011a).

Kullanım Şekli	Alanı (ha)	Toplam Alandaki Payı (%)
Tarım Alanı	118.525	33
Orman Alanı	2.233	1
Çayır-Mera	146.571	41
Kullanılmayan ve Yerleşim Alanı	91.471	25
Toplam	358.800	100

5.3. Iğdır'da Büyükbaba ve Küçükbaş Hayvan Varlığı

2011 yılı itibariyle Iğdır'da yetiştirilen toplam sığır sayısı 97 750 baş olup, en fazla sığır sayısı sırasıyla Tuzluca ve Merkez ilçelerinde yer almaktadır (Çizelge 5). Ayrıca bölgeye uyum açısından bakıldığından yetiştiriciliği yapılan büyüğbaş hayvanların büyük bir kısmı, melez ve yerli sığırlardan oluşmaktadır (Anonim, 2011d).

Çizelge 5. 2011 Yılı İtibariyle Iğdır'da Büyükbaba Hayvan Varlığı (Anonim, 2011,d)

İlçeler	Sığır Sayıları (baş)								Toplam	
	Kültür		Melez		Yerli		Manda			
	Yetişkin	Genç-Yavru	Yetişkin	Genç-Yavru	Yetişkin	Genç-Yavru	Yetişkin	Genç-Yavru		
Merkez	3.911	926	7.242	4.854	7.069	3.298	327	173	27.800	
Aralık	1.650	470	5.580	1.500	1.530	470	254	96	11.550	
Karakoyunlu	2.680	358	12.277	3.930	1.746	304	263	122	21.680	
Tuzluca	1.700	850	5.950	2.450	21.370	4.400	0	0	36.720	
Toplam	9.941	2.604	31.049	12.734	31.715	8.472	844	391	97.750	

Yine 2011 yılı itibariyle Iğdır'da yetiştirilen küçükbaş hayvan varlığına bakıldığından ise; toplam küçükbaş hayvan sayısı 583.123 baş olup, en fazla Merkez, Aralık ve Tuzluca ilçelerinde yer almaktadır (Çizelge 6). Ayrıca bölgeye uyum açısından bakıldığından yetiştiriciliği yapılan küçükbaş hayvanların büyük bir kısmı koyunlardan oluşmaktadır (Anonim, 2011d). Bu da mera hayvancılığı için en uygun türün koyun olmasından ileri gelmektedir.

Çizelge 6. 2011 Yılı İtibariyle Iğdır'da Küçükbaş Hayvan Varlığı (Anonim, 2011,d)

İlçeler	Koyun (Yerli)		Koyun Toplam	Keçi (Kıl)		Keçi Toplam	Genel Toplam (Koyun+Keçi)
	Yetişkin	Genç-Yavru		Yetişkin	Genç-Yavru		
Merkez	127 000	123 000	250 000	18 500	11 500	30 000	280 000
Aralık	71 000	42 250	113 250	1 900	3 150	5 050	118 300
Karakoyunlu	57 200	10 490	67 690	4 418	680	5 098	72 788
Tuzluca	79 750	28 750	108 500	1 785	1 750	3 535	112 035
Toplam	334 950	204 490	539 440	26 603	17 080	43 683	583 123

Yıllar itibariyle Iğdır ilinde yetiştirilen hayvan varlığı incelendiğinde, son dokuz yıllık süre zarfında özellikle büyükbaş hayvan sayısında artış olduğu görülmektedir. Her ne kadar 2006-2009 yılları arasında bir düşüş görünse de 2011 yılı itibariyle toplam büyükbaş sayısı 97.750'ye yükselmiştir (Çizelge 7).

Çizelge 7. İğdır'da Yıllara Göre Hayvan Sayılarındaki Değişim (Anonim, 2011,d).

Yıllar	Büyükbaş	Küçükbaş	
		Koyun	Keçi
2003	33.675	503.190	39.010
2004	50.173	521.088	40.875
2005	64.180	566.005	39.775
2006	80.710	503.200	40.875
2007	77.536	524.910	33.642
2008	78.788	508.850	33.003
2009	74.250	452.958	29.335
2010	84.484	471.960	30.217
2011	97.750	539.440	43.683

Mera Kanununda yer alan olatma hakkı ve olatma kapasitesinin hesaplanmasında hayvan miktarı dikkate alınmakta ve hesaplamlarda ise BBHB kullanılmaktadır. Büyük Baş Hayvan Birimi (BBHB); hayvan sayısının, bir büyükbaş hayvan birimi olan 500 kg canlı ağırlığına çevrilme şeklini ifade eder. Meraları değerlendiren değişik ırk ve cinslere ait hayvanların sayısını belirlemeye yaşanan sıkıntıları ortadan kaldırmak için uluslararası kullanılan BBHB'ne çevirme katsayılarının kullanılması hesaplamlarda kolaylıklar sağlayacaktır (Gökkuş ve ark, 1995). Bu amaçla 2011 yılı İğdır iline ait Büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayıları dikkate alınarak, 31 Temmuz 1998 tarih ve 4342 sayılı yeni mera kanununa göre büyükbaş hayvan birimi dönüşüm katsayıları kullanılarak aşağıdaki Çizelge 8'de verilmiştir.

Buna göre 2011 yılı itibarıyle büyükbaş hayvan olarak 59.895 BBHB, küçükbaş hayvan olarak da 44.486 BBHB varlığı bulunmaktadır. Bu sonuçlara göre, İğdır da toplam 104.381 BBHB olduğu görülmektedir.

Çizelge 8. Iğdır'da 2011 Yılı BBHB Cinsinden Hayvan Varlığı

Hayvan Türü		Hayvan Sayısı	Hayvan Birimi	BBHB	
Sığır	Kültür	Yetişkin	9.941	1,00	
		Genç-Yavru	2.604	0,60	
	Melez	Yetişkin	31.049	0,75	
		Genç-Yavru	12.734	0,45	
	Yerli	Yetişkin	31.715	0,50	
		Genç-Yavru	8.472	0,30	
Toplam Sığır		96 515	58.920		
Manda	Yetişkin	844	0,90	760	
	Genç-Yavru	391	0,55	215	
Toplam Büyük Baş		97 750	59.895		
Küçük Baş	Koyun	Yetişkin	334.950	0,10	
		Genç-Yavru	204.490	0,04	
	Keçi	Yetişkin	26.603	0,08	
		Genç-Yavru	17.080	0,04	
Toplam Küçük Baş		583.123	44.486		
Toplam		680.873	104.381		

5.4. Iğdır'da Kaba Yem Üretim Düzeyi

Hayvansal üretimde gereksinim duyulan kaliteli kaba yem temini (kuru madde ve enerji miktarlarını) çayır-mera alanlarından, tarla ziraati içerisinde yetiştirilen yem bitkilerinden, tane ve tohum ile bunların yan ürünlerinden, harman kalıntıları ve diğer yem kaynaklarından sağlanmaktadır. Ucuz ve kaliteli kaba yemini temin edildiği kaynaklardan biri doğal çayır-mera alanlarıdır.

Çizelge 4'de görüldüğü gibi Iğdır da 146.571 hektar çayır-mera alanı bulunmaktadır, toplam arazi varlığı içerisinde % 41'lik oranla en yüksek pay oranına sahiptir. Ancak ekstrem iklim şartlarına paralel olarak uzun yıllar devam eden erken ve aşırı otlatmalar sonucu, bu alanlar verim güçlerini kaybetmiş ve dekara ortalama yaklaşık 58 kg kuru ot üretimi alınabilmektedir. Dolayısıyla basit bir denklem hesaplamasıyla çayır mera alanlarından elde edilen yıllık kuru ot miktarı 85.706 ton civarında olmaktadır. Çayır mera alanlarından daha yüksek verim ve kalitede kaba yem alınabilmesi için de, öncelikle tespit, tahdit ve tahsis çalışmalarının bir an önce bitirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla Iğdır ilinde,

4342 Sayılı Mera Kanununun yayımlandığı tarihten 2012 yılı sonuna kadar 125 köyde 894.039 da mera arazisinin tespiti, 45 köyde 366.648 da meranın tahditi ve 6 köyde 28 900 da meranın tahsisi yapılmıştır. 2013 yılının ilk iki ayında toplam 7 köyün tahsisi yapılmış yılın geri kalan kısmında 13 köyde tespit, 12 köyde tahdit ve 10 köyde tahsis çalışmalarının yapılması beklenmektedir. 2014 yılında itibaren ise 27 köyün tespiti, 108 köyün tahditi ve 142 köyün de tahsisinin yapılması planlanmaktadır. İğdır ilinde tespiti yapılan çayır ve meraların ilçelere göre dağılımı ve kuru ot üretim durumları Çizelge 9'da verilmiştir.

İkinci olarak doğru amenajman ilklerinin uygulanması, gerekli ve yeterli ıslah çalışmalarının planlanması sağlanmalıdır. Mevcut bu tedbir ve düzenlemelerin yapılmasıyla ancak o zaman çayır ve meraların kalite derecesi ve üretim güçlerinde artışlar görülebilir.

Çizelge 9. İğdir İlinde Tespiti Yapılan Çayır Meraların Durumu

İlçe Adı	Çayır-Mera Alanı (Ha)	Kuru Ot Üretim Miktarı (Ton)
Merkez	11.844	4.738
Tuzluca	55.059	38.541
Aralık	18.084	7.233
Karakoyunlu	4.417	1.766
Toplam	89.404	52.278

Bir diğer önemli kaynak ise tarla ziraatı içerisinde yetiştirilen yonca, silajlık mısır, korunga ve fig gibi yem bitkileridir. Çizelge 10'da görüldüğü gibi İğdir ilin de 16.021 hektar alanda toplam 477.802 ton yaşı ot cinsinden yem bitkisi üretimi yapılmaktadır. İlçeler bazında incelendiğinde ise, yem bitkileri ekim alanının en fazla Merkez de, bunu Karakoyunlu ilçesi ve en düşükte Tuzluca ilçesinde yer aldığı görülmektedir. Özellikle bu iki ilçe sınırları içerisinde yonca ve silajlık mısır bitkisi, en fazla tarımı yapılan yem bitkileri arasında yer almaktadır. Dolayısıyla Karakoyunlu ve Merkez İlçe yem bitkileri üretiminin en fazla yapıldığı yerlerdir. Tabii ki bunda, bu iki bölgenin sahip olduğu verimli topraklar ve sulama suyu imkânının önemli etkisi olduğu düşünülmektedir. Oysa Aralık İlçe sınırları içerisinde yer alan toprakların büyük bir kısmı tuzlu ve alkalileşmeden dolayı bitki yetiştirciliği için uygun olmayıp, tarım dışı kullanılmayan arazi statüsündedirler. Ayrıca Aralık ilçesi coğrafi sınırlar içerisinde 13.542 hektarlık alanda şiddetli rüzgar erozyonu var olup, marginal alan durumundadır. Yine Tuzluca ilçesi, sahip olduğu arazilerin büyük bir kısmının topografik yapısının bozuk olmasından dolayı ekonomik anlamda bitkisel üretim gerçekleştirilememekte, ancak korunga üretiminin daha yaygın bir şekilde yapıldığı görülmektedir. Yukarıda sayılan

sebeplerden dolayı genel olarak bu iki ilçe sınırları içerisinde yem bitkileri ekim alanlarının düşük olduğu ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 10. Yağ Ot Cinsinden Yonca, Silajlık Mısır, Fiğ ve Korunga Bitkisinin İğdır'da Ekiliş Alanları ve Üretim Miktarı (Anonim, 2011,c)

İlçeler	Ekilen Alan(Hektar)					Yeşil Ot Üretimi(ton)						
	Yonca	S.Mısır	Fiğ	Korunga	Toplam	Yonca	S. Mısır	Fiğ	Korunga	Toplam		
Merkez	5.600	1.132	25	25	6.770	168.000	55.054	328	450	223.698		
Aralık	3.620	14	-	-	3.636	90.250	560	-	-	90.851		
Karakoyunlu	3.800	500	-	2	4.300	114.000	22.500	-	34	136.500		
Tuzluca	600	3	400	300	1.315	15.000	96	5.247	6.300	26.753		
Toplam	13.620	1.649	425	327	16.021	387.250	78.210	5.575	6.767	477.802		

Hayvanların gereksinim duyduğu yem ihtiyacının belirlenmesinde genel olarak yem bitkilerin ürettiği kuru ot miktarları dikkate alınarak hesaplama yoluna gidilmektedir. Gerek TÜİK ve gerekse İğdır İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü tarafından alınan istatistik verileri, türlerin dekara ot verimleri ve toplam ot üretimi yaş ot bazında yer almaktadır. Bu amaçla bölgede yapılan çalışmalardan faydalananlarak türler bazında dekara kuru ot verimleri hesaplanmıştır (Çizelge 11).

Çizelge 11. Kuru Ot Cinsinden Yonca, Silajlık Mısır, Fiğ ve Korunga Bitkisinin İğdır'da Ekiliş Alanları ve Üretim Miktarı (Anonim, 2011,c)

İlçeler	Ekilen Alan(Hektar)					Kuru Ot Üretimi(ton)						
	Yonca	S.Mısır	Fiğ	Korunga	Toplam	Yonca	S. Mısır	Fiğ	Korunga	Toplam		
Merkez	5.600	1.132	25	25	6.782	61.600	55.054	100	133	116.887		
Aralık	3.620	14	-	-	3.634	39.820	560	-	-	40.380		
Karakoyunlu	3.800	500	-	2	4.302	41.800	22.500	-	10	64.310		
Tuzluca	600	3	400	300	1.303	6.600	96	1.600	1.859	10.155		
Toplam	13.620	1.649	425	327	16.021	149.820	78.210	1.700	2.002	231.732		

2011 yılı itibarıyle İğdır ilinde mevcut tarım arazileri içerisinde yem bitkileri ekim alanı 16.021 ha olup, % 13,2 pay oranı ile 4.sırada yer almaktadır. Tarla bitkileri ekiliş alanında ise tahıl grubundan sonra % 39,09 pay oranı ile 2. sırada yer almaktadır. Oysa 2011 TÜİK verilerine göre Türkiye'de tarla bitkileri ekiliş alanı 16 milyon ha olup, yem bitkileri ekim oranı % 9,59'larda kalmaktadır. Hiç şüphesiz bu artışta yem bitkilerine Devlet tarafından yapılan desteklemelerin büyük bir katkısı bulunmaktadır. Çizelge 12'ye

bakıldığından yillara göre yem bitkileri üretim seyrinde 2002 yılından bu yana tarla ziraatı içerisinde sürekli bir artış olduğu görülmektedir.

Çizelge 12. Iğdır'da Yonca, Silajlık Mısır, Korunga ve Fıg Üretiminin Yıllara Göre Durumu (Anonim, 2011,d).

Yıllar	Ekiliş Alan(Hektar)				Toplam	Yeşil Ot Üretimi (Ton)				Toplam
	Yonca	Silajlık Mısır	Fıg	Korunga		Yonca	Silajlık Mısır	Fıg	Korunga	
2002	6.583	-	-	-	6.583	184.894	-	-	-	184.894
2003	6.350	-	-	-	6.350	178.350	-	-	-	178.350
2004	6.744	70	-	-	6.814	189.416	3.600	-	-	193.016
2005	9.640	91	-	-	9.731	270.755	3.091	-	-	273.846
2006	11.295	241	-	-	11.536	317.258	9.054	-	-	326.312
2007	11.395	190	650	105	12.340	320.066	6.400	700	600	327.766
2008	12.520	250	377	140	13.287	351.644	9.700	500	600	362.444
2009	12.410	456	420	210	13.496	348.560	17.890	5.400	600	372.450
2010	13.147	515	409	306	14.377	364.727	22.500	4.979	2.054	394.260
2011	13.620	1.649	425	327	16.021	387.250	78.210	5.575	6.767	477.802

Sonuç olarak, Iğdır ilinde 146.571 ha çayır mera, 16.021 ha da yem bitkileri ekim alanı olmak üzere toplam 162.592 ha kaliteli kaba yem üretebilecek tarım alanı bulunmaktadır.

5.5. Iğdır'da Kaba Yem Üretimin İhtiyacı Karşılama Oranı

2011 yılı verilerine göre Iğdır ilinde BBHB (500 kg canlı ağırlığında) cinsinden; 59 895 adet büyükbaş, 44 486 adet küçükbaş hayvan sayısı olmak üzere toplamda 104 381 adet BBHB varlığı bulunmaktadır. 1 BBHB'nın yaşama payı besin madde ihtiyacını karşılamak için günde yaklaşık 10 kg kaliteli kuru ota gereksinim duyulduğu dikkate alınırsa, 104 381 BBHB'nın yıl boyu yaşama payı ihtiyaçları için 380.991 ton kaliteli kaba yeme gereksinim duyulmaktadır. Oysa Iğdır'da çayır mera ve yem bitkileri kaynaklı üretilen kuru ot miktarı toplam 265.298 ton düzeyinde kalmakta ve kaba yem açığı 115.693 ton'dur(Çizelge 13).

Çizelge 13. İğdır da 2011 Yılı Kaba Yem Kaynakları İle Hayvan Varlığı Dengesi

Kaynak	Alan (ha)	Üretim (ton)
Çayır-Mera	146.571	85.706
Yem Bitkileri Kuru Ot	14.372	153.522
Silajdan Gelen Kuru Ot Değeri	1.649	26.070
Toplam	162.592	265.298
Hayvan Varlığı	Büyük Baş Hayvan Birimi (BBHB)	
Büyükbaş		59.895
Küçükbaş		44.486
Toplam		104.381
Gereksinilen Kaba Yem	Yaşama Payı Gereksinimi İçin (ton)	
Toplam		380.991
Kaliteli Kaba Yem Açığı		115.693

İğdır ilinde de 358.800 ha'lık toplam arazi varlığının 146.571 hektarı çayır mera alanları olup, üretilen kuru ot miktarı 85.706 tondur. İğdır ilinde çayır-mera alanlarının fazlalığı başlangıçta hayvancılık için büyük bir potansiyel olarak gözükmemektedir. Ancak ekstrem iklim şartları ve toprak yapısının bozukluğundan kaynaklanan sebeplere ilave olarak çayır-meraların; aşırı, erken ve geç otlatma ve bakım işlerinin yapılamaması gibi nedenlerle önemli ölçüde verim güçlerini kaybetmişlerdir. Var olan yem açığının, verimleri yılda 50-60 kg/da kuru ot düzeyine inmiş mera alanlarından karşılanması bugün için olanaksız görülmektedir. Dolayısıyla oluşan bu kaba yem açığı saman, sap ve kavuz gibi yem değeri düşük kaba yemlerle ve yoğun veya karma yem kaynaklarından karşılanması çalışılmaktadır. Yoğun yem kaynaklarının pahalı olması hem süt ve et gibi hayvansal ürünlerin maliyetlerini artıracağından hem de asidoz olarak bilinen metabolik hastalıkların ortayamasına neden olacağından (NRC, 1989; Alçıçek, 2002), sorunun çözümünün yoğun yem kaynaklarında değil kaba yem kaynaklarımızda aranması gerekmektedir. Bu amaçla konvansiyonel yem kaynakları yanında ucuz ve kaliteli alternatif diğer kaba yem kaynaklarının hayvansal üretmeye kazandırılması gerekmektedir. Ayrıca uyum kabiliyeti yüksek bölgenin yerli bitkilerini kullanarak ıslah çalışmalarına gidilmesi, doğru mera amenajman tekniklerinin uygulanması ve yeterli ıslah çalışmalarının yapılması sağlanmalıdır.

6. KAZIMKARABEKIR TARIM İŞLETMESİ

6.1. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinin Tarihçesi

İğdir ilinde devlete ait büyük ölçekli bir tarım işletmesi vardır. Araştırma kapsamında bu işletmeye ait verilerin çalışmada verilmesi uygun görülmüş, bu kapsamda işletme verileri, ikincil veri olarak kullanılmıştır.

İşletme, İğdir Devlet Üretme Çiftliği adıyla 1953 yılında Aras ve Karasu nehri arasındaki dil bölgesini (yasak bölge) değerlendirmek için kurulmuş, daha sonra Büyük ve Küçük Ağrı Dağları arasında kalan yasak bölge arazisinin de yayla olarak çiftliğe devredilmesiyle bugünkü arazi varlığına ulaşmıştır. Bu bölümdeki bilgiler Anonim, 2012b'den alınmıştır.

1984 yılında Haralar ve İnekhanelerin Devlet Üretme Çiftlikleri ile birleşmesi neticesinde, Kamu İktisadi Kuruluşu olarak Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı "Kâzımkarabekir Tarım İşletmesi Müdürlüğü" adı altında faaliyetlerini sürdürmektedir. 1994 yılında "İktisadi Devlet Teşekkülüne" dönüştürülmüş olup, görevini bu statüde devam ettirmektedir.

6.2. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinin Coğrafî Konumu

İğdir'in Aralık İlçesi sınırları içinde yer alan İşletme, İğdir'a 65 km ve Aralık İlçesine 15 km uzaklıkta olup İşletmenin denizden yüksekliği ortalama 850 metredir. Söz konusu bölge Türkiye'nin en doğu ucunda yer alıp $39^{\circ} 52'$ Kuzey enlemleri ile $44^{\circ} 32'$ doğu boylamları arasında yer almaktadır. İşletme arazisi kuzey ve kuzeydoğu Aras Nehri, güneyde ise Karasu Nehriyle sınırlanmaktadır.

Aras Nehrinin taşkınları sonucu oluşan Dil bölgesindeki taban arazi, kuzey-batı, güney-batı 25 km ye, Karasu-Aras arasında ise 7 km ye kadar ulaşmaktadır.

İşletme Doğu Anadolu Bölgesinde İğdir Ovasının dil bölümünde yer almaktır, Ermenistan, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ve İran ile sınır teşkil etmektedir. Ermenistan ile Aras, İran ile Karasu nehriyle sınırlanan dil bölgesinin toplamı 90.000 dekar, geri kalan 97.116 dekar da Ağrı Dağları arası ve eteklerinde dağlık ve zayıf meralardan ibaret olup, toplam arazi varlığı 187.116 dekardır.

6.3. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinin İklimi

Dil bölgesi, karasal iklime sahip Doğu Anadolu Bölgesinde yer almamasına rağmen İlman bir iklim sahiptir. İğdir Ovası ve onun bir devamı olan Dil bölgesi Doğu Anadolu Bölgesi'nin

karasal ikliminden uzaklaşarak bir mikro klimaya sahip oluşunun nedeni, Doğu Anadolu'nun genel yüksekliğine oranla daha çukurda bulunması ve etrafının soğuk hava akımlarına karşı Ağrı ve Alagöz Dağlarıyla çevrili oluşudur.

Bölgede yıllık ortalama sıcaklık 14°C dir. Aylık ortalama sıcaklık en yüksek değerine 42°C ile Temmuz ayında, en düşük değerine ise -15°C ile Ocak ayında ulaşmaktadır.

Sıcaklığa ve nispi neme bağlı olarak değişen buharlaşma miktarı 387 mm. ile Temmuz ayında en yüksek değerine ulaşmaktadır. 10 yıllık yağış ortalamasının 269,3 mm. olduğu göz önünde bulundurulursa, buharlaşmanın yağıştan ne kadar yüksek olduğu görülmektedir.

Dil bölgesinde yıllık nispi nem ortalaması % 60'dır. Aralık ve Ocak aylarında % 70 ile en yüksek, Ağustos ayında ise ortalama % 33,5 ile en düşük değerine ulaşmaktadır.

6.4. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinin Arazi Varlığı

Kazım Karabekir Tarım İşletmesinin 187.923 dekar arazisi olup, bu alanın % 36,6'sı Kültür altı arazidir. İşletmenin toplam sulanabilir arazisi 3.901 dekardır (Çizelge 14).

Çizelge 14. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinin Arazi varlığı

Arazinin Cinsi	Alanı (da)	Oranı (%)
Kültür Altı Arazi	68.775	36,6
Tarla Arazisi	6.828	9,9
Bahçe Arazisi	510	0,7
Yem Bitkileri	533	0,8
Tabii Mera	60.904	88,6
Kültür Dışı Arazi	119.148	63,4
Toplam Arazi	187.923	100,00
Sulanan Arazi	3.901	5,7

6.5. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinin Personel Durumu:

İşletmede 01.01.2012 tarihi itibarıyle 1 müdür, 1 müdür yardımcısı, 3 ziraat mühendisi, 3 veteriner hekim, 3 tekniker ve teknisyen, 7 memur ve 10 işçi olmak üzere toplam 28 personel istihdam edilmektedir(Anonim, 2012b).

İşletmede hizmet alım yöntemiyle 2011 yılında, bitkisel üretimde 3, hayvancılıkta 30, güvenlikte 10 ve diğer hizmetlerde 5 kişi olmak üzere toplam 48 kişi istihdam edilmiştir.

6.6. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinin Tarımsal Faaliyetleri

6.6.1. Bitkisel Üretim Faaliyetleri:

Kültüraltı arazinin 820 dekarı tahliye kanalından motopomplarla alınan sulama suyu ile sulanmaktadır.

550 dekar olan yonca ve 270 dekar olan buğday, hayvanların kuru ot ve kesif yem ihtiyacını karşılamak amacıyla üretilmektedir.

İşletmenin yaklaşık 15 bin dekar alanından doğal olarak çayır otu üretimi yapılmaktadır. Ortalama verim 235 kg/da civarındadır.

Kültüraltı arazinin 3.900 dekarı, Aşağı Karasu nehrinden alınan 750 lt/sn sulama suyu ile sulanmaktadır. Yüzey sulama yöntemi uygulanmakta olup, su kaynağından toplam su alma kapasitesi 3.500 lt./sn. olup, 16.000 dekar alanı sulama kapasitesindedir. İşletmenin 2007-2011 yılı üretim verileri Çizelge 15'de verilmiştir.

Çizelge 15. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinin Son 5 Yıllık Üretim Verileri

Yıllar	2007		2008		2009		2010		2011		Ortalama	
	Bitki Çeşitleri	Alanı (da)	Verim (kg/da)	Alanı (da)	Verim (kg/da)	Alanı (da)	Verim (kg/da)	Alanı (da)	Verim (kg/da)	Alanı (da)	Verim (kg/da)	Alanı (da)
Buğday			270	111	270	126					270	119
Arpa									507	208	507	208
Yonca	655	802	550	1.061	1.110	699	560	933	874	328	750	765
Fıg (k. Ot)	75	253			90	267	507	486			224	335
Cayırl Otu	18.850	205	5.893	204	17.993	300					14.245	236

6.6.2. Hayvancılık Faaliyetleri:

Kazım Karabekir tarım işletmesinde bitkisel üretin yanında, işletmede sığır ve koyun yetiştiriciliği yapılmaktadır.

6.6.2.1. Sığircılık Faaliyetleri:

İşletmenin sığircılık Ünitesinde Esmer, Limousin ve Esmer+Limousin melezi sığır ırkları ile organik meraya dayalı ticari besicilik amacıyla sığır yetiştiriciliği yapılmaktadır. İşletmenin büyükbaş hayvancılık verileri Çizelge 16'da verilmiştir.

Çizelge 16. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinin Sığrcılık Verileri

Yıllar	Sığrcılık	Ana Kadro (baş)	Damızlık Toplamı (baş)	Süt Üretime (ton)	305 Süt Verimi (kg/baş)	Günlük Verimi (kg/baş)	Buzağı Üretime (baş)	Satılan Damızlık (baş)
2007	Esmer, Limousin, Melez, Simental,	493	1.275	210	3.502	411	32	
2008		502	1.601	145	2.894	510	19	
2009		584	1.824	66	1.878	405		
2010		141	477	83	2.251	517	37	
2011				44		276	26	
Ortalama		430	1.294	110	2.631	424	29	

6.6.2.2. Koyunculuk Faaliyetleri:

İşletmenin koyunculuk ünitesinde Morkaraman, Akkaraman ve Bafra ırkı damızlık koyun yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Morkaraman: Bölgenin doğal şartlarına adapte olmuş en dayanıklı koyun ırkıdır. Et, süt ve yavru verim bakımından yerli ırklarımızdan olan Akkaramanların verim seviyesine yakındır.

Akkaraman: Yerli koyun ırkları içinde sayıca en fazla olanıdır. Vücut rengi beyazdır. Ağız, burun, göz etrafında, ayaklarında siyah lekeler vardır. Verim seviyesi yüksektir.

Bafra (Sakız+Karayaka Melezi): Karaköy TİM' de yapılan Sakız ve Karayaka ırkı koyunların melezlemesi ile % 87,5 sakız, % 12,5 Karayaka ırkı koyunların kan seviyeleri ile oluşmuş olan ırktır. Et verimi 1,5 yaşlı erkek toklularda canlı ağırlık 65-70 kg, 2,5 yaşlı ve üzeri koçlarda ise 80-90 kg canlı ağırlık olmaktadır. İkizlik oranı % 40-50 arasında bakım, besleme ve çevre koşullarına bağlı olarak oluşmaktadır. Kuzunun sütten kesilmesinden sonra süt verimi günlük ortalama 1-1,5 kg/lt arasındadır.

İşletmeye Bafra ırkı koyun 2005 yılının Kasım ayında Gökhöyük Tarım İşletmesi Müdürlüğünden Genel Müdürlüğümüz tahsisi ile gelmiştir. Bölgeye dayanıklılığı ve verimliliği araştırılmaktadır. Adaptasyon sağlanır ve iyi verim elde edilirse bölge hayvancılığına artı gelir elde edeceği düşüncesi ile koyun yetiştiricilerine damızlık satışı başlatılacaktır. İşletmeye ait küçükbaş üretimine yönelik veriler Çizelge 17'de ayrıntılı olarak verilmiştir.

Çizelge 17. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinin Koyunculuk Verileri

Yıllar	Koyunculuk	Ana Kadro (baş)	Damızlık Toplamı (baş)	Süt Üretimi (ton)	Kuzu Üretimi (baş)	Satılan Damızlık (baş)
2007	Morkaraman, Akkaraman, Bafra,	7.912	10.922		5.012	542
2008		8.203	10.367		7.258	
2009		8.595	11.143		6.317	225
2010		4.462	5.665		7.776	5.226
2011		3.586	4.887		3.323	145
Ortalama		6.552	8.597		5.937	1.535

7. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA

7.1. İşletmelerde Nüfus, Eğitim, Mesleki Deneyim ve İşgücü Durumu

Türkiye'de son yıllarda süt sigiri işletme sahiplerinin yapısında bir değişim yaşanmaktadır. Bu değişim, sigircılıkla ilgilenen insanların kendini yenilemesi, eğitim seviyesi ileri kişiler ve iş adamlarının da süt sigircılığına yatırım yapmasıdır (Köse, 2006).

İşletmelerde ortalama nüfus ve yaş gruplarına dağılımı, işletme başına düşen gelirin işletmede bulunan fertler arasında bölüşümü açısından önemlidir. Ayrıca nüfusun yaş gruplarına dağılımı, çalışabilir nüfusun ve aile iş gücü miktarının tespit edilmesinde önemli bir kriterdir (Kızıloğlu, 1994).

Araştırma bulgularının ilk kısmında üretici, hayvan yetiştiricileri ve katılımcılar ile ilgili demografik bilgiler yer almaktadır.

Anket çalışması yapılan işletmelerde görüşülen kişilerin tamamı erkektir. Görüşülen işletme yöneticilerin yaş dağılımına bakıldığından, Büyükbaba hayvancılık işletmelerinde ortalama 48,83 yıl olduğu, Küçükbaş işletmelerde ortalama 47,80 yıl olduğu ve İlçelere göre ortalama 48,15 yıl olduğu görülmektedir. Ailelerdeki ortalama birey sayısı, Büyükbaba hayvancılık işletmelerinde ortalama 5,27 kişi olduğu, Küçükbaş işletmelerde ortalama 5,84 kişi olduğu ve İlçelere göre ise ortalama 5,39 kişi olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 18, 19 ve 20). Çorum ilinde yapılan bir araştırmada, işletmeler ortalaması olan genel ortalamaya bakıldığından nüfusun 7,65 kişi olduğu görülmüştür (Fidan, 1992). Kayseri ilinde süt sigircılığı yapan işletmelerde, işletme sahiplerinin yaş ortalaması 46,8 yıl olarak tespit edilmiştir (Şahin, 2001). Adana ilinde yapılan çalışmada işletme sahiplerinin ortalama yaşı 48,4 yıl olarak tespit edilmiştir (Şahin ve ark, 2001). Aile iş gücü miktarının artması, yabancı işgücüne olan ihtiyacı da azaltması yönünden önem arz etmektedir. Erzurum'da yapılan bir çalışmada, işletme

başına düşen ortalama nüfus 8,57'dir (Külekçi, 2006). Ankara ve Aksaray'da bulunan işletmelerden ortalama birey sayısı 4,9 ve 5,5 kişi olarak hesaplanmıştır (Tatar, 2007). İğdir ilinde işletme başına ortalama aile bireyi sayısı, önceki çalışmalara göre düşük çıkmıştır. Oysa işletmecilerin ortalama yaşı diğer çalışmalar ile paralellik göstermektedir.

Çizelge 18. Büyükbaş Hayvanlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmeci Yaş ve Birey Sayısı Ortalaması

İşletme Grupları	Yaş Ortalaması	Kişi Sayısı
I.Grup (1-5 Baş)	48,94	5,18
II.Grup (6-10 Baş)	48,49	5,40
III.Grup(11-20 Baş)	48,28	5,41
IV.Grup (21+ Baş)	49,56	5,16
Genel Toplam	48,83	5,27

Çizelge 19. Küçükbaş Hayvanlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmeci Yaş ve Birey Sayısı Ortalaması

İşletme Grupları	Yaş Ortalaması	Kişi Sayısı
I.Grup (1-50 Baş)	44,24	5,82
II.Grup (51-100 Baş)	47,84	5,96
III.Grup(101-250 Baş)	50,92	5,35
IV.Grup (251+ Baş)	49,07	7,20
Genel Toplam	47,80	5,84

Çizelge 20. İlçelere Göre İşletmeci Yaş ve Birey Sayısı Ortalaması

İlçeler	İşletme Sayısı	Yaş Ortalaması	Kişi Sayısı
Aralık	100	47,68	5,38
Karakoyunlu	21	54,05	5,38
Tuzluca	110	46,07	5,00
Merkez	99	49,60	5,83
Genel Toplam	330	48,15	5,39

Eğitim düzeyi ile işletmelerde elde edilen verim arasında yakın bir ilişki bulunması ve tarımsal üretimin bilinçli yapıldığı yörelerde eğitim oranının genellikle yüksek olduğu bilinmektedir. Bu amaçla görüşülen işletme sahiplerinin eğitim durumu da incelenmiştir (Şahin ve Yılmaz, 2008).

Çizelge 21 incelendiğinde Büyükbaba hayvancılık işletmelerinde ilkokul mezunlarının oranının % 65,60 olduğu görülmektedir. Bunu % 12,00 ile ortaokul, % 11,60 ile okur-yazar ve % 10,40 ile de lise mezunları takip etmektedir. Yüksekokul veya Üniversite mezunu olan işletme sahiplerinin %0,40 olarak tespit edilmiştir.

Cumra ve Altınekin ilçelerinde (Konya) bazı süt sigırı işletmelerinin yapısal durumu ve sorunları isimli araştırmada işletmede bulunan nüfusun %7,4'ünün okula gitmemiş diğerlerinin ise ilkokul ve lise öğrenimi gördüğü tespit edilmiştir. Bunlardan %72,2'sinin ilkokul mezunu olduğunu bildirmiştir (Sarı, 1998). Adana ilinde yapılan çalışmada, süt sigirciliği üretim faaliyetindeki işletme sahiplerinin % 57,6'sı ilkokul, % 15,2'si ortaokul, % 10,6'sı lise, % 3'ü üniversite ve % 13,6'sı okur-yazar olduğunu belirlenmiştir (Şahin ve ark, 2001). Erzurum ilinde büyübaba hayvancılık yapan işletmelerde nüfusun % 67,07'sini ilkokul mezunu, % 10,66'sını okuma yazma bilmeyenler, % 9,33'ünü ise ortaokul mezunları oluşturmaktadır. Yine ortalama nüfusun % 6,80'inin okuryazar, % 5,87'sinin lise mezunu ve % 0,27'sinin de yüksekokul mezunu olduğunu tespit edilmiştir (Külekçi, 2006). Uşak ilinde yapılan bir araştırmada, işletme sahiplerinin % 58'i ilkokul mezunu, % 16'sı ortaokul mezunu, % 20'si lise mezunu, % 6'sı üniversite mezunudur (Köse, 2006). Yapılan bir araştırmada, ilkokul mezunu olanların oranı Ankara'da % 63,0, Aksaray'da % 76,0'dır. Ortaokul, lise ve yüksekokul mezunu işletme sahiplerinin oranı Ankara'da sırasıyla % 9,6, % 12,9 ve % 14,5; Aksaray'da ise yine aynı sırayla % 8,5, % 12,7 ve % 1,4 olarak hesaplanmıştır (Tatar, 2007). Karabük ilinde yapılan bir araştırmada, tahsil durumu açısından işletme sahiplerinin; % 61'inin ilköğretim, % 26,8'inin lise, % 7,3'ü lisans mezunudur. İşletmecilerin % 4,9'u ise diğer, öğretim durumunu belirtmemiş olduklarıdan bilinmemektedir (Toker ve Karabıyık, 2012).

Çizelge 21. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmeci Eğitim Durumu

İşletme Grupları	Okur-Yazar		İlkokul		Ortaokul		Lise		Yüksekokul- Üniversite		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
I.Grup	17	16,67	67	65,69	7	6,86	11	10,78	0	0,00	102	100
II.Grup	3	5,26	45	78,95	7	12,28	2	3,51	0	0,00	57	100
III.Grup	5	10,87	26	56,62	7	15,22	7	15,22	1	2,17	46	100
IV.Grup	4	8,89	26	57,78	9	20,00	6	13,33	0	0,00	45	100
G.Toplam	29	11,60	164	65,60	30	12,00	26	10,40	1	0,40	250	100

İncelenen büyükbaş hayvancılığı yapan işletmelerdeki, işletme sahiplerinin eğitim durumu, önceki yapılan araştırmalar ile uyumluluk göstermektedir.

Küçükbaş hayvancılık işletmelerinde ilkokul mezunlarının oranının % 67,72 olduğu görülmektedir. Bunu % 18,99 ile okur yazar olanlar, % 6,96 ile ortaokul, ve % 6,33 ile de lise mezunları takip etmektedir. Yüksekokul veya üniversite mezunu olan işletme sahiplerine rastlanılmamıştır (Çizelge 22).

Çizelge 22. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmeci Eğitim Durumu

İşletme Grupları	Okur-Yazar		İlkokul		Ortaokul		Lise		Yüksekokul- Üniversite		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
I.Grup	6	12,24	36	73,47	4	8,16	3	6,12	0	0,00	49	100
II.Grup	12	26,67	27	60,00	3	6,67	3	6,67	0	0,00	45	100
III.Grup	10	20,41	32	65,31	3	6,12	4	8,16	0	0,00	49	100
IV.Grup	2	13,33	12	80,00	1	6,67	0	0,00	0	0,00	15	100
G.Toplam	30	18,99	107	67,72	11	6,96	10	6,33	0	0,00	158	100

İlçeler bazında hayvancılık işletmelerinde ilkokul mezunlarının oranının % 67,27 olduğu görülmektedir. Bunu % 12,42 ile okur yazar olanlar, % 10,30 ile ortaokul, ve % 9,70 ile de lise mezunları takip etmektedir. Yüksekokul veya üniversite mezunu olan işletme sahiplerinin oranı sadece % 0,30 olarak belirlenmiştir(Çizelge 23).

Çizelge 23. İlçelere Göre İşletmeci Eğitim Durumu

İlçeler	Okur-Yazar		İlkokul		Ortaokul		Lise		Yüksekokul- Üniversite		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Aralık	14	14,00	75	75,00	6	6,00	4	4,00	1	1,00	100	100
Karakoyunlu	1	4,76	8	38,10	7	33,33	5	23,81	0	0,00	21	100
Tuzluca	12	10,91	63	57,27	18	16,36	17	15,45	0	0,00	110	100
Merkez	14	14,14	76	76,77	3	3,03	6	6,06	0	0,00	99	100
G.Toplam	41	12,42	222	67,27	34	10,30	32	9,70	1	0,30	330	100

Büyükbaş hayvancılık işletmelerinde, işletme sahiplerinin hayvancılıkla uğraşma süresi ortalama 26,16 yıl olarak belirlenmiştir. İşletme grupları itibarıyle önemli bir farkın olmadığı gözlemlenmiştir(Çizelge 24).

Kayseri ilinde süt sigircılığı yapan işletmelerde, işletme sahiplerinin hayvancılıkla ilgili mesleki deneyim süresi 17,8 olarak hesaplanmıştır (Şahin, 2001). Adana ilinde yapılan çalışmada süt sigircılığı üretim faaliyetindeki ortalama deneyim süresini 20,5 yıl olarak hesaplanmıştır (Şahin ve ark, 2001).

İncelenen büyükbaş hayvancılığı yapan işletmelerdeki, işletme sahiplerinin mesleki deneyim süreleri, yukarıda debynilen araştırmalardaki sürelerden daha uzundur.

Çizelge 24. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletmecilerin Hayvancılıkla Uğraşma Süresi

İşletme Grupları	İşletme Sayısı	Ortalama (Yıl)
I.Grup (1-5 Baş)	102	26,30
II.Grup (6-10 Baş)	57	25,40
III.Grup(11-20 Baş)	46	26,67
IV.Grup (21+ Baş)	45	26,24
Genel Toplam	250	26,16

Küçükbaş hayvancılık işletmelerinde, işletme sahiplerinin hayvancılıkla uğraşma süresi ortalama 26,55 yıl olarak belirlenmiştir. İşletme grupları arasında önemli bir farkın olduğu gözlemlenmiştir. I. Grup işletmelerde işletme sahiplerinin hayvancılıkla uğraşma süresi ortalama 21,43 yıl iken, III. Grup işletmelerde süre 31,88 yıl olarak tespit edilmiştir(Çizelge 25).

Çizelge 25. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletmecilerin Hayvancılıkla Uğraşma Süresi

İşletme Grupları	İşletme Sayısı	Ortalama (Yıl)
I.Grup (1-50 Baş)	49	21,43
II.Grup (51-100 Baş)	45	26,02
III.Grup(101-250 Baş)	49	31,88
IV.Grup (251+ Baş)	15	27,47
Genel Toplam	158	26,55

İlçelerdeki hayvancılık işletmelerinde, işletme sahiplerinin hayvancılıkla uğraşma süresi ortalama 25,68 yıl olarak belirlenmiştir. İlcelere göre, işletmecilerin mesleki deneyim süreleri arasında farklılıkların olduğu gözlemlenmiştir. Aralık ilçesindeki işletmelerde işletme sahiplerinin hayvancılıkla uğraşma süresi ortalama 23,24 yıl iken, Karakoyunlu ilçesindeki işletmelerde süre 28,71 yıl, Tuzluca ilçesindeki işletmelerde süre 23,96 yıl ve Merkez ilçede ise deneyim süresi 29,41 yıl olarak saptanmıştır(Çizelge 26).

Çizelge 26. İlçelere Göre İşletmecilerin Hayvancılıkla Uğraşma Süresi

İlçeler	İşletme Sayısı	Ortalama (Yıl)
Aralık	100	23,24
Karakoyunlu	21	28,71
Tuzluca	110	23,96
Merkez	99	29,41
Genel Toplam	330	25,68

Hayvancılık, özellikle süt sigircılığı yoğun emek isteyen bir tarımsal faaliyet koludur. Hayvancılıkta işgücüün kaynağını aile fertleri ve yabancı işgücü oluşturur (Şahin, 1993).

Araştırma alanında istihdam edilen yabancı işgücü içinde, bayan (kadın) işgücüne rastlanılmamıştır. Büyükbaba hayvancılık işletmelerinde, yabancı işgücü istihdam eden işletmelerin oranı % 8,80 olup, işletme grupları itibarıyle bu oranda önemli farklılıklar gözlenmiştir. Yabancı işgücü istihdam eden işletmelerde, ortalama istihdam edilen işgücü 1,09 dur (Çizelge 27).

Erzurum'da yapılan bir araştırmada, yabancı işgücü çalıştırılan işletmelerin oranı %5,74 olarak tespit edilmiştir (Külekçi, 2006). Ankara'daki işletmelerin 22'si (% 35,5) ve Aksaray'daki işletmelerin de 27'sinin (% 19,0) işçi/çoban çalıştırıldıkları anlaşılmıştır. Bu işletmelerde çalışan toplam işçi/çoban sayısı Ankara için 39 (1,8 kişi/şirket), Aksaray için 61 (2,3 kişi/şirket) kişi olarak hesaplanmıştır (Tatar, 2007).

Araştırma alanındaki belirlenen, yabancı işgücü istihdam eden işletmelerin oranı ve ortalama istihdam edilen işgücü miktarı, yukarıda belirtilen araştırma verilerinden düşük bulunmuştur.

Çizelge 27. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre Yabancı İşgücü Sayısı

İşletme Grupları	Yabancı İşgücü İstihdam Eden İşletme Sayısı	Yabancı İşgücü İstihdam Edilen İşletmelerin Oranı(%)	Erkek İşgücü Sayısı
I.Grup (1-5 Baş)	4	3,92	1,00
II.Grup (6-10 Baş)	5	8,77	1,00
III.Grup(11-20 Baş)	3	6,52	1,00
IV.Grup (21+ Baş)	10	22,22	1,20
Genel Toplam	22	8,80	1,09

Küçükbaş hayvancılık işletmelerinde, yabancı işgücü istihdam eden işletmelerin oranı % 12,66 olup, işletme grupları itibarıyle bu oranda önemli farklılıklar gözlenmiştir. Yabancı işgücü istihdam eden işletmelerde, ortalama istihdam edilen işgücü 1,05 dir (Çizelge 28). Küçükbaş hayvancılık işletmelerinde, yabancı işgücü olarak istihdam edilen işgürünün tamamı çoban olarak istihdam edilmektedir.

Çizelge 28. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre Yabancı İşgücü Sayısı

İşletme Grupları	Yabancı İşgücü İstihdam Eden İşletme Sayısı	Yabancı İşgücü İstihdam Edilen İşletmelerin Oranı(%)	Erkek İşgücü Sayısı
I.Grup (1-50 Baş)	2	4,08	1,00
II.Grup (51-100 Baş)	7	15,56	1,00
III.Grup(101-250 Baş)	8	16,33	1,00
IV.Grup (251+ Baş)	3	20,00	1,33
Genel Toplam	20	12,66	1,05

İlçelerdeki hayvancılık işletmelerinde, yabancı işgücü istihdam eden işletmelerin oranı % 9,9 olup, ilçeler itibarıyle incelendiğinde, Karakoyunlu ilçesindeki işletmelerde yabancı işgürünne rastlanılmaz iken, Aralık ilçesindeki işletmelerin % 3,00'ünde, Tuzluca'daki işletmelerin % 12,73'ünde ve Merkezdeki işletmelerin % 13,13'ünde yabancı işgücü istihdam edilmektedir. İlçeler itibarıyle yabancı işgücü istihdam eden işletmelerde, ortalama istihdam edilen işgücü 1,00 dir (Çizelge 29).

Çizelge 29. İlçelere Göre İşletmelerde Yabancı İşgücü Sayısı Ortalaması

İlçeler	Yabancı İşgücü İstihdam Eden İşletme Sayısı	Yabancı İşgücü İstihdam Edilen İşletmelerin Oranı(%)	Erkek İşgücü Sayısı
Aralık	3	3,00	2,00
Karakoyunlu	0	0,00	0,00
Tuzluca	14	12,73	1,00
Merkez	13	13,13	1,00
Genel Toplam	30	9,09	1,00

7.2. İncelenen İşletmelerde Arazi Varlığı ve Arazinin Kullanım Durumu

Büyükbaş hayvancılık işletmelerinde, ortalama işlenen alan 51,49 dekar olup, bunun % 75,64'ü (38,95 dekar) mülk, % 13,05'i (6,72 dekar) kiralık arazi ve % 11,31'i (5,82 dekar) ortakçılık arazisinden oluşmaktadır. İşletme grupları arasında mülk, kira ve ortakçılıkla işlenen arazi miktarları farklılık göstermektedir(Çizelge 30).

Çorum ilinde yapılan bir araştırmada, işletmeler ortalamasına bakıldığından mülk arazisinin 17,18 dekarıdır(Fidan, 1992). Amasya ilinde yapılan bir araştırmada, incelenen besicilik işletmeleri ortalama 52 dekar işletme arazisine sahiptirler (Hazneci, 2007). Araştırma alanında bulunan ortalama arazi değeri yukarıdaki çalışmalardan yüksek bulunmuştur. Ancak bu miktar, Türkiye ortalamasından (59,93 dekar) düşüktür (Anonim, 2001). Ancak aşağıda belirtilen çalışmalardaki işlenen arazi ortalamalarından da düşük çıkmıştır.

Kayseri ilinde süt sigircılığı yapan işletmelerde, işletmelerin ortalama arazi genişliği 142,3 dekar olup bunun % 81,5'i kuru, % 18,5'i sulu arazidir (Şahin, 2001). Adana ilinde yapılan çalışmada süt sigircılığı üretim faaliyetindeki işletmelerin ortalama arazi genişlikleri 132,3 dekarıdır (Şahin ve ark, 2001). Erzurum ilinde yapılan bir çalışmada, işletme başına düşen çayır alanı 10,22 hektar, işlenen alan ise 8,26 hektar olarak belirlenmiştir (Külekçi, 2006). Ankara'da işletme başına arazi miktarı 343 dekar, Aksaray'da ise 213 dekar olarak hesaplanmıştır (Tatar, 2007).

Çizelge 30. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmelerin Arazi Varlığı ve Mülkiyet Durumu

İşletme Grupları	Mülk Arazi		Kira Arazi		Ortakçılık Arazisi		Toplam	
	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%
I.Grup	28,53	93,72	1,17	3,83	0,75	2,45	30,44	100,00
II.Grup	26,23	55,48	4,58	9,68	16,47	34,84	47,27	100,00
III.Grup	52,77	79,41	7,89	11,88	5,79	8,71	66,46	100,00
IV.Grup	59,59	67,68	22,63	25,70	5,83	6,63	88,05	100,00
Genel Toplam	38,95	75,64	6,72	13,05	5,82	11,31	51,49	100,00

Çizelge 31'de Küçükbaş hayvancılık işletmelerindeki arazi varlığı ve mülkiyet durumu verilmiştir. Çizelgeden görüleceği üzere, ortalama işlenen alan 34,72 dekar olup, bunun % 93,04'ü (32,31 dekar) mülk, % 4,41'i (1,53 dekar) kiralık arazi ve % 2,56'sı (0,89 dekar) ortakçılık arazisinden oluşmaktadır. İşletme grupları incelendiğinde, IV. Grupta ortakçılıkla işlenen arazinin olmadığı tespit edilmiştir. İşletme grupları itibarıyle mülk, kira ve ortakçılıkla işlenen arazi miktarları farklılık göstermektedir.

Çizelge 31. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmelerin Arazi Varlığı ve Mülkiyet Durumu

İşletme Grupları	Mülk Arazi		Kira Arazi		Ortakçılık Arazisi		Toplam	
	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%
I.Grup	26,68	94,18	1,18	4,16	0,47	1,65	28,32	100,00
II.Grup	20,82	88,85	1,00	4,27	1,61	6,88	23,43	100,00
III.Grup	35,12	91,96	2,19	5,73	0,88	2,31	38,19	100,00
IV.Grup	61,38	96,84	2,00	3,16	0,00	0,00	63,38	100,00
Genel Toplam	32,31	93,04	1,53	4,41	0,89	2,56	34,72	100,00

İlçelere göre hayvancılık işletmelerinde, ortalama işlenen alan 45,41 dekar olup, bunun % 79,28'ı (36,00 dekar) mülk, % 11,53'ü (5,24 dekar) kiralık arazi ve % 9,19'u (4,17 dekar) ortakçılık arazisinden oluşmaktadır. İlçeler arasında, işletmeler arasında mülk, kira ve ortakçılıkla işlenen arazi miktarları önemli farklılık gözlenmiştir(Çizelge 32).

Çizelge 32. İlçelere Göre İşletmelerin Arazi Varlığı ve Mülkiyet Durumu

İlçeler	Mülk Arazi		Kira Arazi		Ortakçılık Arazisi		Toplam	
	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%
Aralık	39,83	97,83	0,88	2,17	0,00	0,00	40,71	100,00
Karakoyunlu	54,00	64,60	16,59	19,85	13,00	15,55	83,59	100,00
Tuzluca	46,89	60,65	15,84	20,49	14,58	18,86	77,31	100,00
Merkez	18,15	80,28	2,57	11,38	1,89	8,34	22,61	100,00
Genel Toplam	36,00	79,28	5,24	11,53	4,17	9,19	45,41	100,00

Büyükbaş hayvancılık işletmelerinde, ortalama işlenen alan 18,44 dekar olup, bunun 4,86 dekarı Arpa, 4,69 dekarı Buğday ve 4,11 dekarı da yonca ekilidir. İşletme grupları arasında ürünlerin ekim alanları arasında önemli farklılık görülmektedir. I. Grup işletmelerde Korunga ekimi yapılan işletmeye rastlanılmamıştır. (Çizelge 33).

Tekirdağ ilinde yapılan bir araştırmada, işletme sahiplerinin % 57'si yonca, fiğ gibi yem bitkisi yetiştirmekte iken % 43'ü yem bitkisi üretimi yapmamaktadır. Hayvancılıkla uğraşan işletmelerin büyük çoğunluğu bitkisel üretim yapmakta, bu üretimde büyük bir kısmı diğer bitkilerin yanında yem bitkisi de yetiştirmektedir (Soyak, 2006). Ankara ve Aksaray illerinde kaba yem olarak ekimi yapılan yem bitkileri korunga, yonca ve silajlık misir'dır. Korunga ekimi Ankara'da üç işletme, Aksaray'da 6 işletmede gerçekleştirilmektedir. Yonca eken

işletmelerin oranı Ankara'da % 48,4, Aksaray'da % 69,7, silajlık mısır ekimi yapan işletmelerin oranı da aynı sırayla % 33,9 ve % 44,4'tür. Arpa ve buğday eken işletmelerin oranı her iki ilde de oldukça yüksektir (Tatar, 2007).

Çizelge 33. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Ekim Alanları (da)

İşletme Grupları	Buğday	Arpa	Tane Mısır	Silaj Mısır	Yonca	Korunga	Diğer	Toplam
I.Grup (1-5 Baş)	2,38	1,63	0,20	0,68	2,19	0,00	0,00	7,08
II.Grup (6-10 Baş)	2,60	2,32	1,93	0,84	4,75	1,09	0,00	13,53
III.Grup(11-20 Baş)	6,26	11,61	0,41	1,52	5,43	1,55	0,57	27,35
IV.Grup (21+ Baş)	8,69	8,51	1,11	5,73	8,51	5,60	0,89	39,04
Genel Toplam	4,69	4,86	0,80	1,78	4,51	1,54	0,26	18,44

Küçükbaş hayvancılık işletmelerinde, ortalama işlenen alan 10,01 dekar olup, bunun 3,45 dekarı Yonca, 2,92 dekarı Buğday ve 2,12 dekarı da Arpa ekilidir. İşletme grupları arasında ürünlerin ekim alanları arasında önemli farklılıklar görülmektedir. III. Grup ve IV. Grup işletmelerde Silajlık Mısır ekimi, I. Grup ve IV. Grup işletmelerde Korunga ekimi yapılan işletmeye rastlanılmamıştır. (Çizelge 34).

Büyükbaş hayvancılık işletmelerine göre, küçükbaş hayvancılık işletmelerinde işlenen araziler önemli ölçüde düşük çıkmıştır. Büyükbaba hayvancılık işletmelerinde en çok ekimi yapılan alan Arpa iken, Küçükbaş hayvancılık işletmelerinde ilk sırayı Yonca bitkisi almıştır.

Çizelge 34. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Ekim Alanları (da)

İşletme Grupları	Buğday	Arpa	Tane Mısır	Silaj Mısır	Yonca	Korunga	Diğer	Toplam
I.Grup (1-50 Baş)	3,16	2,47	0,00	0,08	1,04	0,00	0,00	6,75
II.Grup (51-100 Baş)	1,16	1,56	0,44	1,22	2,09	1,37	0,00	7,84
III.Grup(101-250 Baş)	4,34	1,60	0,00	0,00	4,24	1,22	0,82	12,22
IV.Grup (251+ Baş)	2,80	4,33	0,00	0,00	12,80	0,00	0,00	19,93
Genel Toplam	2,92	2,12	0,13	0,37	3,45	0,77	0,25	10,01

İlçeler düzeyinde hayvancılık işletmelerinde, ortalama işlenen alan 15,75 dekar olup, bunun 4,43 dekarı Yonca, 3,82 dekarı Arpa ve 3,76 dekarı da Buğday ekilidir. İlçeler bazında işletme başına ortalama ekili alanlarda önemli farklılıklar vardır. Karakoyunlu ilçesinde işletme başına ortalama ekili alan 49,67 dekar iken, bu değer Aralık ilçesinde 2,56 dekara kadar düşmektedir(Çizelge 35).

Çizelge 35. İlçelere Göre İşletmelerde Ekim Alanları (da)

İlçeler	Buğday	Arpa	Tane Mısır	Silaj Mısır	Yonca	Korunga	Diğer	Toplam
Aralık	1,28	0,44	0,20	0,64	0,00	0,00	0,00	2,56
Karakoyunlu	5,62	4,05	6,19	13,48	17,95	2,38	0,00	49,67
Tuzluca	7,90	9,80	0,00	0,55	2,33	3,60	0,96	25,14
Merkez	1,27	0,54	0,49	0,79	8,38	0,00	0,00	11,47
Genel Toplam	3,76	3,82	0,60	1,47	4,43	1,35	0,32	15,75

Büyükbaş hayvancılık işletmelerinde, işletme başına ortalama yem bitkileri üretimi Çizelge 36'da verilmiştir. Çizelgeye göre işletme başına ortalama 6,04 ton silajlık mısır üretilirken, 3528 kg yonca ve 63,40 kg korunga üretilmektedir. Bu üretim miktarları işletme grupları arasında farklılık göstermektedir. I. Grup işletmelerde Korunga üretimi yapan işletmeye rastlanılmamıştır.

Yapılan bir araştırmada, silajlık mısır, kuru yonca ve arpa için dekara verim Ankara ilinde 3530 kg, 387 kg, 250 kg; Aksaray ilinde de 3477 kg, 702 kg ve 248 kg olarak hesaplanmıştır. İki ilin dekara yonca verimi değerleri arasındaki fark dikkat çekicidir (Tatar, 2007).

Çizelge 36. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Yem Bitkisi Üretimi

İşletme Grupları	Silajlık Mısır(Ton)	Yonca (Kg)	Korunga(Kg)
I.Grup (1-5 Baş)	3,92	2328,43	0,00
II.Grup (6-10 Baş)	1,40	3692,98	105,26
III.Grup(11-20 Baş)	3,91	3717,39	113,04
IV.Grup (21+ Baş)	18,89	5844,42	103,33
Genel Toplam	6,04	3528,00	63,40

Küçükbaş hayvancılık işletmelerinde, işletme başına ortalama 0,57 ton silajlık mısır üretilirken, 2177,85 kg yonca ve 21,50 kg korunga üretilmektedir. I. Grup, III. Grup ve IV. Grup işletmelerde Silajlık Mısır üretimi, I. Grup ve IV. Grup işletmelerde Korunga üretimi yapılan işletmeye rastlanılmamıştır. (Çizelge 37).

Büyükbaş hayvancılık işletmelerine göre, küçükbaş hayvancılık işletmelerinde yem bitkisi üretimi düşük düzeyde çıkmıştır. Büyükbaba hayvancılık işletmelerinde en çok üretimi yapılan ürün silajlık mısır iken, Küçükbaş hayvancılık işletmelerinde ilk sırayı Yonca üretimi almıştır.

Çizelge 37. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Yem Bitkisi Üretimi

İşletme Grupları	Silajlık Mısır(Ton)	Yonca(Kg)	Korunga(Kg)
I.Grup (1-50 Baş)	0,00	428,57	0,00
II.Grup (51-100 Baş)	2,00	1457,78	48,89
III.Grup(101-250 Baş)	0,00	2683,67	24,49
IV.Grup (251+ Baş)	0,00	8400,00	0,00
Genel Toplam	0,57	2177,85	21,52

İlçeler düzeyinde hayvancılık işletmelerinde, işletme başına ortalama 4,76 ton silajlık mısır üretilirken, 3450,30 kg yonca ve 51,67 kg korunga üretilmektedir (Çizelge 38). Araklı ilçesinde Yonca ve Korunga, Merkez ilçede Korunga üretimine rastlanılmamıştır. Araklı ilçesinde yonca ekim alanları özellikle küçükbaş hayvanlarının otlatılmasında kullanılmakta, hasadı yapılmamaktadır. İlçeler arasında yem bitkisi üretimi bakımında önemli farklılıklar görülmektedir.

Çizelge 38. İlçelere Göre İşletmelerde Yem Bitkisi Üretimi

İlçeler	Silajlık Mısır(Ton)	Yonca (Kg)	Korunga(Kg)
Aralık	1,80	0,00	0,00
Karakoyunlu	37,62	22023,76	95,24
Tuzluca	3,64	622,73	136,82
Merkez	2,02	6137,37	0,00
Genel Toplam	4,76	3450,30	51,67

Çizelge 39'da Meyve ve Sebze ekim alanları verilmiştir. Büyükbaba hayvancılıkla uğraşan işletmelerde, ortalama meyve bahçesi arazisi 2,13 dekar iken, sebze bahçesi arazisi 0,42 dekardır. Amasya ilinde yapılan bir araştırmada incelenen işletmelerin, işletme arazisinin tamamına yakın kısmını tarla ürünlerine tahsis edildiği, sebze tarımı, meyvecilik ve ağaçlık arazi işletme arazisinin yaklaşık olarak % 1'ini oluşturduğu belirtilmektedir(Hazneci, 2007). İncelenen işletmelerde de sebze ve bahçe bitkileri arazileri, toplam arazi içinde düşük düzeyde olup, yukarıda verilen araştırma oranından yüksektir.

İşletme grupları arasında sebze ve meyve ekim alanlarının dağılımı farklılık göstermektedir.

Çizelge 39. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Meyve ve Sebze Ekim Alanları

İşletme Grupları	Meyve Arazi		Sebze Arazi		Toplam	
	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%
I.Grup (1-5 Baş)	1,90	97,66	0,05	2,34	1,95	100,00
II.Grup (6-10 Baş)	1,46	66,58	0,73	33,42	2,19	100,00
III.Grup(11-20 Baş)	1,81	82,21	0,39	17,79	2,20	100,00
IV.Grup (21+ Baş)	3,96	82,88	0,82	17,12	4,78	100,00
Genel Toplam	2,13	83,62	0,42	16,38	2,55	100,00

Küçükbaş hayvancılıkla uğraşan işletmelerde, ortalama meyve bahçesi arazisi 1,21 dekar iken, sebze bahçesi arazisi 0,03 dekar olup, toplam olarak 1,24 dekardır. II. Grup, III. Grup ve IV. Grup küçükbaş hayvancılık işletmelerinde sebze ekim alanı bulunmamaktadır (Çizelge 40).

Çizelge 40. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Meyve ve Sebze Ekim Alanları

İşletme Grupları	Meyve Arazi		Sebze Arazi		Toplam	
	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%
I.Grup (1-50 Baş)	0,84	92,68	0,07	7,32	0,91	100,00
II.Grup (51-100 Baş)	0,97	100,00	0,00	0,00	0,97	100,00
III.Grup(101-250 Baş)	0,72	100,00	0,00	0,00	0,72	100,00
IV.Grup (251+ Baş)	4,36	100,00	0,00	0,00	4,36	100,00
Genel Toplam	1,21	97,92	0,03	2,08	1,24	100,00

Çizelge 41'de İlçelere göre meyve ve sebze ekim alanları verilmiştir. Çizelgeden de görüleceği üzere, Araklı ilçesinde sebze ekim alanına rastlanmamıştır. Araklı ilçesinde meyve ekim alanı 0,35 dekardır. Karakoyunlu ilçesinde toplam meyve ve sebze ekim alanı 2,81 dekar, Tuzluca ilçesinde 6,28 dekar ve merkez ilçede 1,70 dekardır. Genel ortalama olarak ilçelerdeki sebze ve meyve ekim alanları ortalama 2,18 dekardır. İlçeler arasında, işletmeler bazında meyve ve sebze ekim alanları bakımından önemli farklılıklar mevcuttur.

Çizelge 41. İlçelere Göre İşletmelerin Meyve ve Sebze Ekim Alanları

İlçeler	Meyve Arazi		Sebze Arazi		Toplam	
	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%
Aralık	0,35	100,00	0,00	0,00	0,35	100,00
Karakoyunlu	1,11	39,32	1,71	60,71	2,81	100,00
Tuzluca	5,88	93,63	0,40	6,37	6,28	100,00
Merkez	1,53	90,18	0,17	9,82	1,70	100,00
Genel Toplam	1,87	85,97	0,31	14,03	2,18	100,00

Büyükbaş hayvancılıkla uğraşan işletmelerde, ortalama meyveli ağaç 42,98 adet iken, meyvesiz ağaç sayısı 124,26 dır. İşletmelerdeki ortalama ağaç varlığı toplam 167,25 adettir(Çizelge 42).

Çizelge 42. Büyükbaş Hayvan İşletmelerinde Meyveli ve Meyvesiz Ağaç Varlığı

İşletme Grupları	Meyveli Ağaç		Meyvesiz Ağaç		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
I.Grup (1-5 Baş)	37,77	30,11	87,70	69,89	125,47	100,00
II.Grup (6-10 Baş)	36,04	28,37	91,03	71,63	127,07	100,00
III.Grup(11-20 Baş)	52,32	25,12	156,00	74,88	208,32	100,00
IV.Grup (21+ Baş)	57,17	21,61	207,35	78,39	264,52	100,00
Genel Toplam	42,98	25,70	124,26	74,30	167,25	100,00

Küçükbaş hayvancılıkla uğraşan işletmelerde, ortalama meyveli ağaç 24,48 adet iken, meyvesiz ağaç sayısı 79,57 dir. İşletmelerdeki ortalama ağaç varlığı toplam 104,05 adettir(Çizelge 43). Bu rakamlar büyükbaş hayvan varlığı olan işletmelere göre oldukça düşüktür.

Çizelge 43. Küçükbaş Hayvan İşletmelerinde Meyveli ve Meyvesiz Ağaç Varlığı

İşletme Grupları	Meyveli Ağaç		Meyvesiz Ağaç		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
I.Grup (1-50 Baş)	11,83	17,53	55,63	82,47	67,46	100,00
II.Grup (51-100 Baş)	34,44	31,98	73,26	68,02	107,71	100,00
III.Grup(101-250 Baş)	17,00	20,91	64,31	79,09	81,31	100,00
IV.Grup (251+ Baş)	53,92	17,86	247,90	82,14	301,82	100,00
Genel Toplam	24,48	23,53	79,57	76,47	104,05	100,00

İlçelerde hayvancılıkla uğraşan işletmelerde, ortalama meyveli ağacı 35,97 adet iken, meyvesiz ağaç sayısı 111,29 dur. İşletmelerdeki ortalama ağaç varlığı toplam 147,26 adet olarak belirlenmiştir(Çizelge 44).

Çizelge 44. İlçelere Göre İşletmelerin Meyveli ve Meyvesiz Ağaç Varlığı

İlçeler	Meyveli Ağaç		Meyvesiz Ağaç		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Aralık	31,78	25,45	93,11	74,55	124,90	100,00
Karakoyunlu	56,11	24,32	174,60	75,68	230,71	100,00
Tuzluca	60,73	37,49	101,25	62,51	161,98	100,00
Merkez	14,35	10,12	127,40	89,88	141,75	100,00
Genel Toplam	35,97	24,43	111,29	75,57	147,26	100,00

7.3. İncelenen İşletmelerde Bina Varlığı ve Kullanım Durumu

Hayvancılık yapan işletmelerin bina varlığı ortaya konmuş, işletmelerin sahip oldukları binaların (ev, ahır, ağıl, samanlık, yem deposu, ambar) kullanım alanları ve yapım yılları incelenmiştir.

Büyükbaş hayvancılık yapan işletmelerin sahip oldukları ortalama ev genişliği 120,28 m² dir. İncelenen işletmelerde ahır alanı 103,23 m², samanlık 33,29 m², ağıl 13,29 m², ambar 8,18 m² ve yem deposu 4,41 m² dir. İşletme grupları itibarıyle ev alanlarında işletme grupları büyükükçe alanları az da olsa artmaktadır. Aynı durum ahır alanlarında da gözlenmektedir. Ancak ağıl, samanlık, yem deposu ve ambar alanlarında bu artış gruplar büyükükçe farklılıklar arz etmektedir (Çizelge 45).

Çorum ilinde yapılan bir araştırmada, işletme büyülüklük grupları itibarıyle işletmelerin sahip oldukları binaların kapasitesi incelendiğinde toplam kapasitenin % 35 konut, % 28,94'ü ahır, % 24,64'ü ağıl, % 10,32'si samanlık, % 0,86'sını da ambar oluşturmaktadır (Fidan, 1992). Amasya ilinde yapılan bir araştırmada, işletmeler ortalama 130 m²'lik ahıra sahiptirler (Hazneci, 2007). Yapılan çalışmada ahır alanı, yukarıdaki çalışmanın değerinden düşük çıkmıştır.

Çizelge 45. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Bina Alanları (m²)

İşletme Grupları	Ev	Ahır	Ağıl	Samanlık	Yem Deposu	Ambar	Toplam
I.Grup	116,60	77,62	7,65	18,89	0,72	2,27	223,76
II.Grup	121,30	84,40	8,67	29,10	1,47	3,33	248,27
III.Grup	124,41	100,33	2,22	37,06	2,63	10,00	276,65
IV.Grup	126,42	188,84	47,13	70,97	22,90	28,83	485,10
Genel Toplam	120,28	103,23	13,29	33,29	4,41	8,18	283,28

Büyükbaba hayvancılık işletmelerindeki, ev, ahır ve samanlığın yapım yılları dikkate alınarak, binaların yaşı hesaplanmıştır. Çizelge 46 incelendiğinde, evlerin ortalama yaşı 18,05 yıl, ahırlarındaki 15,51 yıl ve samanlığın yapım yılı 9,26 yıl olarak tespit edilmiştir. İşletme grupları incelendiğinde, ev, ahır ve samanlığın ortalama yapım yıllarının dalgalanma gösterdiği görülecektir. Bingöl ilinde yapılan bir araştırmada, hayvan barınağının ve yem deposunun ekonomik ömrünün 20 yıl ve üzeri olduğu ifade edilmiştir (Anonim, 2011a).

Çizelge 46. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Binaların Yaşı(Yıl)

İşletme Grupları	Ev	Ahır	Samanlık
I.Grup (1-5 Baş)	18,67	16,48	8,76
II.Grup (6-10 Baş)	16,91	16,14	9,41
III.Grup(11-20 Baş)	17,85	14,93	10,96
IV.Grup (21+ Baş)	18,41	13,09	8,82
Genel Toplam	18,05	15,51	9,26

Küçükbaş hayvancılık yapan işletmelerin sahip oldukları ortalama ev genişliği 120,65 m² dir. İncelenen işletmelerde ahır alanı 99,10 m², samanlık 29,65 m², ağıl 7,15 m², ambar 3,57 m² ve yem deposu 2,43 m² dir. İşletme grupları itibarıyle ev alanlarında işletme grupları büyüğükçe alanları artmaktadır. Aynı durum ahır alanlarında da gözlenmektedir. Ancak ağıl, samanlık, yem deposu ve ambar alanlarında dalgalanmalar görülmektedir (Çizelge 47).

Çizelge 47. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Bina Alanları (m²)

İşletme Grupları	Ev	Ahır	Ağıl	Samanlık	Yem Deposu	Ambar	Toplam
I.Grup	119,50	76,73	0,00	18,05	0,61	4,73	219,71
II.Grup	105,13	85,36	5,54	20,06	3,13	1,89	221,11
III.Grup	129,82	104,78	17,94	31,46	1,25	3,43	288,67
IV.Grup	140,67	193,33	0,00	87,08	10,00	6,00	437,08
Genel Toplam	120,65	99,10	7,15	29,65	2,43	3,57	262,53

Çizelge 48 incelendiğinde, evlerin ortalama yaşı 17,22 yıl, ahırların 13,53 yıl ve samanlığın yapım yılı 7,39 yıl olduğu görülecektir. İşletme grupları incelendiğinde, ev, ahır ve samanlığın ortalama yapım yıllarının dalgalanma gösterdiği tespit edilmiştir. İşletmelerde genelde yeni binaların varlığı ve eskilerin yenilenmesiyle, ortalama yapı yaşlarının düşüğünü söylemek mümkündür.

Çizelge 48. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Binaların Yaşı(Yıl)

İşletme Grupları	Ev	Ahır	Samanlık
I.Grup (1-50 Baş)	16,35	14,61	8,19
II.Grup (51-100 Baş)	17,68	12,36	6,34
III.Grup(101-250 Baş)	18,67	14,10	7,18
IV.Grup (251+ Baş)	13,54	11,93	9,00
Genel Toplam	17,22	13,53	7,39

İlçeler bazında işletmelerin bina varlıkları incelendiğinde, işletmelerin sahip oldukları ortalama ev genişliği $120,08 \text{ m}^2$ dir. İlçelerdeki işletmelerde ahır alanı $101,31 \text{ m}^2$, samanlık $30,79 \text{ m}^2$, ağıl $9,64 \text{ m}^2$, ambar $6,42 \text{ m}^2$ ve yem deposu $3,69 \text{ m}^2$ dir. İlçeler arasında toplam bina alanları bakımından önemli farklılıklar mevcuttur. İşletmelerdeki toplam bina alanı $271,93 \text{ m}^2$ dir (Çizelge 49).

Çizelge 49. İlçelere Göre İşletmelerde Bina Alanları (m^2)

İlçeler	Ev	Ahır	Ağıl	Samanlık	Yem Deposu	Ambar	Toplam
Aralık	129,37	125,44	11,71	30,24	6,28	10,68	313,73
Karakoyunlu	132,00	121,76	13,56	51,70	2,63	3,68	325,33
Tuzluca	105,74	82,78	1,36	22,88	5,00	5,70	223,45
Merkez	124,11	92,89	12,08	32,51	0,62	3,30	265,51
Genel Toplam	120,08	101,31	9,64	30,79	3,69	6,42	271,93

İlçeler bazında işletmelerin bina varlıkları Çizelge 50'de incelendiğinde, evlerin ortalama yaşı 17,84 yıl, ahırların 14,88 yıl ve samanlığın yapım yılı 8,44 yıl olarak tespit edilmiştir. İlçeler incelendiğinde, ev, ahır ve samanlığın ortalama yapım yıllarının dalgalanma gösterdiği görülecektir.

Çizelge 50. İlçelere Göre İşletmelerde Binaların Yaşı(Yıl)

İlçeler	Ev	Ahır	Samanlık
Aralık	14,35	11,16	4,68
Karakoyunlu	22,65	16,76	10,61
Tuzluca	19,99	18,23	12,96
Merkez	17,97	14,57	9,18
Genel Toplam	17,84	14,88	8,44

7.4. İncelenen İşletmelerde Makine ve Teçhizat Varlığı

Büyükbaş hayvan işletmelerinde alet ekipman varlığı Çizelge 51'de verilmiştir. İncelenen işletmelerde, işletme başına ortalama 0,35 adet traktör, 0,41 adet römork, 0,29 adet pulluk, 0,05 adet mibzer, 0,15 adet kültürator, 0,05 adet balya makinası, 0,23 adet batöz, 0,03 adet gübre dağıtıcısı, 0,09 adet su motoru, 0,30 adet tırmık ve 0,27 adet ot biçme makinası vardır(Cizelge 51). Çorum ilindeki araştırmada, incelenen işletmelerde işletme büyülüklük grupları itibariyle işletme başına düşen traktör sayısı 0,04-0,33 arasında değişmektedir. İşletme büyülüklük gruplarında traktör başına düşen traktör römorku, traktör pulluğu, kazayağı gibi ekipmanların traktör sayısı ile eşit olduğu belirtilmiştir(Fidan, 1992). Yapılan bir araştırmada, Ankara'da işletmelerin % 82,3'ünde traktör, % 56,5'inde batöz, % 41,9'unda çayır biçme makinesi, % 35,5'inde yem kırma/ezme makinesi bulunmaktadır. Aksaray'da bu alet ve ekipmanlara sahip olan işletmelerin oranları sırasıyla % 83,3, % 38, % 36,6 ve % 17,6'dır. Silaj makinesine sahip işletme oranı Ankara'da % 12,9 (% 9,7 mısır silaj ve % 3,2 ot), Aksaray'da % 15,5 (% 10,6 mısır silaj ve % 6,9 ot) olarak hesaplanmıştır (Tatar, 2007). Karabük ilinde yapılan bir çalışmada, işletme sahiplerinin büyük çoğunluğunun (% 62,05) traktör sahibi olduğu, %15'inin ise ot biçme makinesine ve % 7,5'i ise balya makinasına sahip olduğu görülmüştür (Toker ve Karabıyık, 2012).

Çizelge 51. Büyükbaş Hayvan İşletmelerinde Alet Ekipman Varlığı (Ortalama Adet)

İşletme Grupları	Traktör	Römork	Pulluk	Mibzer	Kültürator	Balya Makinası	Batöz
I.Grup (1-5 Baş)	0,16	0,14	0,12	0,02	0,04	0,02	0,07
II.Grup (6-10 Baş)	0,28	0,30	0,21	0,03	0,03	0,00	0,14
III.Grup(11-20 Baş)	0,46	0,48	0,38	0,05	0,24	0,05	0,27
IV.Grup (21+ Baş)	0,79	1,13	0,71	0,25	0,58	0,31	0,68
Genel Toplam	0,35	0,41	0,29	0,05	0,15	0,05	0,23

Çizelge 51. devamı

İşletme Grupları	Gübre Dağıtma Makinası	Su Motoru	Tırmık	Ot Biçme Makinası
I.Grup (1-5 Baş)	0,00	0,06	0,14	0,13
II.Grup (6-10 Baş)	0,00	0,03	0,18	0,15
III.Grup(11-20 Baş)	0,00	0,14	0,38	0,32
IV.Grup (21+ Baş)	0,27	0,33	0,79	0,77
Genel Toplam	0,03	0,09	0,30	0,27

Küçükbaş hayvancılık işletmelerinde, işletme başına ortalama 0,24 adet traktör, 0,25 adet römork, 0,20 adet pulluk, 0,03 adet mibzer, 0,08 adet kültivatör, 0,04 adet balya makinası, 0,15 adet batöz, 0,03 adet gübre dağıtıcısı, 0,08 adet su motoru, 0,21 adet tırmık ve 0,18 adet ot biçme makinası vardır(Çizelge 52).

Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık işletmelerinin makine ve teçhizat açısından karşılaştırıldığında, büyükbaş hayvancılık işletmelerinin daha yüksek oranda makine ve teçhizata sahip oldukları görülmektedir.

Çizelge 52. Küçükbaş Hayvan İşletmelerinde Alet Ekipman Varlığı (Ortalama Adet)

İşletme Grupları	Traktör	Römork	Pulluk	Mibzer	Kültivatör	Balya Makinası	Batöz
I.Grup (1-50 Baş)	0,21	0,17	0,14	0,06	0,12	0,03	0,12
II.Grup (51-100 Baş)	0,22	0,20	0,17	0,03	0,03	0,03	0,09
III.Grup(101-250 Baş)	0,19	0,21	0,19	0,00	0,06	0,06	0,16
IV.Grup (251+ Baş)	0,55	0,75	0,50	0,00	0,25	0,00	0,40
Genel Toplam	0,24	0,25	0,20	0,03	0,08	0,04	0,15

Çizelge 52. devamı

İşletme Grupları	Gübre Dağıtma Makinası	Su Motoru	Tırmık	Ot Biçme Makinası
I.Grup (1-50 Baş)	0,06	0,06	0,17	0,17
II.Grup (51-100 Baş)	0,00	0,06	0,19	0,16
III.Grup(101-250 Baş)	0,00	0,09	0,16	0,11
IV.Grup (251+ Baş)	0,14	0,25	0,58	0,45
Genel Toplam	0,03	0,08	0,21	0,18

İlçelerdeki hayvancılık işletmelerinde, işletme başına ortalama 0,28 adet traktör, 0,32 adet römork, 0,22 adet pulluk, 0,03 adet mibzer, 0,10 adet kültivatör, 0,04 adet balya makinası, 0,17 adet batöz, 0,02 adet gübre dağıtıcısı, 0,07 adet su motoru, 0,23 adet tırmık ve 0,21 adet ot biçme makinası vardır(Çizelge 53). İlçeler bazında işletmelerin sahip oldukları alet ekipman varlıklarını farklılık göstermektedir.

Çizelge 53. İlçelere Göre İşletmelerde Alet Ekipman Varlığı (Ortalama Adet)

İlçeler	Traktör	Römork	Pulluk	Mibzer	Kültivatör	Balya Makinası	Batöz
Aralık	0,36	0,34	0,29	0,02	0,10	0,07	0,23
Karakoyunlu	0,71	1,05	0,56	0,08	0,23	0,08	0,31
Tuzluca	0,31	0,34	0,25	0,11	0,20	0,03	0,20
Merkez	0,09	0,12	0,06	0,00	0,04	0,00	0,06
Genel Toplam	0,28	0,32	0,22	0,03	0,10	0,04	0,17

Çizelge 53. devamı

İlçeler	Gübre Dağıtma Makinası	Su Motoru	Tırmık	Ot Biçme Makinası
Aralık	0,00	0,14	0,32	0,32
Karakoyunlu	0,08	0,08	0,50	0,41
Tuzluca	0,06	0,06	0,22	0,20
Merkez	0,01	0,01	0,08	0,06
Genel Toplam	0,02	0,07	0,23	0,21

7.5. İncelenen İşletmelerde Hayvan Varlığı ve Üretim Durumu

Iğdır ilinde araştırma kapsamında incelenen işletmeler, büyükbaş hayvancılık işletmeleri ve küçükbaş hayvancılık işletmeleri olarak iki kısımda incelenmiştir. İlçeler bazında da genel bilgileri vermek amacıyla işletmeler incelenmiştir.

Hayvancılık işletmeleriyle ilgili, büyükbaş, küçükbaş, diğer hayvan varlığı ve hayvansal üretim durumları da bu bölümde incelenmiştir. İncelemeler Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık işletme grupları itibarı ile ve ilçeler bazında da yapılmıştır. İşletmelere ait veriler çizelgeler haline getirilerek, işletme başına düşen ortalama değerler verilmiştir.

7.5.1. İncelenen İşletmelerde Büyükbaba Hayvan Varlığı

İncelenen büyübaba hayvancılık işletmelerinde, işletme grupları büyükçe doğal olarak, işletme gruplarındaki ortalama hayvan varlığı da artış göstermektedir. İncelenen işletmelerdeki hayvan varlıklarını dönem başı ve dönem sonu olarak incelenmiş, 2012 yılı Ocak ayı dönem başı, Aralık ayı verileri ise dönem sonu olarak kabul edilmiştir. I. Grup işletmelerde 3,14 baş, II. Grup işletmelerde 7,84 baş, III. Grup işletmelerde 15,24 baş ve IV. Grup işletmelerde 49,07 baş hayvan varlığı bulunmaktadır. İncelenen işletmelerde ortalama hayvan varlığı 14,70 baş olarak tespit edilmiştir(Çizelge 54).

Çizelge 54 de görüleceği üzere büyübaba hayvancılık işletmelerinde ağırlıklı olarak süt sığırı bulunmaktadır. İşletme başına ortalama süt sığırı sayısı 8,20 baş ile ilk sırada yer alırken, bunu 2,15 baş ile dana, 1,78 baş ile düve, 1,70 baş ile besi sığırı ve 0,59 ile tosun takip etmektedir.

Çorum ilinde, işletme büyülüklük gruplarının genel ortalaması incelendiğinde, sığır yetiştirciliğinde işletme başına 0,08 baş boğa, 6,68 baş inek, 5,50 baş buzağı, 1,99 baş dana, 2,92 baş düve, 0,56 baş tosun düşmektedir. Ayrıca işletme başına 0,24 baş manda ineği, 0,08 baş manda danası düştüğü hesaplanmıştır (Fidan, 1992). Tekirdağ ilinde ithal ineklerle çalışan işletmelerin durumu ve sorunları isimli araştırma işletme başına düşen ortalama hayvan sayısı 10,68 olarak bildirmiştir(Akman ve Özder, 1992). Adana ilinde yapılan bir çalışmada işletme başına düşen süt ineği sayısı 7,2 baş olarak tespit edilmiştir(Şahin, 1993). Diyarbakır ili merkez ilçeye bağlı köylerdeki süt sığircılığının yapısı isimli çalışmada incelenen işletmelerinin % 47'sinin 1-5 BBHB'ne % 29'nun 6-10'ne ve % 24'ünün ise 11 ve daha fazla BBHB'ne sahip olduğunu belirtmiştir (Tutkun, 1999). Bolu ilinde sığır yetiştirciliğinin yapısı isimli çalışmada Büyük baş hayvan birimimi esasına göre gruplandırılan süt sığırı işletmelerinin % 79,6'sını 1-5 BBHB kapasiteli küçük işletmeler, % 17,5'ini 6-10 BBHB kapasiteli orta ölçekli işletmeler ve % 2,9'unu 11+ BBHB'ne sahip büyük ölçekli işletmelerin oluşturduğu tespit edilmiştir. Sığır besiciliği işletmelerinde besideki hayvan sayısı esas alınmak koşuluyla, işletmelerin % 66,7'sini 1-50 baş kapasiteli, % 33,3'ünü 51+ baş kapasiteli işletmelerin oluşturduğu saptanmıştır (Şahin, 2000). Van ilinde yapılan bir çalışmada işletmelerin % 92,5'inin 1-5 baş ineğe sahip küçük işletmeler, % 5,6'sı 6-10 baş ineğe sahip orta, % 1,9'unun ise 11 baş ve üzerinde ineğe sahip büyük işletmeler oluşturmuştur. İşletme başına düşen ortalama ithal kültür ırkı inek sayısı 2,7 baş olup, bu değer küçük, orta ve büyük işletmelerde sırasıyla 2,4, 7,7 ve 14,6 baş olarak hesaplanmıştır (Bakır, 2002). Erzurum ilinde yapılan bir çalışmada, işletme başına düşen ortalama büyübaba hayvan varlığı sayısında ilk

sırayı 7,77 baş ile inek varlığı yer alırken bunu 4,03 baş ile dana, 3,79 baş ile tosun, 1,94 baş ile düve, 0,81 baş ile buzağı ve 0,07 baş ile boğa varlığı takip etmektedir (Külekçi, 2006). Uşak ilinde, damızlık birliğine kayıtlı olan işletmelerin %20'si 0-10 baş hayvana sahip, % 40'ı 11-20 baş hayvana sahip, % 22'si 21-40 baş hayvana sahip, % 8'i 41-60 baş hayvana sahip, % 6'sı 61-100 baş hayvana sahip, % 4'ü 100-üzerinde hayvana sahip işletmelerdir (Köse, 2006). Yapılan bir çalışmada, sığır yetiştiren işletme oranı Ankara'da % 75,8 iken, Aksaray'da % 83,8'dir. Her iki ilde inek oranı birbirine oldukça yakın Ankara'da % 41,7, Aksaray'da % 43,2 olarak hesaplanmıştır. Düve oranının % 15,5 olduğu Ankara'da, tosun oranı % 10,3 olmuştur. Aksaray'da ise düve ve tosun oranı sırasıyla % 16,4 ve % 10,2 olarak hesaplanmıştır (Tatar, 2007). Bingöl ilinde yapılan bir çalışmada, işletmelerin % 97,5'nde inek, % 57,9'unda boğa, % 48,8'inde koyun, % 24,8'inde keçi ve % 67,8'inde ise kanatlı hayvanların olduğu görülmektedir (Anonim, 2011a).

Araştırmada tespit edilen değerler, önceki çalışmalarla genel anlamda bir paralellik göstermektedir. Ancak bazı çalışmaların verileriyle de önemli farklılıklar da görülmektedir.

Çizelge 54. Büyükbash Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Büyükbash Hayvan Varlığı Dönem Başı (Baş)

İşletme Grupları	Besi Sığırı	Süt Sığırı	Buzağı	Dana	Düve	Tosun	Boğa	Toplam
I.Grup (1-5 Baş)	0,11	2,37	0,04	0,40	0,21	0,00	0,01	3,14
II.Grup (6-10 Baş)	0,05	5,47	0,00	1,46	0,81	0,02	0,04	7,84
III.Grup(11-20 Baş)	0,93	9,11	0,00	2,91	1,80	0,24	0,24	15,24
IV.Grup (21+ Baş)	8,20	23,91	0,44	6,40	6,58	3,02	0,51	49,07
Genel Toplam	1,70	8,20	0,10	2,15	1,78	0,59	0,15	14,70

Büyükbash hayvancılık işletmeleri genel anlamda incelendiğinde 2012 yılı içinde dönem başı ve dönem sonu hayvan varlığında artış görülmüştür. İşletme başına düşen dönem başı hayvan varlığı 14,70 baştan, dönem sonunda 15,83 başa yükselerek, % 7,69 artış göstermiştir. Bu değerlerdeki artışlar işletme grupları içinde geçerlidir. İşletmelerde dönem sonu hayvan varlığı her hayvan varlığı için bir artışın olduğunu söyleyemeyiz. Bazılarda azalış meydana gelirken, bazılarda da artış meydana gelmiştir. Özellikle buzağı artışları işletmelerdeki hayvan varlığının artmasına neden olmuştur. Çizelge 55'de büyübash hayvancılık işletmelerinde yılsonu hayvan varlıkları görülmektedir.

Çizelge 55. Büyüyükbaş Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Büyüyükbaş Hayvan Varlığı Dönem Sonu (Baş)

İşletme Grupları	Besi Sığırı	Süt Sığırı	Buzağı	Dana	Düve	Tosun	Boğa	Toplam
I.Grup (1-5 Baş)	0,11	2,25	1,05	0,37	0,21	0,00	0,01	4,00
II.Grup (6-10 Baş)	0,05	4,61	2,23	1,28	0,67	0,00	0,04	8,88
III.Grup(11-20 Baş)	0,61	8,02	4,11	2,78	1,80	0,20	0,24	17,76
IV.Grup (21+ Baş)	7,96	18,60	7,71	6,18	6,53	2,02	0,51	49,51
Genel Toplam	1,60	6,79	3,08	2,07	1,74	0,40	0,15	15,83

İncelenen hayvancılık işletmeleri sadece büyükbaş veya küçükbaş hayvan yetiştiren işletmelerden olduğu gibi, hem büyükbaş hem de küçükbaş hayvan yetiştiren çok sayıda işletme mevcuttur. Dolayısıyla araştırma alanında, küçükbaş hayvan yetiştiren işletmelerde de büyükbaş hayvan varlığına rastlanmıştır. Doğal olarak küçükbaş hayvancılık işletmelerindeki büyükbaş hayvan varlığı düşük düzeylerde tespit edilmiştir.

Çizelge 56'da görüleceği üzere küçükbaş hayvancılık işletmeleri başına ortalama büyükbaş hayvan varlığı 6,03 baştır. Bu değer işletme grupları arasında farklılık göstermektedir. I. Grup işletmelerde 9,19 baş, II. Grup işletmelerde 1,73 baş, III. Grup işletmelerde 6,20 baş ve IV. Grup işletmelerde 8,00 baş büyükbaş hayvan varlığı bulunmaktadır.

Dönem başı itibarıyle, küçükbaş hayvancılık işletmelerinde, işletme başına ortalama süt sığırı sayısı 4,03 baş ile ilk sırada yer alırken, bunu 0,70 baş ile dana, 0,53 baş ile besi sığırı, 0,38 baş ile düve ve 0,31 ile tosun takip etmektedir (Çizelge 56).

Çizelge 56. Küçükbaş Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Büyüyükbaş Hayvan Varlığı Dönem Başı (Baş)

İşletme Grupları	Besi Sığırı	Süt Sığırı	Buzağı	Dana	Düve	Tosun	Boğa	Toplam
I.Grup (1-50 Baş)	0,76	5,45	0,00	1,35	0,61	0,94	0,08	9,19
II.Grup (51-100 Baş)	0,20	1,22	0,00	0,18	0,09	0,04	0,00	1,73
III.Grup(101-250 Baş)	0,55	4,63	0,04	0,41	0,47	0,02	0,08	6,20
IV.Grup (251+ Baş)	0,67	5,80	0,00	1,13	0,20	0,00	0,20	8,00
Genel Toplam	0,53	4,03	0,01	0,70	0,38	0,31	0,07	6,03

Küçükbaş hayvancılık işletmeleri genel anlamda incelendiğinde 2012 yılı içinde dönem başı ve dönem sonu büyükbaş hayvan varlığında çok azda olsa bir artış görülmüştür. İşletme

başına düşen dönem başı hayvan varlığı 6,03 baştan, dönem sonunda 6,11 başa yükselmiştir(Çizelge 57).

Çizelge 57. Küçükbaş Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Büyükbaba Hayvan Varlığı Dönem Sonu (Baş)

İşletme Grupları	Besi Sığırı	Süt Sığırı	Buzağı	Dana	Düve	Tosun	Boğa	Toplam
I.Grup (1-50 Baş)	0,76	4,59	1,24	1,29	0,61	0,12	0,08	8,69
II.Grup (51-100 Baş)	0,20	1,04	0,38	0,18	0,09	0,00	0,00	1,89
III.Grup(101-250 Baş)	0,55	4,16	1,39	0,41	0,47	0,02	0,08	7,08
IV.Grup (251+ Baş)	0,67	4,27	0,67	1,13	0,20	0,00	0,20	7,14
Genel Toplam	0,53	3,42	0,99	0,68	0,38	0,04	0,07	6,11

İlçeler düzeyinde, incelen işletmelerdeki hayvan varlıkları dönem başı ve dönem sonu olarak incelenmiş, 2012 yılı Ocak ayı dönem başı, Aralık ayı verileri ise dönem sonu olarak değerlendirilmeye alınmıştır. Aralık ilçesindeki işletmelerde 11,18 baş, Karakoyunlu ilçesindeki işletmelerde 17,77 baş, Tuzluca İlçesindeki işletmelerde 14,29 baş ve Merkez ilçedeki işletmelerde 6,20 baş büyükbaş hayvan varlığı bulunmaktadır. İncelenen ilçelerdeki işletmelerde ortalama hayvan varlığı 11,13 baş olarak tespit edilmiştir(Çizelge 58).

Çizelge 58 de görüleceği üzere ilçeler genelindeki hayvancılık işletmelerinde ağırlıklı olarak süt sığırı bulunmaktadır. İlçelerde, işletme başına ortalama süt sığırı sayısı 6,21 baş ile ilk sırada yer alırken, bunu 1,65 baş ile dana, 1,35 baş ile düve, 1,29 baş ile besi sığırı ve 0,45 ile tosun takip etmektedir.

Çizelge 58. İlçelere Göre İşletmelerin Büyükbaba Hayvan Varlığı Dönem Başı (Baş)

İlçeler	Besi Sığırı	Süt Sığırı	Buzağı	Dana	Düve	Tosun	Boğa	Toplam
Aralık	2,47	5,02	0,22	1,26	1,99	0,00	0,22	11,18
Karakoyunlu	2,19	7,00	0,00	5,29	3,00	0,29	0,00	17,77
Tuzluca	1,02	8,45	0,02	2,09	1,38	1,24	0,09	14,29
Merkez	0,21	4,76	0,00	0,80	0,32	0,06	0,05	6,20
Genel Toplam	1,29	6,21	0,07	1,65	1,35	0,45	0,11	11,13

İlçelerdeki büyükbaş hayvan varlığı, işletmeler itibarıyle genel anlamda incelendiğinde 2012 yılı içinde dönem başı ve dönem sonu hayvan varlığında artış görülmüştür. İşletme başına düşen dönem başı hayvan varlığı 11,13 baştan, dönem sonunda 12,05 başa yükselerek, % 8,27 artış göstermiştir. Bu değerlerdeki artışlar ilçeler düzeyinde de (merkez ilçe hariç) geçerlidir(Çizelge 59).

Çizelge 59. İlçelere Göre İşletmelerin Büyükbaş Hayvan Varlığı Dönem Sonu (Baş)

İlçeler	Besi Sığırı	Süt Sığırı	Buzağı	Dana	Düve	Tosun	Boğa	Toplam
Aralık	2,60	4,95	2,67	1,26	1,99	0,00	0,22	13,69
Karakoyunlu	2,19	6,14	2,90	4,95	2,52	0,24	0,00	18,94
Tuzluca	0,57	7,27	2,67	1,98	1,40	0,81	0,09	14,79
Merkez	0,46	2,79	1,52	0,70	0,30	0,06	0,05	5,88
Genel Toplam	1,26	5,15	2,34	1,57	1,32	0,30	0,11	12,05

7.5.2. İncelenen İşletmelerde Küçükbaş Hayvan Varlığı

İncelenen işletmelerdeki küçük hayvan varlıkları dönem başı ve dönem sonu olarak incelenmiştir. Büyükbaş hayvancılık işletmelerinde işletme başına düşen ortalama küçükbaş hayvan varlığı, I. Grup işletmelerde 42,50 baş, II. Grup işletmelerde 23,09 baş, III. Grup işletmelerde 46,06 baş ve IV. Grup işletmelerde 42,22 baş hayvan varlığı bulunmaktadır. İncelenen işletmelerde ortalama hayvan varlığı 38,68 baş olarak tespit edilmiştir(Çizelge 60).

Çizelge 60 da görüleceği üzere büyükbaş hayvancılık işletmelerinde ağırlıklı olarak küçükbaş hayvan olarak koyun bulunmaktadır. İşletme başına ortalama koyun sayısı 34,21 baş ile ilk sırada yer alırken, bunu 2,68 baş ile keçi, 1,68 baş ile kuzu ve 0,11 baş ile oğlak takip etmektedir.

Çorum ilinde yapılan bir çalışmada, küçükbaş hayvanların sayısal durumu işletmelerin genel ortalaması olarak incelendiğinde, işletme başına 0,22 baş koç, 16,32 baş koyun, 6,19 baş toklu, 10,97 baş kuzu, 0,08 baş teke, 1,74 baş keçi, 1,23 baş çebiş düşüğü tespit edilmiştir(Fidan, 1992). Erzurum ilinde yapılan bir araştırmada, Küçükbaş hayvanlarda, işletme başına düşen ortalama hayvan sayısında ilk sırayı 12,58 ile koyun alırken, bunu sırasıyla 6,13 ile kuzu, 1,31 ile toklu, 0,74 ile keçi, ve 0,27 ile koç takip etmektedir. BBHB olarak işletme başına düşen ortalama küçükbaş hayvan sayısı 2,10'dur (Külekçi, 2006). Yapılan bir araştırmada, örneğin süt sığırı yanında koyun yetiştiren işletmelerin oranı Ankara ve Aksaray'da sırasıyla % 22,6 ve % 14,1'dir. Bu iki ilde sürü başına koyun sayısı 117 baş ve 71,4 baştır (Tatar, 2007).

Araştırmada bulunan değerler, önceki araştırma verileriyle farklılık gösterse de, genel anlamda bir benzerlikte göze çarpmaktadır.

Çizelge 60. Büyükbaba Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Küçükbaş Hayvan Varlığı Dönem Başı (Baş)

İşletme Grupları	Koyun	Kuzu	Keçi	Oğlak	Toplam
I.Grup (1-5 Baş)	38,94	1,18	2,20	0,18	42,50
II.Grup (6-10 Baş)	22,44	0,00	0,65	0,00	23,09
III.Grup(11-20 Baş)	33,17	6,52	6,15	0,22	46,06
IV.Grup (21+ Baş)	39,44	0,00	2,78	0,00	42,22
Genel Toplam	34,21	1,68	2,68	0,11	38,68

Büyükbaş hayvancılık işletmeleri genel anlamda incelendiğinde 2012 yılı içinde dönem başı ve dönem sonu küçükbaş hayvan varlığında artış olduğu görülmüştür. İşletme başına düşen dönem başı küçükbaş hayvan varlığı 38,68 baştan, dönem sonunda 56,46 başa yükselerek, % 45,97 artış göstermiştir. Bu değerlerdeki artışlar işletme grupları içinde geçerlidir. İşletmelerde dönem sonu hayvan varlığında artışlar kuzu artışından kaynaklanmış olup, diğerlerinde azalmalar meydana gelmiştir(Çizelge 61).

Çizelge 61. Büyükbaba Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Küçükbaş Hayvan Varlığı Dönem Sonu (Baş)

İşletme Grupları	Koyun	Kuzu	Keçi	Oğlak	Toplam
I.Grup (1-5 Bas)	34,90	19,32	1,98	1,39	57,59
II.Grup (6-10 Baş)	21,11	16,53	0,63	0,37	38,64
III.Grup(11-20 Baş)	37,74	24,28	1,59	0,80	64,41
IV.Grup (21+ Baş)	36,22	28,22	2,78	1,11	68,33
Genel Toplam	32,52	21,20	1,74	1,00	56,46

İğdır ilinde araştırma kapsamında incelenen küçükbaş hayvancılık işletmelerinde, işletme grupları büyündükçe doğal olarak, işletme gruplarındaki ortalama küçükbaş hayvan varlığı da artış göstermektedir. İncelenen işletmelerdeki küçük hayvan varlıkları dönem başı ve dönem sonu olarak incelenmiştir. Küçükbaş hayvancılık işletmelerinde işletme başına düşen ortalama küçükbaş hayvan varlığı, I. Grup işletmelerde 27,92 baş, II. Grup işletmelerde 78,24 baş, III. Grup işletmelerde 106,78 baş ve IV. Grup işletmelerde 379,33 baş hayvan varlığı bulunmaktadır. İncelenen işletmelerde ortalama küçükbaş hayvan varlığı 116,82 baş olarak tespit edilmiştir(Çizelge 62).

Çizelge 62. Küçükbaş Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Küçükbaş Hayvan Varlığı Dönem Başı (Baş)

İşletme Grupları	Koyun	Kuzu	Keçi	Oğlak	Toplam
I.Grup (1-50 Baş)	26,63	0,00	1,29	0,00	27,92
II.Grup (51-100 Baş)	75,78	0,00	2,47	0,00	78,24
III.Grup(101-250 Baş)	153,31	0,00	7,47	0,00	160,78
IV.Grup (251+ Baş)	319,53	28,00	29,93	1,87	379,33
Genel Toplam	107,72	2,66	6,26	0,18	116,82

Küçükbaş hayvancılık işletmeleri genel anlamda incelendiğinde 2012 yılı içinde dönem başı ve dönem sonu küçükbaş hayvan varlığında artış olduğu görülmüştür. İşletme başına düşen dönem başı küçükbaş hayvan varlığı 116,82 baştan, dönem sonunda 169,35 başa yüksелerek, % 44,96 artış göstermiştir. Bu değerlerdeki artışlar işletme grupları içinde geçerlidir. İşletmelerde dönem sonu hayvan varlığında artışlar kuzu ve oğlak artışından kaynaklanmış olup, koyun ve keçi sayılarında azalmalar meydana gelmiştir(Çizelge 63).

Çizelge 63. Küçükbaş Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Küçükbaş Hayvan Varlığı Dönem Sonu (Baş)

İşletme Grupları	Koyun	Kuzu	Keçi	Oğlak	Toplam
I.Grup (1-50 Baş)	25,33	16,45	1,27	0,76	43,81
II.Grup (51-100 Baş)	69,18	46,60	2,47	1,73	119,98
III.Grup(101-250 Baş)	134,41	89,76	7,51	3,90	235,58
IV.Grup (251+ Baş)	292,80	194,33	14,27	9,87	511,27
Genel Toplam	97,04	64,66	4,78	2,87	169,35

İlçeler düzeyinde, incelen işletmelerdeki küçükbaş hayvan varlıkları dönem başı ve dönem sonu olarak incelenmiş, 2012 yılı Ocak ayı dönem başı, Aralık ayı ise dönem sonu olarak alınmıştır. Aralık ilçesindeki işletmelerde 56,45 baş, Karakoyunlu ilçesindeki işletmelerde 43,04 baş, Tuzluca ilçesindeki işletmelerde 36,97 baş ve Merkez ilçedeki işletmelerde 79,20 baş küçükbaş hayvan varlığı bulunmaktadır. İncelenen ilçelerdeki işletmelerde ortalama küçükbaş hayvan varlığı 55,93 baş olarak tespit edilmiştir(Çizelge 64).

Çizelge görüleceği üzere İlçeler genelindeki hayvancılık işletmelerinde, dönem başında ağırlıklı olarak koyun varlığı bulunmaktadır. İlçelerde, işletme başına ortalama koyun sayısı 51,58 baş ile ilk sırada yer alırken, bunu 3,00 baş ile Keçi, 1,27 baş ile kuzu, 0,08 baş ile oğlak takip etmektedir.

Çizelge 64. İlçelere Göre İşletmelerin Küçükbaş Hayvan Varlığı Dönem Başı (Baş)

İlçeler	Koyun	Kuzu	Keçi	Oğlak	Toplam
Aralık	50,04	3,00	3,31	0,10	56,45
Karakoyunlu	42,14	0,00	0,90	0,00	43,04
Tuzluca	33,68	1,09	2,04	0,16	36,97
Merkez	75,01	0,00	4,19	0,00	79,20
Genel Toplam	51,58	1,27	3,00	0,08	55,93

İlçelerdeki küçükbaş hayvan varlığı, işletmeler itibarıyle genel anlamda incelendiğinde 2012 yılı için dönem başı ve dönem sonu küçükbaş hayvan varlığında artış görülmüştür. İşletme başına düşen dönem başı küçükbaş hayvan varlığı 55,93 baştan, dönem sonunda 81,69 başa yükselerek, % 46,06 artış göstermiştir. Dönem başı ve dönem sonu itibarıyle küçükbaş hayvan varlığında meydana gelen artışlar ilçeler düzeyinde de gerçekleşmiştir(Çizelge 65).

Çizelge 65. İlçelere Göre İşletmelerin Küçükbaş Hayvan Varlığı Dönem Sonu (Baş)

İlçeler	Koyun	Kuzu	Keçi	Oğlak	Toplam
Aralık	50,57	30,14	1,23	0,58	82,52
Karakoyunlu	37,00	29,05	0,90	0,76	67,71
Tuzluca	28,36	20,55	1,80	1,35	52,06
Merkez	65,43	44,77	4,19	2,34	116,73
Genel Toplam	46,76	31,26	2,29	1,38	81,69

7.5.3. İncelenen İşletmelerde Diğer Hayvan Varlığı

İncelenen işletmelerdeki diğer hayvan varlıkları (Manda, At, Eşek, Tavuk, Hindi Kaz ve Arı Kovası) dönem başı ve dönem sonu olarak incelenmiştir. İncelenen işletmelerde ipek böceği yetiştirciliğine rastlanmamıştır.

Çizelge 66 da görüleceği üzere büyükbaş hayvancılık işletmelerinde ağırlıklı olarak diğer hayvan olarak tavuk bulunmaktadır. İşletme başına ortalama tavuk sayısı 4,49 adet ile ilk sırada yer alırken, bunu 0,30 baş ile eşek, 0,24 adet ile hindi ve 0,20 adet ile arı kovası takip etmektedir.

Çorum ilinde yapılan bir araştırmada, işletme büyülüklük gruplarının genel ortalaması itibarıyle işletme başına 0,14 adet at, 0,11 adet kısrak, 0,66 adet eşek, 0,16 adet katır düşmektedir(Fidan, 1992). Erzurum ilinde yapılan bir araştırmada, işletme başına düşen ortalama Tavuk sayısı 1,80 iken, Kaz 0,58, Ördek 0,16 ve Hindi 0,29 olarak belirlenmiştir

(Külekçi, 2006). Ankara'da işletmelerin % 69,4'ünde, Aksaray'da % 85,9'unda tavuk bulunmaktadır(Tatar, 2007). Bingöl ilinde yapılan bir çalışmada, % 67,8'inde ise kanatlı hayvanların olduğu görülmektedir (Anonim, 2011a).

Çizelge 66. Büyükbaba Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Diğer Hayvan Varlığı Dönem Başı (Baş)

İşletme Grupları	Manda	At	Eşek	Tavuk	Hindi	Kaz	Arı Kovası
I.Grup (1-5 Baş)	0,04	0,05	0,35	4,28	0,22	0,12	0,00
II.Grup (6-10 Baş)	0,00	0,04	0,12	5,09	0,21	0,00	0,82
III.Grup(11-20 Baş)	0,00	0,17	0,28	3,09	0,37	0,09	0,04
IV.Grup (21+ Baş)	0,00	0,11	0,40	5,64	0,20	0,11	0,00
Genel Toplam	0,02	0,08	0,30	4,49	0,24	0,08	0,20

İncelenen büyübaba hayvancılık işletmelerinde işletme başına düşen ortalama diğer hayvan varlığının dönem sonu itibarıyle azaldığını görmekteyiz(Çizelge 67). Bunun en önemli nedenleri arasında kanatlı hayvanları hazır olarak satın alınması ve işgücünden yararlanılan hayvanların yerini makinaların alması olarak belirtebiliriz.

Çizelge 67. Büyükbaba Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Diğer Hayvan Varlığı Dönem Sonu (Baş)

İşletme Grupları	Manda	At	Eşek	Tavuk	Hindi	Kaz	Arı Kovası
I.Grup (1-5 Baş)	0,04	0,05	0,34	4,20	0,17	0,10	0,00
II.Grup (6-10 Baş)	0,00	0,04	0,12	4,91	0,21	0,00	0,00
III.Grup(11-20 Baş)	0,00	0,17	0,28	3,09	0,37	0,09	0,04
IV.Grup (21+ Baş)	0,00	0,11	0,40	5,64	0,20	0,11	0,00
Genel Toplam	0,02	0,08	0,29	4,42	0,22	0,08	0,01

Çizelge 68 de görüleceği üzere küçükbabası hayvancılık işletmelerinde ağırlıklı olarak diğer hayvan olarak tavuk bulunmaktadır. İşletme başına ortalama tavuk sayısı 5,66 adet ile ilk sırada yer alırken, bunu 0,72 baş ile eşek, 0,25 adet ile hindi ve 0,09 baş ile at takip etmektedir. Küçükbabası hayvancılık işletmelerinde arı kovanına sahip işletme bulunmamaktadır.

İncelenen küçükbabası hayvancılık işletmelerinde işletme başına düşen ortalama diğer hayvan varlığının dönem sonu itibarıyle bazlarının değişmediğini ve bazlarının da azaldığını görmekteyiz(Çizelge 69).

Çizelge 68. Küçükbaş Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Diğer Hayvan Varlığı Dönem Başı (Baş)

İşletme Grupları	Manda	At	Eşek	Tavuk	Hindi	Kaz
I.Grup (1-50 Baş)	0,00	0,06	0,18	5,22	0,16	0,00
II.Grup (51-100 Baş)	0,07	0,02	0,62	6,78	0,22	0,22
III.Grup(101-250 Baş)	0,00	0,06	1,14	5,86	0,35	0,10
IV.Grup (251+ Baş)	0,00	0,13	1,33	3,13	0,27	0,00
Genel Toplam	0,02	0,09	0,72	5,66	0,25	0,09

Çizelge 69. Küçükbaş Hayvan İşletmelerinde İşletme Gruplarına Göre Diğer Hayvan Varlığı Dönem Sonu (Baş)

İşletme Grupları	Manda	At	Eşek	Tavuk	Hindi	Kaz
I.Grup (1-50 Baş)	0,00	0,06	0,18	4,10	0,16	0,04
II.Grup (51-100 Baş)	0,07	0,02	0,60	3,84	0,22	0,18
III.Grup(101-250 Baş)	0,00	0,06	1,14	3,71	0,35	0,10
IV.Grup (251+ Baş)	0,00	0,13	1,33	3,13	0,27	0,00
Genel Toplam	0,02	0,09	0,71	3,82	0,25	0,09

Çizelge 70 de görüleceği üzere ilçeler bazında, hayvancılık işletmelerinde ağırlıklı olarak diğer hayvan olarak tavuk bulunmaktadır. İlçelerdeki hayvancılık işletmelerinde işletme başına ortalama tavuk sayısı 4,89 adet ile ilk sırada yer alırken, bunu 0,37 baş ile eşek, 0,22 adet ile hindi ve 0,15 adet ile arı kovanı varlığı takip etmektedir. İlçeler düzeyinde diğer hayvan varlıklarında önemli farklılıklar görülmektedir.

Çizelge 70. İlçelere Göre İşletmelerin Diğer Hayvan Varlığı Dönem Başı (Baş)

İlçeler	Manda	At	Eşek	Tavuk	Hindi	Kaz	Arı Kovanı
Aralık	0,03	0,03	0,41	3,35	0,21	0,08	0,00
Karakoyunlu	0,00	0,05	0,00	1,05	0,00	0,00	0,33
Tuzluca	0,00	0,10	0,25	6,17	0,23	0,05	0,38
Merkez	0,01	0,09	0,54	5,85	0,25	0,11	0,00
Genel Toplam	0,01	0,07	0,37	4,89	0,22	0,08	0,15

İncelenen ilçelerdeki hayvancılık işletmelerinde işletme başına düşen ortalama diğer hayvan varlığının dönem sonu itibarıyle bazlarının değişmediğini ve bazlarının da azaldığı görülmektedir(Çizelge 71).

Çizelge 71. İlçelere Göre İşletmelerin Diğer Hayvan Varlığı Dönem Sonu (Baş)

İlçeler	Manda	At	Eşek	Tavuk	Hindi	Kaz	Arı Kovanı
Aralık	0,03	0,03	0,40	3,30	0,21	0,08	0,00
Karakoyunlu	0,00	0,05	0,00	1,05	0,00	0,00	0,00
Tuzluca	0,00	0,10	0,25	5,13	0,23	0,05	0,29
Merkez	0,01	0,09	0,54	4,67	0,20	0,11	0,00
Genel Toplam	0,01	0,07	0,37	4,18	0,20	0,08	0,10

7.5.4. İncelenen İşletmelerde Hayvansal Üretim Durumu

İncelenen hayvancılık işletmelerinde başta süt olmak üzere, peynir, yoğurt, et, tereyağı ve yumurta üretimi yapılmaktadır. İncelenen işletmelerde bal ve balık üretimine rastlanmamıştır. Büyükbaba hayvancılık işletmelerinde, işletme başına ortalama 2589,73 kg süt, 288,99 kg peynir, 68,83 kg yoğurt, 18,24 kg et ve 4,54 kg tereyağının yanında 31,88 adette yumurta üretilmiştir (Çizelge 72). Hayvansal üretim miktarları işletme grupları arasında farklılık göstermektedir.

Çizelge 72. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Hayvansal Üretim Miktarı (Kg)

İşletme Grupları	Süt	Peynir	Tereyağı	Yoğurt	Et	Yumurta(Adet)
I.Grup (1-5 Baş)	1354,64	100,78	1,18	41,42	1,76	17,65
II.Grup (6-10 Baş)	2467,89	335,00	4,30	100,00	8,77	51,05
III.Grup(11-20 Baş)	2051,41	586,80	11,52	108,26	65,22	61,41
IV.Grup (21+ Baş)	6093,89	352,89	5,33	51,16	19,56	6,89
Genel Toplam	2589,73	288,99	4,54	68,83	18,24	31,38

İncelenen küçükbaş hayvancılık işletmelerinde, işletme başına ortalama 1839,28 kg süt, 347,47 kg peynir, 35,51 kg yoğurt, 0,76 kg et ve 1,52 kg tereyağı üretilmiştir. Küçükbaş hayvancılık işletmelerinde yumurta üretimine rastlanılmamıştır(Çizelge 73). İşletme grupları büyüdükle süt üretimi artarken, peynir, yoğurt ve tereyağı üretiminde gruplar arasında dalgalanma göstermektedir.

Çizelge 73. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Hayvansal Üretim Miktarı (Kg)

İşletme Grupları	Süt	Peynir	Tereyağı	Yoğurt	Et
I.Grup (1-50 Baş)	643,53	129,08	2,14	38,16	0,00
II.Grup (51-100 Baş)	941,58	225,67	1,56	16,44	2,67
III.Grup(101-250 Baş)	2960,24	675,92	1,33	54,08	0,00
IV.Grup (251+ Baş)	4776,67	353,33	0,00	23,33	0,00
Genel Toplam	1839,28	347,47	1,52	35,51	0,76

Çizelge 74 de görüleceği üzere ilçeler bazında, hayvansal üretimde önemli farklılıkların olduğu görülmektedir. İncelenen ilçelerde genel olarak işletme başına ortalama 2221,97 kg süt, 277,51 kg peynir, 53,20 kg yoğurt, 14,18 kg et ve 3,59 kg tereyağının yanında 23,77 adette yumurta üretilmiştir

Çizelge 74. İlçelere Göre İşletmelerde Hayvansal Üretim Miktarı (Kg) (Adet)

İlçeler	Süt	Peynir	Tereyağı	Yoğurt	Et	Yumurta
Aralık	3034,50	62,00	7,25	113,80	2,40	0,00
Karakoyunlu	1409,52	33,33	5,71	40,48	19,05	14,29
Tuzluca	1027,91	611,41	0,18	0,02	0,00	0,09
Merkez	2900,31	175,99	3,23	53,79	40,81	76,11
Genel Toplam	2221,97	277,51	3,59	53,20	14,18	23,77

7.6. İncelenen İşletmelerde Malzeme Mühimmat Durumu

İncelenen hayvancılık işletmelerinde malzeme mühimmat varlığı incelenmiş, işletmelerin sahip oldukları malzeme ve mühimmat miktarları tespit edilmiştir. İncelenen büyükbaş hayvancılık işletmelerinde, işletme başına ortalama 1344,60 kg besi yemi, 2616,00 kg arpa kırması, 2059,20 kg silaj yemi, 13482,78 kg saman, 268,00 adet sap balyası, 5513,53 kg yem bitkisi balyası, 1410,02 kg kuru ot, 231,60 kg tuz, 657,02 kg kepek, 20,90 kg kuru küspe, 252,00 kg yaş küspe, 37,68 kg tohum ve 80,68 kg da gübre olduğu belirlenmiştir (Çizelge 75). Genel olarak, işletme grupları büyündükçe, işletmelerin sahip olduğu malzeme ve mühimmat miktarında bir artış olduğu gözlenmektedir. Yağ küspe sadece IV. Grup işletmelerde bulunurken, yine aynı grup işletmede kuru küspeye rastlanılmamıştır.

Çizelge 75. Büyükbas Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Malzeme Mühimmat Miktarı (Kg)

İşletme Grupları	Besi Yemi	Arpa Kırması	Slaj	Saman	Balya Sap (Adet)	Balya (Yem Bitkisi)	Kuru Ot
I.Grup (1-5 Baş)	234,31	1898,59	696,08	8185,29	225,49	3228,63	1119,90
II.Grup (6-10 Baş)	565,79	1835,96	973,68	8417,54	92,98	5212,19	571,49
III.Grup(11-20 Baş)	1597,83	2771,74	3521,74	14804,33	347,83	7183,70	1944,57
IV.Grup (21+ Baş)	4588,87	5077,78	5028,87	30555,49	504,44	9365,53	2583,33
Genel Toplam	1344,60	2616,00	2059,20	13482,78	268,00	5513,26	1410,02

Çizelge 75. Devamı

İşletme Grupları	Tuz	Kepek	Kuru Küspe	Küspe (Yaş)	Tohum	Gübre
I.Grup (1-5 Baş)	115,44	132,89	14,71	0,00	49,61	42,80
II.Grup (6-10 Baş)	128,60	312,28	0,44	0,00	37,54	42,16
III.Grup(11-20 Baş)	194,46	319,57	80,43	0,00	21,74	8,70
IV.Grup (21+ Baş)	663,33	2626,64	0,00	1400,00	27,11	288,89
Genel Toplam	231,60	657,02	20,90	252,00	37,68	80,68

İncelenen küçükbaş hayvancılık işletmelerinde, işletme başına ortalama 755,38 kg besi yemi, 4788,29 kg arpa kırması, 1335,44 kg silaj yemi, 14651,89 kg saman, 153,16 adet sap balyası, 5201,39 kg yem bitkisi balyası, 1267,72 kg kuru ot, 264,65 kg tuz, 412,06 kg kepek, 9,49 kg kuru küspe, 556,96 kg yaş küspe, 25,32 kg tohum ve 25,37 kg da gübre olduğu belirlenmiştir (Çizelge 76). Genel olarak, işletme grupları büyündükçe, işletmelerin sahip olduğu malzeme ve mühimmat miktarında bir artış olduğu gözlenmektedir. Yağ küspe sadece I. Grup ve IV. Grup işletmelerde bulunurken, yine I. Grup hariç diğer grplarda kuru küspeye rastlanılmamıştır.

Çizelge 76. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Malzeme Mühimmat Miktarı (Kg)

İşletme Grupları	Besi Yemi	Arpa Kırması	Slaj	Saman	Balya Sap	Balya (Yem Bitkisi)	Kuru Ot
I.Grup (1-50 Baş)	316,33	1977,55	1224,49	6704,08	122,45	2908,16	645,92
II.Grup (51-100 Baş)	107,78	3114,44	2244,44	9700,00	75,56	4078,22	1293,33
III.Grup(101-250 Baş)	1020,41	6887,76	918,37	19469,39	271,43	6434,69	740,82
IV.Grup (251+ Baş)	3266,67	12133,33	333,33	39733,20	100,00	12033,33	4943,33
Genel Toplam	755,38	4788,29	1335,44	14651,89	153,16	5201,39	1267,72

Çizelge 76. Devamı

İşletme Grupları	Tuz	Kepek	Kuru Küspe	Küspe (Yaş)	Tohum	Gübre
I.Grup (1-50 Baş)	108,06	110,31	30,61	367,35	20,41	0,12
II.Grup (51-100 Baş)	141,11	651,11	0,00	0,00	44,44	66,67
III.Grup(101-250 Baş)	450,41	457,14	0,00	0,00	20,41	20,47
IV.Grup (251+ Baş)	540,00	533,33	0,00	4666,67	0,00	0,00
Genel Toplam	264,65	412,06	9,49	556,96	25,32	25,37

İncelenen ilçelerdeki hayvancılık işletmelerinde, işletme başına ortalama 1146,21 kg besi yemi, 3226,97 kg arpa kırması, 1772,12 kg silaj yemi, 13276,35 kg saman, 212,73 adet sap balyası, 5098,98 kg yem bitkisi balyası, 1355,77 kg kuru ot, 233,61 kg tuz, 630,32 kg kepek, 15,83 kg kuru küspe, 396,97 kg yaş küspe, 28,55 kg tohum ve 97,48 kg da gübre olduğu belirlenmiştir(Çizelge 77). İlçeler bazında işletmelerin ortalama olarak sahip oldukları malzeme mühimmat miktarları oldukça farklı miktarlarda tespit edilmiştir. Bu durum, ilçelerdeki hayvancılık işletmelerinin sahip oldukları hayvan varlığının yapısına göre farklılık göstermektedir.

Çizelge 77. İlçelere Göre İşletmelerde Malzeme Mühimmat Miktarı (Kg)

İlçeler	Besi Yemi	Arpa Kırması	Staj	Saman	Balya Sap	Balya (Yem Bitkisi)	Kuru Ot
Aralık	747,50	2648,50	0,00	14706,99	105,00	11789,69	1482,75
Karakoyunlu	4809,48	3214,29	11738,10	18119,00	380,95	2261,67	0,00
Tuzluca	938,48	2427,27	1807,27	8272,73	448,18	1011,36	2007,55
Merkez	1003,03	4702,53	1409,08	16363,62	24,24	3484,34	790,91
Genel Toplam	1146,21	3226,97	1772,12	13276,35	212,73	5098,98	1355,77

Çizelge 77. Devamı

İlçeler	Tuz	Kepek	Küspe	Küspe (Yaş)	Tohum	Gübre
Aralık	296,50	1167,99	2,00	680,00	20,00	30,00
Karakoyunlu	185,71	500,00	0,00	1904,76	81,90	619,05
Tuzluca	208,05	163,18	31,82	27,27	32,36	21,54
Merkez	208,64	633,89	15,40	202,02	21,62	139,39
Genel Toplam	233,61	630,32	15,83	396,97	28,55	97,48

7.7. İncelenen İşletmelerde Para ve Kredi Durumu

İncelenen işletmelerde mevcut para miktarı, işletmelerin alacakları ile işletmede bulunan nakit para kısmından oluşmaktadır. Para sermayesi, işletme sermayesi içinde en hareketli sermaye grubunu teşkil etmektedir. Ayrıca para sermayesi işletme faaliyetinin devamlı ve başarılı olmasına yardımcı olmaktadır (Erkuş, 1979).

İncelenen büyükbaş hayvancılık işletmelerinde kasa mevcudu olarak nakit paraya rastlanılmamıştır. İşletme başına ortalama alacak miktarı 278,00 TL iken, borç miktarı 16350,40 TL olarak belirlenmiştir. İşletme grupları büyüdükle borç miktarı da artış göstermektedir(Çizelge 78).

Çizelge 78. Büyükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Kasa Durumu (TL)

İşletme Grupları	Alacaklar	Borçlar
I.Grup (1-5 Baş)	73,53	6795,10
II.Grup (6-10 Baş)	0,00	6938,60
III.Grup(11-20 Baş)	630,43	13217,39
IV.Grup (21+ Baş)	733,33	53133,31
Genel Toplam	278,00	16350,40

İncelenen küçükbaş hayvancılık işletmelerinde kasa mevcudu olarak nakit paraya rastlanılmamıştır. İşletme başına ortalama alacak miktarı 28,48 TL iken, borç miktarı 10483,86 TL olarak belirlenmiştir. İşletme grupları büyüdükle borç miktarı da buna paralel olarak artış göstermektedir(Çizelge 79).

Çizelge 79. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Kasa Durumu (TL)

İşletme Grupları	Alacaklar	Borçlar
I.Grup (1-50 Baş)	51,02	9782,65
II.Grup (51-100 Baş)	0,00	7733,33
III.Grup(101-250 Baş)	40,82	12675,51
IV.Grup (251+ Baş)	0,00	13866,67
Genel Toplam	28,48	10483,86

İncelenen ilçelerdeki hayvancılık işletmelerinde kasa mevcudu olarak nakit paraya rastlanılmamıştır. İşletme başına ortalama alacak miktarı 216,80 TL iken, borç miktarı 14947,57 TL olarak belirlenmiştir. Karakoyunlu ve merkez ilçelerdeki işletmelerin hiç biri

alacak beyan etmezken, ilçelerdeki işletmelerin ortalama borç miktarları ilçeden ilçeye önemli farklılıklar göstermektedir(Çizelge 80).

Çizelge 80. İlçelere Göre İşletmelerde Kasa Durumu (TL)

İlçeler	Alacaklar	Borçlar
Aralık	75,00	20317,49
Karakoyunlu	0,00	19357,14
Tuzluca	581,82	12485,00
Merkez	0,00	11324,24
Genel Toplam	216,67	14947,57

Kredi kullanan işletmelerin kredi kullanım durumları Çizelge 81'de verilmiştir.

İncelenen büyükbaş hayvancılık işletmelerinde ortalama Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankasından (TCZB) kullanılan kredi miktarı 43918,18 TL olup, vade süresi 37,62 ay olarak tespit edilmiştir. Diğer kredi kuruluşlarından kullanılan ortalama kredi tutarı 24674,55 TL olup vade süresi 30,91 aydır(Çizelge 81).

Çorum ilinde yapılan bir araştırmada, işletmelerde banka borçlarının yaklaşık % 90'ını T.C. Ziraat Bankası sağlamakta diğer bankalara olan borçlar ise % 10 gibi düşük bir oranda yer almaktadır. Kooperatif olan borçların tüm işletme gruplarında tamamı Tarım Kredi Kooperatifine olmuştur. Araştırma bölgesinde şahıslardan da borç alınmakta, genellikle bu şahıslar dost ve akrabalar olmaktadır (Fidan, 1992). Yapılan bir araştırmada Ankara ve Aksaray'da, işletmelerden kredi borcu olanların sayıları sırasıyla % 40,3 ve % 31,0'dır (Tatar, 2007). Amasya ilinde yapılan bir araştırmada incelenen işletmelerin borçlarının %67'si bankalara, %10'u kooperatiflere ve %23'ü kişilere dir. Her üç grupta da bankalara borçlanma diğerlerine göre yüksektir. T.C. Ziraat Bankası'nın incelenen dönemde tarımsal kredilere uygulamakta olduğu faiz oranı % 26'dır. Borçların BBHB başına düşen miktarı ise; birinci gruptaki işletmelerde 442 YTL, ikinci gruptaki işletmelerde 388 YTL, üçüncü grupta yer alan işletmelerde 685 YTL ve işletmeler ortalamasında 450 YTL'dir(Hazneci, 2007).

İncelenen işletmelerin yaklaşık 1/3 ü T.C. Ziraat Bankasından kredi kullanmaktadır. Diğer kredi kuruluşlarından kredi kullandığını beyan eden işletmelerin oranı oldukça düşüktür (% 4,40).

Çizelge 81. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Kredi Kullanım Durumu

İşletme Grupları	TCZB			Diğer Kredi Kuruluşları		
	İşletme Sayısı	Kredi (TL)	Borç Vade (Ay)	İşletme Sayısı	Kredi (TL)	Borç Vade (Ay)
I.Grup (1-5 Baş)	23	19182,65	30,78	4	23355,00	48,00
II.Grup (6-10 Baş)	19	16236,84	31,64	1	6000,00	12,00
III.Grup(11-20 Baş)	13	28538,46	38,40	4	38500,00	28,00
IV.Grup (21+ Baş)	22	102772,68	50,57	2	9000,00	12,00
Genel Toplam	77	43918,18	37,62	11	24674,55	30,91

İncelenen küçükbaş hayvancılık işletmelerinde ortalama T.C. Ziraat Bankasından kullanılan kredi miktarı 25283,74 TL olup, vade süresi 34,31 ay olarak tespit edilmiştir. Diğer kredi kuruluşlarından kullanılan ortalama kredi tutarı 46200,00 TL olup vade süresi 54,40 aydı(Çizelge 82). İncelenen işletmelerin % 27,22'si T.C. Ziraat Bankasından kredi kullanmaktadır. Diğer kredi kuruluşlarından kredi kullandığını beyan eden işletmelerin oranı oldukça düşüktür (% 3,16).

Çizelge 82. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde Kredi Kullanım Durumu

İşletme Grupları	TCZB			Diğer Kredi Kuruluşları		
	İşletme Sayısı	Kredi (TL)	Borç Vade (Ay)	İşletme Sayısı	Kredi (TL)	Borç Vade (Ay)
I.Grup (1-50 Baş)	14	21857,14	33,27	1	10000,00	24,00
II.Grup (51-100 Baş)	12	17850,00	30,00	1	12000,00	8,00
III.Grup(101-250 Baş)	11	31909,18	31,40	2	29500,00	60,00
IV.Grup (251+ Baş)	6	36000,00	51,00	1	150000,00	120,00
Genel Toplam	43	25283,74	34,31	5	46200,00	54,40

İncelenen ilçelerdeki hayvancılık işletmelerinde ortalama T.C. Ziraat Bankasından kullanılan kredi miktarı 41390,43 TL olup, vade süresi 37,55 ay olarak tespit edilmiştir. Diğer kredi kuruluşlarından kullanılan ortalama kredi tutarı 31601,43 TL olup vade süresi 41,88 aydı(Çizelge 83). İncelenen ilçelerdeki işletmelerin % 28,48'i T.C. Ziraat Bankasından kredi kullanmaktadır. Diğer kredi kuruluşlarından kredi kullandığını beyan eden işletmelerin oranı oldukça düşüktür (% 4,24).

İlçe bazındaki işletmelerin ortalama kredi kullanım tutarları ilçeden ilçeye miktar olarak farklılık göstermektedir.

Çizelge 83. İlçelere Göre İşletmelerde Kredi Kullanım Durumu

İlçeler	TCZB			Diğer Kredi Kuruluşları		
	İşletme Sayısı	Kredi (TL)	Borç Vade (Ay)	İşletme Sayısı	Kredi (TL)	Borç Vade (Ay)
Aralık	33	52969,67	33,31	3	40000,00	48,00
Karakoyunlu	11	43681,82	40,00	0	0,00	0,00
Tuzluca	35	27200,00	35,09	9	33491,11	45,75
Merkez	15	47346,73	52,55	2	10500,00	8,00
Genel Toplam	94	41390,43	37,55	14	31601,43	41,88

7.8. İncelenen İşletmelerde Tarımla İlgili Kuruluşlara Üyelik Durumu

Tarımla ilgili kuruluşlarda, üyelerin birbirini tanımıası aralarında belli zaman aralıklarında dayanışma toplantılarının olması birliğin devamlılığı ve daha geniş bir yelpazeye yayılması ildeki etkinliğini artırması bakımından önem taşımaktadır. Birliklerde amaç bizzat yetiştiricilerin kendilerinin kendi sorunlarına çözüm bulmasıdır. Bu tür toplantıların bu duruma hizmet etmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Kooperatifler kurularak sütün ortak bir soğutma tankında toplanması ve toplu olarak pazarlanması, sütün kalitesini artıracak ve beraberinde de daha yüksek fiyatla istenildiği şekilde pazarlanmasına olanak sağlayacaktır. Yine bu yolla yem hammaddelerinin toplu alımı gerçekleştirilebilir, ortak alınacak yem kıarma makinesi ile üreticiler yemi kendileri üretecek üretim maliyetlerini azaltabilirler. Küçük işletmelerin birleşerek orta- büyük işletme kurmaları her birinin katkısı oranında hisseye sahip olması önerilebilir. Bu şekilde büyük modern işletmeler kurulabilir. Bu da girdi maliyetlerinin azalması, daha kaliteli süt eldesi dolayısıyla karlılığın artması sonucunu beraberinde getirecektir (Soyak, 2006).

Görüşülen hayvancılık işletmelerinde büyükbaş hayvancılık işletmelerinin (74 adet) % 29,6'sı tarımla ilgili bir kuruluşla üyeidir. Bu işletmelerden % 39,19'u damızlık birliğine, % 35,24'ü tarım kredi kooperatifine ve % 16,22'si de sulama birliğine üye olduklarını belirtmişlerdir(Çizelge 84). İşletme grupları itibarıyle bakıldığından, işletme sahiplerinin tarımla ilgili bir kuruluşla üye olma durumlarında farklılıklar görülmektedir.

Tekirdağ ilinde yapılan bir araştırmada, Damızlık Sığır yetiştiricileri Birliğine Üye olan yetiştiricilerin oranı % 15'tir. % 85'i üye değildir. Yetiştiricilerin büyük çoğunluğu Yetiştirici birliğini ve yürüttüğü çalışmaları bilmesine rağmen üye olanların oranının düşük

olmasının en önemli nedeni birliğe üyelik şartı olan sağırlı inek sayısının 5'ten az olmasıdır. Yetiştiricilerle yapılan görüşmelerden de anlaşıldığına göre birliğe üyeliğin avantajları tam olarak anlatılmamış, üye olması durumunda son dönemdeki hayvancılık desteklemelerinden daha yüksek oranda yararlanabileceği yeterince aktarılamamıştır (Soyak, 2006). Bingöl ilinde, araştırma kapsamına alınan işletmelerden % 5,8'i çok amaçlı tarımsal kalkınma kooperatifİ ve/veya damızlık sığır yetiştircileri birliğine üye oldukları belirtilmiştir(Anonim, 2011a).

Çizelge 84. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Tarımla İlgili Kuruluşlara Üyeliği

İşletme Grupları	Sulama Birliği		Damızlık Birliği		Tarım Kredi Kooperatifi		Diğer Kuruluşlar		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
I.Grup (1-5 Baş)	4	26,67	4	26,67	5	33,33	2	13,33	15	100,00
II.Grup (6-10 Baş)	2	10,00	9	45,00	7	35,00	2	10,00	20	100,00
III.Grup(11-20 Baş)	1	6,25	6	37,50	7	43,75	2	12,50	16	100,00
IV.Grup (21+ Baş)	5	21,74	10	43,48	7	30,43	1	4,35	23	100,00
Genel Toplam	12	16,22	29	39,19	26	35,14	7	9,46	74	100,00

Diger Kuruluşlar: Üretici Birliği, Arıcılar Birliği, Koyun Birliği, Hayvancılık Birliği

Görüşülen hayvancılık işletmelerinde küçükbaş hayvancılık işletmelerinin (27 adet) % 17,1'i tarımla ilgili bir kuruluşu üyedir. Bu işletmelerden % 48,15'i damızlık birliğine, % 37,04'ü tarım kredi kooperatifine ve % 7,41'i de sulama birliğine üye oldukları belirtmişlerdir(Çizelge 85). İşletme grupları itibarıyle bakıldığından, işletme sahiplerinin tarımla ilgili bir kuruluşu üye olma durumlarında farklılıklar görülmektedir.

Büyükbaş hayvancılık işletmeleri, küçükbaş hayvancılık işletmelerine oranla daha fazla tarımla ilgili kuruluşlara üyedir.

Çizelge 85. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Tarımla İlgili Kuruluşlara Üyeliği

İşletme Grupları	Sulama Birliği		Damızlık Birliği		Tarım Kredi Kooperatifi		Diğer Kuruluşlar		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
I.Grup (1-50 Baş)	0	0,00	2	66,67	0	0,00	1	33,33	3	100,00
II.Grup (51-100 Baş)	1	20,00	1	20,00	3	60,00	0	0,00	5	100,00
III.Grup(101-250 Baş)	0	0,00	8	61,54	5	38,46	0	0,00	13	100,00
IV.Grup (251+ Baş)	1	16,67	2	33,33	2	33,33	1	16,67	6	100,00
Genel Toplam	2	7,41	13	48,15	10	37,04	2	7,41	27	100,00

Diger Kuruluşlar: Koyun Birliği, Hayvancılık Birliği

İlçeler itibariye görüşülen hayvancılık işletmelerinde, hayvancılık işletmelerinin (88 adet) % 26,7'si tarımla ilgili bir kuruluşla üyeidir. Bu işletmelerden % 40,91'i damızlık birligine, % 35,23'ü tarım kredi kooperatifine ve % 14,77'si de sulama birliğine üye oldukları belirtmişlerdir(Çizelge 86). İlçeler itibariyle bakıldığından, işletme sahiplerinin tarımla ilgili bir kuruluşla üye olma durumlarında farklılıklar görülmektedir.

Çizelge 86. İlçelere Göre İşletmecilerin Tarımla İlgili Kuruluşlara Üyeliği

İlçeler	Sulama Birliği		Damızlık Birliği		Tarım Kredi Kooperatifi		Diğer Kuruluşlar		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Aralık	7	29,17	8	33,33	8	33,33	1	4,17	24	100,00
Karakoyunlu	3	42,86	2	28,57	1	14,29	1	14,29	7	100,00
Tuzluca	1	2,94	11	32,35	16	47,06	6	17,65	34	100,00
Merkez	2	8,70	15	65,22	6	26,09	0	0,00	23	100,00
Genel Toplam	13	14,77	36	40,91	31	35,23	8	9,09	88	100,00

Diger Kuruluşlar: Üretici Birliği, Arıcılar Birliği, Koyun Birliği, Hayvancılık Birliği

7.9. İncelenen İşletmelerde Besicilik Şekli

Görüşülen hayvancılık işletmelerinde büyükbaş hayvancılık işletmelerinin (134 adet) % 53,6'sı besicilikle uğraşmaktadır. Bu işletmelerden % 67,91'i meraya dayalı besicilik yaparken, % 32,09'u ahır besiciliği yapmaktadır(Çizelge 87). İşletme grupları itibariyle bakıldığından, işletme sahiplerinin besicilik şekillerinde önemli farklılıklar görülmektedir.

Çizelge 87. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre Besicilik Şekli

İşletme Grupları	Ahır Besiciliği		Mera Besiciliği		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
I.Grup (1-5 Baş)	8	17,78	37	82,22	45	100,00
II.Grup (6-10 Baş)	9	31,03	20	68,97	29	100,00
III.Grup(11-20 Baş)	8	25,00	24	75,00	32	100,00
IV.Grup (21+ Baş)	18	64,29	10	35,71	28	100,00
Genel Toplam	43	32,09	91	67,91	134	100,00

Görüşülen hayvancılık işletmelerinde küçükbaş hayvancılık işletmelerinin (77 adet) % 48,7'si besicilikle uğraşmaktadır. Bu işletmelerden % 88,31'i meraya dayalı besicilik yaparken, % 11,69'u ahır besiciliği yapmaktadır(Çizelge 88). İşletme grupları itibariyle bakıldığından, işletme sahiplerinin besicilik şekillerinde önemli farklılıklar görülmektedir.

Küçükbaş hayvancılık işletmeleri, büyükbaş hayvancılık işletmelerine oranla daha çoğunlukla meraya dayalı besicilik yaparken, büyükbaş hayvancılık işletmelerin de de ahır besiciliği yapan işletmelerin oranı küçükbaş hayvancılık yapan ve ahır besiciliği yapan işletmelerden daha yüksektir.

Çizelge 88. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre Besicilik Şekli

İşletme Grupları	Ahır Besiciliği		Mera Besiciliği		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
I.Grup (1-50 Baş)	4	15,38	22	84,62	26	100,00
II.Grup (51-100 Baş)	0	0,00	23	100,00	23	100,00
III.Grup(101-250 Baş)	2	10,53	17	89,47	19	100,00
IV.Grup (251+ Baş)	3	33,33	6	66,67	9	100,00
Genel Toplam	9	11,69	68	88,31	77	100,00

İlçeler itibariye görüşülen hayvancılık işletmelerinde hayvancılık işletmelerinin (169 adet) % 51,2'si besicilikle uğraşmaktadır. Bu işletmelerden % 72,78'i meraya dayalı besicilik yaparken, % 27,22'si ahır besiciliği yapmaktadır (Çizelge 89). İlçeler itibarıyle bakıldığından, işletme sahiplerinin besicilik şekillerde önemli farklılıklar görülmektedir. Merkez ilçede meraya dayalı besicilik görülmez iken, Aralık ilçesinde de ahır besiciliği düşük oranda çıkmıştır.

Çizelge 89. İlçelere Göre Besicilik Şekli

İlçeler	Ahır Besiciliği		Mera Besiciliği		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Aralık	9	9,00	91	91,00	100	100,00
Karakoyunlu	15	71,43	6	28,57	21	100,00
Tuzluca	18	40,91	26	59,09	44	100,00
Merkez	4	100,00	0	0,00	4	100,00
Genel Toplam	46	27,22	123	72,78	169	100,00

7.10. İncelenen İşletmelerde Geleceğe Yönelik Beklentiler

Türkiye'de işletmelerin büyük çoğunluğunu, küçük ve orta ölçekli genelde aile işletmesi şeklinde faaliyet gösteren işletmeler oluşturmaktadır. Ancak son yıllarda işletmelerin yapısında değişimler yaşanmaya başlamıştır. Farklı sektörlerden hayvancılığa ilginin artması yatırımların bu sektörde kaymasını sağlamıştır. Küçük işletmelerde işletme koşullarının, bakım-besleme şartlarının iyileştirilmesi, verimliliğin ve beraberinde karlılığın arttırılması

mümkün olmamaktadır. Bu açıdan genellikle küçük işletmelerden oluşan yapının büyümeye eğiliminde olması önem arz etmektedir.

Büyükbaş hayvancılık işletmelerin işletmecilerin % 39,60'ı önümüzdeki beş yıl içinde hayvan varlığını artıracağını söyleyen, % 37,60'ı ise hayvan varlığını azaltacağını belirtmişlerdir. Hayvan varlığım değişimeyecek diyen işletmelerin oranı ise 22,80 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 90).

Tekirdağ ilinde yapılan bir çalışmada, işletme sahiplerinin % 87'si hayvan sayısını artırmayı düşünürken, % 13'ü artırmayı düşünmemektedir (Soyak, 2006). Uşak ilinde yapılan bir çalışmada, işletme sahiplerinin %96'sı işletmesinin küçültmeyi düşünmemektedir, % 4'ü ise işletmesini küçültmeyi düşünüyor (Köse, 2006). Karabük ilinde yapılan bir çalışmada işlet sahipleri işlerinden memnun olduklarını beyan ederek hayvancılığı sürdürereklerini ifade etmişlerdir. Hayvancılığı sürdürme isteği %59 oranıyla birinci sırada yer almaktadır. Ancak Yapılan çalışmada elde edilen veriler baz alındığında, son beş yılda hayvan sayısında % 64,1 oranında azalma olduğu tespit edilmiştir (Toker ve Karabıyık, 2012).

Yapılan araştırmada elde edilen veriler yukarıda belirtilen araştırmadan farklılıklar arz etmektedir.

Çizelge 90. Büyükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Önümüzdeki Beş Yılda Hayvan Varlığını Ne Olacağı

İşletme Grupları	Artacak		Değişmeyecek		Azalacak		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
I.Grup (1-5 Baş)	43	42,16	30	29,41	29	28,43	102	100,00
II.Grup (6-10 Baş)	16	28,07	16	28,07	25	43,86	57	100,00
III.Grup(11-20 Baş)	20	43,48	8	17,39	18	39,13	46	100,00
IV.Grup (21+ Baş)	20	44,44	3	6,67	22	48,89	45	100,00
Genel Toplam	99	39,60	57	22,80	94	37,60	250	100,00

Küçükbaş hayvancılık işletmelerin işletmecilerin % 43,67'si önümüzdeki beş yıl içinde hayvan varlığını artıracağını söyleyen, % 36,71'i ise hayvan varlığını azaltacağını belirtmişlerdir. Hayvan varlığım değişimeyecek diyen işletmelerin oranı ise 19,62 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 91).

Küçükbaş hayvancılık işletmeleriyle büyükbaş hayvancılık işletmelerinin önümüzdeki beş yılda sahip olmak istedikleri hayvan varlıkları paralellik göstermektedir. Artacak ve değişmeyecek diyenlerin oranı % 63 civarındadır.

Çizelge 91. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Önümüzdeki Beş Yılda Hayvan Varlığının Ne Olacağı

İşletme Grupları	Artacak		Değişmeyecek		Azalacak		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
I.Grup (1-50 Baş)	28	57,14	10	20,41	11	22,45	49	100,00
II.Grup (51-100 Baş)	17	37,78	12	26,67	16	35,56	45	100,00
III.Grup(101-250 Baş)	16	32,65	8	16,33	25	51,02	49	100,00
IV.Grup (251+ Baş)	8	53,33	1	6,67	6	40,00	15	100,00
Genel Toplam	69	43,67	31	19,62	58	36,71	158	100,00

İlçelerdeki hayvancılık işletmelerin işletmecilerin % 42,42'si önümüzdeki beş yıl içinde hayvan varlığını artıracağını söylemektedir, % 36,67'si ise hayvan varlığını azaltacağını belirtmiştir. Hayvan varlığım değişmeyecek diyen işletmelerin oranı ise 20,91 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 92). İlçeler itibarıyle bu oranlarda önemli farklılıklar görülmektedir.

Çizelge 92. İlçelere Göre İşletmecilerin Önümüzdeki Beş Yılda Hayvan Varlığının Ne Olacağı

İlçeler	Artacak		Değişmeyecek		Azalacak		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Aralık	39	39,00	36	36,00	25	25,00	100	100,00
Karakoyunlu	16	76,19	2	9,52	3	14,29	21	100,00
Tuzluca	45	40,91	20	18,18	45	40,91	110	100,00
Merkez	40	40,40	11	11,11	48	48,48	99	100,00
Genel Toplam	140	42,42	69	20,91	121	36,67	330	100,00

7.11. İncelenen İşletmelerde Hayvan Temin ve Satış Yerleri

Iğdır Belediyesi tarafından 1 milyon 448 bin TL'ye mal olan hayvan pazarı 2013 yılı Ocak ayında faaliyete başlamıştır. Avrupa standartlarında yapıldığı belirtilen, modern hayvan pazarının hayvancılık bölgesi olan Iğdır'ın önemli sorununu çözecektir. Eski hayvan pazarı günün koşullarına cevap veremiyordu. Iğdır'a modern bir hayvan pazarı kazandırılmış ve kentte organize hayvancılığı geliştirmek için önemli fırsatlar oluşacaktır. Iğdır hayvan pazarına Türkiye'nin birçok ilinden hayvan getirilmektedir. Iğdır Belediyesi tarafından yapılan hayvan pazarı 36 bin metrekarelik bir alana sahip olup, 6 bin metrekare büyükbaş ve küçükbaş padokunda aynı anda yaklaşık 2 bin küçükbaş, 700 tane büyükbaş kapasitelidir. Hayvan pazarında müşteri hizmet binası, lokanta, veteriner odası, otopark, idari bina, lokal,

kahvehane, kontrol odası, kazan dairesi, WC, dezenfektasyon havuzu ve hayvanların iniş çıkışlarını sağlamak için rampa alanları da yer almaktadır.

İncelenen büyükbaş hayvancılık işletmelerinde, işletmecilerin hayvanları işletmeleri için satın aldığı yerlerin başında, hayvan pazarı gelmektedir(% 73,54). Bunu kendi işletmesinde (% 16,34), Köyden (% 8,17) ve şehir dışından (% 1,95) takip etmektedir(Çizelge 93). İşletme grupları itibarıyle, işletmelerin hayvanları temin ettiği yerler farklılıklar göstermektedir.

Çizelge 93. Büyükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvanları Temin Ettiği Yerler

İşletme Grupları	Hayvan Pazarı		Kendi İşletmesi		Köyden		Şehir Dışından		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
I.Grup (1-5 Baş)	78	74,29	14	13,33	12	11,43	1	0,95	105	100,00
II.Grup (6-10 Baş)	47	78,33	6	10,00	6	10,00	1	1,67	60	100,00
III.Grup(11-20 Baş)	31	67,39	13	28,26	1	2,17	1	2,17	46	100,00
IV.Grup (21+ Baş)	33	71,74	9	19,57	2	4,35	2	4,35	46	100,00
Genel Toplam	189	73,54	42	16,34	21	8,17	5	1,95	257	100,00

İncelenen küçükbaş hayvancılık işletmelerinde, işletmecilerin hayvanları işletmeleri için satın aldığı yerlerin başında, hayvan pazarı gelmektedir(% 73,01). Bunu kendi işletmesinde (% 20,25) ve Köyden (% 6,76) takip etmektedir(Çizelge 94). Şehir dışından hayvan temin eden işletmeye rastlanılmamıştır.

Küçükbaş hayvancılık işletmeleri ile büyükbaş hayvancılık işletmelerinin hayvan temin ettiğleri yerler bakımından bir benzerliğin olduğu görülmüştür.

Çizelge 94. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvanları Temin Ettiği Yerler

İşletme Grupları	Hayvan Pazarı		Kendi İşletmesi		Köyden		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
I.Grup (1-50 Baş)	37	75,51	9	18,37	3	6,12	49	100,00
II.Grup (51-100 Baş)	33	68,75	10	20,83	5	10,42	48	100,00
III.Grup(101-250 Baş)	37	72,55	11	21,57	3	5,88	51	100,00
IV.Grup (251+ Baş)	12	80,00	3	20,00	0	0,00	15	100,00
Genel Toplam	119	73,01	33	20,25	11	6,76	163	100,00

İlçeler itibarıyle incelenen hayvancılık işletmelerinde, işletmecilerin hayvanları işletmeleri için satın aldığı yerlerin başında, hayvan pazarı gelmektedir(% 73,29). Bunu kendi işletmesinde (% 17,51) ve Köyden (% 7,72) takip etmektedir(Çizelge 95). Şehir dışından hayvan temin eden işletmelerin oranı oldukça düşük (% 1,48) çıkmıştır.

Çizelge 95. İlçelere Göre İşletmecilerin Hayvanları Temin Ettiği Yerler

İlçeler	Hayvan Pazarı		Kendi İşletmesi		Köyden		Şehir Dışından		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Aralık	49	48,51	49	48,51	1	0,99	2	1,98	101	100,00
Karakoyunlu	18	85,71	0	0,00	3	14,29	0	0,00	21	100,00
Tuzluca	86	78,18	10	9,09	13	11,82	1	0,91	110	100,00
Merkez	94	89,52	0	0,00	9	8,57	2	1,90	105	100,00
Genel Toplam	247	73,29	59	17,51	26	7,72	5	1,48	337	100,00

Türkiye'de canlı hayvan alımları hayvan panayırları, belediye hayvan pazarları ve hayvan borsalarında gerçekleşmektedir. Hayvan satış şekilleri ise canlı ağırlık ve randıman şeklinde yapılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde pazarlama açısından daha çok kooperatifler kanalıyla ve sözleşmeye dayalı satış sistemine göre yapılan uygulamaları görülmektedir. Sığır eti ortak piyasa döneminde satışlar hayvan türlerine göre dereceleme cetveline göre yapılmaktadır(Anonim, 2011a).

İncelenen büyükbaş hayvancılık işletmelerinde, işletmecilerin hayvanlarını sattıkları yerlerin başında, hayvan pazarı gelmektedir(% 84,78). Bunu köydeki işletmesinde satanlar (% 10,87) ve şehir dışında satanlar (% 4,35) takip etmektedir(Çizelge 96). Et ve Balık Kurumu bölgede kapanmasına rağmen bu kuruma sattığını belirten bir işletmeye de rastlanmıştır.

Çizelge 96. Büyükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvanları Nerede Sattığı

İşletme Grupları	Hayvan Pazarı		Et Balık Kurumu		Köyde (işletmede)		Şehir Dışında		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
I.Grup (1-5 Baş)	92	87,62	1	0,95	12	11,43	0	0,00	105	100,00
II.Grup (6-10 Baş)	51	87,93	0	0,00	7	12,07	0	0,00	58	100,00
III.Grup(11-20 Baş)	41	89,13	0	0,00	4	8,70	1	2,17	46	100,00
IV.Grup (21+ Baş)	39	84,78	0	0,00	5	10,87	2	4,35	46	100,00
Genel Toplam	223	87,45	1	0,39	28	10,98	3	1,18	255	100,00

İncelenen küçükbaş hayvancılık işletmelerinde, işletmecilerin hayvanlarını sattıkları yerlerin başında, hayvan pazarı gelmektedir(% 97,47). Bunu köydeki işletmesinde satanlar (% 1,90) ve Et Balık Kurumuna satanlar (% 0,63) takip etmektedir(Çizelge 97). Şehir dışında hayvan satışı yapan işletmeye rastlanılmamıştır.

Çizelge 97. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvanları Nerede Sattığı

İşletme Grupları	Hayvan Pazarı		Et Balık Kurumu		Köyde (isletmede)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
I.Grup (1-50 Baş)	49	98,00	1	2,00	0	0,00	50	100,00
II.Grup (51-100 Baş)	42	93,33	0	0,00	3	6,67	45	100,00
III.Grup(101-250 Baş)	48	100,00	0	0,00	0	0,00	48	100,00
IV.Grup (251+ Baş)	15	100,00	0	0,00	0	0,00	15	100,00
Genel Toplam	154	97,47	1	0,63	3	1,90	158	100,00

İncelenen ilçelerdeki hayvancılık işletmelerinde, işletmecilerin hayvanlarını sattıkları yerlerin başında, hayvan pazarı (% 89,76) gelmektedir. Bunu köydeki işletmesinde satanlar (% 9,04) ve şehir dışında satanlar (% 0,90) takip etmektedir(Çizelge 98).

Çizelge 98. İlçelere Göre İşletmecilerin Hayvanları Nerede Sattığı

İlçeler	Hayvan Pazarı		Et Balık Kurumu		Köyde (isletmede)		Şehir Dışında		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Aralık	85	85,86	0	0,00	14	14,14	0	0,00	99	100,00
Karakoyunlu	18	85,71	0	0,00	2	9,52	1	4,76	21	100,00
Tuzluca	97	87,39	0	0,00	12	10,81	2	1,80	111	100,00
Merkez	98	97,03	1	0,99	2	1,98	0	0,00	101	100,00
Genel Toplam	298	89,76	1	0,30	30	9,04	3	0,90	332	100,00

İncelenen büyükbaş hayvancılık işletmelerinde, işletme sahiplerine “Alıcıların Verdiği Fiyatlar Arasında Fark Oluyor mu” diye sorulmuş, bu soruya cevap verenlerin % 61,80’i evet demektedir(Çizelge 99). Bu oran işletme grupları arasında farklılıklar göstermektedir.

Çizelge 99. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Alıcıların Verdiği Fiyatlar Arasında Fark Olma Durumu

İşletme Grupları	Hayır		Evet		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
I.Grup (1-5 Baş)	24	23,53	78	76,47	102	100,00
II.Grup (6-10 Baş)	28	49,12	29	50,88	57	100,00
III.Grup(11-20 Baş)	25	54,35	21	45,65	46	100,00
IV.Grup (21+ Baş)	19	42,22	26	57,78	45	100,00
Genel Toplam	96	38,40	154	61,60	250	100,00

İncelenen küçükbaş hayvancılık işletmelerinde, işletme sahiplerine “Alıcıların Verdiği Fiyatlar Arasında Fark Oluyor mu” diye sorulmuş, bu soruya cevap veren işletme sahiplerinin % 61,60’ı evet demektedir(Çizelge 100). İşletme grupları arasında önemli farklar görülmemiştir.

Çizelge 100. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Alıcıların Verdiği Fiyatlar Arasında Fark Olma Durumu

İşletme Grupları	Hayır		Evet		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
I.Grup (1-50 Baş)	18	36,73	31	63,27	49	100,00
II.Grup (51-100 Baş)	16	35,56	29	64,44	45	100,00
III.Grup(101-250 Baş)	20	40,82	29	59,18	49	100,00
IV.Grup (251+ Baş)	5	33,33	10	66,67	15	100,00
Genel Toplam	59	37,34	99	62,66	158	100,00

İncelenen İlçelerdeki hayvancılık işletmelerinde, işletme sahiplerine “Alıcıların Verdiği Fiyatlar Arasında Fark Oluyor mu” diye sorulmuş, bu soruya cevap veren işletme sahiplerinin % 59,39’ı evet derken, % 40,61’i hayır demektedir(Çizelge 101). İlçeler itibarıyle işletmeler arasında önemli farklar görülmektedir. Aralık ilçesinde evet diyen işletmelerin oranı % 82,00 ile en yüksek orana sahip iken, Karakoyunlu ilçesindeki işletmelerin % 71,43’ü ve Merkez ilçedeki işletmelerin % 57,58’i hayır cevabı verdikleri görülmüştür.

Çizelge 101. İlçelere Göre İşletmecilerin Alıcıların Verdiği Fiyatlar Arasında Fark Olma Durumu

İlçeler	Hayır		Evet		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Aralık	18	18,00	82	82,00	100	100,00
Karakoyunlu	15	71,43	6	28,57	21	100,00
Tuzluca	44	40,00	66	60,00	110	100,00
Merkez	57	57,58	42	42,42	99	100,00
Genel Toplam	134	40,61	196	59,39	330	100,00

Görüşülen işletme sahiplerine “Alıcıların Verdiği Fiyatlar Arasında Fark Olma Nedenleri” sorulmuş, Büyükbaba hayvancılık işletmelerinde nedenler arasında ilk sırayı % 80,52 ile daha karlı olması cevabı almıştır (Çizelge 102).

Çizelge 102. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Alıcıların Verdiği Fiyatlar Arasında Fark Olma Nedeni

İşletme Grupları	I.Grup		II.Grup		III.Grup)		IV.Grup		Genel Toplam	
	Nedenler	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet
Daha Karlı Olma	65	83,33	25	86,21	15	71,43	19	73,08	124	80,52
Maliyetin Yüksek Olması	1	1,28	0	0,00	1	4,76	4	15,38	6	3,90
Ucuz Fiyat Verilmesi	2	2,56	0	0,00	1	4,76	0	0,00	3	1,95
Hayvana Göre	3	3,85	1	3,45	1	4,76	0	0,00	5	3,25
Piyasayı Düşürmek	3	3,85	3	10,34	2	9,52	3	11,54	11	7,14
Nakliye ve Yer Bedeli	1	1,28	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	0,65
İthalat Nedeniyle Ucuz	1	1,28	0	0,00	1	4,76	0	0,00	2	1,30
Rekabet	2	2,56	0	0,00	0	0,00	0	0,00	2	1,30
Toplam	78	100,00	29	100,00	21	100,00	26	100,00	154	100,00

Görüşülen küçükbaş hayvancılık yapan işletme sahiplerine “Alıcıların Verdiği Fiyatlar Arasında Fark Olma Nedenleri” sorulmuş, Küçükbaş hayvancılık işletmelerinde nedenler arasında ilk sırayı % 85,86 ile daha karlı olması cevabı almıştır (Çizelge 103). Bu değer büyükbaş hayvancılık işletmelerindeki değerle paralellik göstermektedir.

Çizelge 103. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Alıcıların Verdiği Fiyatlar Arasında Fark Olma Nedeni

İşletme Grupları Nedenler	I.Grup		II.Grup		III.Grup		IV.Grup		Genel Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Daha Karlı Olma	25	80,65	25	86,21	25	86,21	10	100,00	85	85,86
Maliyetin Yüksek Olması	1	3,23	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	1,01
Ucuz Fiyat Verilmesi	1	3,23	1	3,45	1	3,45	0	0,00	3	3,03
Hayvana Göre	0	0,00	2	6,90	2	6,90	0	0,00	4	4,04
Piyasayı Düşürmek	2	6,45	0	0,00	1	3,45	0	0,00	3	3,03
Nakliye ve Yer Bedeli	0	0,00	1	3,45	0	0,00	0	0,00	1	1,01
İthalat Nedeniyle Ucuz	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Rekabet	2	6,45	0	0,00	0	0,00	0	0,00	2	2,02
Toplam	31	100,00	29	100,00	29	100,00	10	100,00	99	100,00

Görülüşlen ilçelerdeki hayvancılık yapan işletme sahiplerine “Alıcıların Verdiği Fiyatlar Arasında Fark Olma Nedenleri” sorulmuş, hayvancılık işletmelerinde nedenler arasında ilk sırayı % 82,14 ile daha karlı olması cevabı almıştır (Çizelge 104).

Çizelge 104. İlçelere Göre İşletmecilerin Alıcıların Verdiği Fiyatlar Arasında Fark Olma Nedeni

İşletme Grupları Nedenler	Aralık		Karakoyunlu		Tuzluca		Merkez		Genel Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Daha Karlı Olma	66	80,49	2	33,33	61	92,42	32	76,19	161	82,14
Maliyetin Yüksek Olması	0	0,00	2	33,33	4	6,06	0	0,00	6	3,06
Ucuz Fiyat Verilmesi	4	4,88	0	0,00	1	1,52	0	0,00	5	2,55
Hayvana Göre	3	3,66	1	16,67	0	0,00	3	7,14	7	3,57
Piyasayı Düşürmek	5	6,10	0	0,00	0	0,00	7	16,67	12	6,12
Nakliye ve Yer Bedeli	1	1,22	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	0,51
İthalat Nedeniyle Ucuz	1	1,22	1	16,67	0	0,00	0	0,00	2	1,02
Rekabet	2	2,44	0	0,00	0	0,00	0	0,00	2	1,02
Toplam	82	100,00	6	100,00	66	100,00	42	100,00	196	100,00

İncelenen büyükbaş hayvancılık işletmelerinde, işletme sahiplerine “Hayvanları İstediği Fiyattan Satamaması Durumunda Başka Pazara Götürme Oluyor mu” diye sorulmuş, bu soruya cevap verenlerin % 72,40’ı hayır demektedir(Çizelge 105). Bu oran işletme grupları arasında farklılık göstermemektedir.

Çizelge 105. Büyüdbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvanları İstediği Fiyattan Satamaması Durumunda Başka Pazara Götürme Durumu

İşletme Grupları	Hayır		Evet		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
I.Grup (1-5 Baş)	70	68,63	32	31,37	102	100,00
II.Grup (6-10 Baş)	41	71,93	16	28,07	57	100,00
III.Grup(11-20 Baş)	35	76,09	11	23,91	46	100,00
IV.Grup (21+ Baş)	35	77,78	10	22,22	45	100,00
Genel Toplam	181	72,40	69	27,60	250	100,00

İncelenen küçükbaş hayvancılık işletmelerinde, işletme sahiplerine “Hayvanları İstediği Fiyattan Satamaması Durumunda Başka Pazara Götürme Oluyor mu” diye sorulmuş, bu soruya cevap veren işletme sahiplerinin % 67,09'u hayır demektedir(Çizelge 106). Küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık işletmeleri arasında verilen cevaplar bakımından önemli bir fark görülmemiştir.

Çizelge 106. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvanları İstediği Fiyattan Satamaması Durumunda Başka Pazara Götürme Durumu

İşletme Grupları	Hayır		Evet		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
I.Grup (1-50 Baş)	39	79,59	10	20,41	49	100,00
II.Grup (51-100 Baş)	29	64,44	16	35,56	45	100,00
III.Grup(101-250 Baş)	30	61,22	19	38,78	49	100,00
IV.Grup (251+ Baş)	8	53,33	7	46,67	15	100,00
Genel Toplam	106	67,09	52	32,91	158	100,00

İncelenen ilçelerdeki hayvancılık işletmelerinde, işletme sahiplerine “Hayvanları İstediği Fiyattan Satamaması Durumunda Başka Pazara Götürme Oluyor mu” diye sorulmuş, bu soruya cevap veren işletme sahiplerinin % 72,42'si hayır demektedir(Çizelge 107). İlçeler itibarıyle işletmeler arasında önemli farklar görülmemektedir. Karakoyunlu ilçesindeki işletmelerin % 90,48'i hayır cevabı verdikleri görülmüştür.

Çizelge 107. İlçelere Göre İşletmecilerin Hayvanları İstediği Fiyattan Satamaması Durumunda Başka Pazara Götürme Durumu

İlçeler	Hayır		Evet		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Aralık	75	75,00	25	25,00	100	100,00
Karakoyunlu	19	90,48	2	9,52	21	100,00
Tuzluca	76	69,09	34	30,91	110	100,00
Merkez	69	69,70	30	30,30	99	100,00
Genel Toplam	239	72,42	91	27,58	330	100,00

Görüşülen işletme sahiplerine “Hayvanları İstediği Fiyattan Satamaması Durumunda Başka Pazara Götürme Nedeni” sorulmuş, Büyükbaba hayvancılık işletmelerinde nedenler arasında ilk sırayı % 95,65 ile daha karlı olması cevabı almıştır (Çizelge 108).

Çizelge 108. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvanları İstediği Fiyattan Satamaması Durumunda Başka Pazara Götürme Nedeni

Nedenler	Karlı Olduğu İçin		Alıcı Daha Fazla		Piyasa Ucuz		Toplam	
	İşletme Grupları	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet
I.Grup (1-5 Baş)	31	96,88	0	0,00	1	3,13	32	100,00
II.Grup (6-10 Baş)	15	93,75	1	6,25	0	0,00	16	100,00
III.Grup(11-20 Baş)	10	90,91	1	9,09	0	0,00	11	100,00
IV.Grup (21+ Baş)	10	100,00	0	0,00	0	0,00	10	100,00
Genel Toplam	66	95,65	2	2,90	1	1,45	69	100,00

Görüşülen küçükbabası hayvancılık yapan işletme sahiplerine “Hayvanları İstediği Fiyattan Satamaması Durumunda Başka Pazara Götürme Nedeni” sorulmuş, Küçükbabası hayvancılık işletmelerinde nedenler arasında ilk sırayı % 98,08 ile daha karlı olması cevabı almıştır (Çizelge 109). Bu değer büyükbabası hayvancılık işletmelerindeki değerle paralellik göstermektedir. İncelenen işletmelerde piyasa ucuz diyen işletmeye rastlanmamıştır.

Görüşülen ilçelerdeki hayvancılık yapan işletme sahiplerine “Hayvanları İstediği Fiyattan Satamaması Durumunda Başka Pazara Götürme Nedeni” sorulmuş, hayvancılık işletmelerinde nedenler arasında ilk sırayı % 96,70 ile daha karlı olması cevabı almıştır (Çizelge 110).

Çizelge 109. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvanları İstediği Fiyattan Satamaması Durumunda Başka Pazara Götürme Nedeni

Nedenler İşletme Grupları	Karlı Olduğu İçin		Alıcı Daha Fazla		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
I.Grup (1-50 Baş)	9	90,00	1	10,00	10	100,00
II.Grup (51-100 Baş)	16	100,00	0	0,00	16	100,00
III.Grup(101-250 Bas)	19	100,00	0	0,00	19	100,00
IV.Grup (251+ Baş)	7	100,00	0	0,00	7	100,00
Genel Toplam	51	98,08	1	1,92	52	100,00

Çizelge 110. İlçelere Göre İşletmecilerin Hayvanları İstediği Fiyattan Satamaması Durumunda Başka Pazara Götürme Nedeni

Nedenler İlçeler	Karlı Olduğu İçin		Alıcı Daha Fazla		Piyasa Ucuz		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Aralık	25	100,00	0	0,00	0	0,00	25	100,00
Karakoyunlu	1	50,00	1	50,00	0	0,00	2	100,00
Tuzluca	32	94,12	1	2,94	1	2,94	34	100,00
Merkez	30	100,00	0	0,00	0	0,00	30	100,00
Genel Toplam	88	96,70	2	2,20	1	1,10	91	100,00

7.12. İncelenen İşletmelerde Hayvancılıkla İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri

İğdır ilinde yapılan çalışma kapsamında, hayvansal üretim yapan üreticilerin sorunlarını tespit etmek amacıyla açık uçlu sorular sorulmuş, alınan cevaplar Büyükbaba, küçükbaş ve ilçelerdeki işletmeler düzeyinde tablolar haline getirilerek, sorunların yüzde dağılımları verilmiştir.

Görüşülen büyükbaş hayvancılık işletmelerinde hayvan üretime yönelik sorunlar arasında ilk sırayı % 25,95 ile yem fiyatlarının yüksekliği alırken, bunu % 20,14 ile yayaların kurak ve yetersiz olması, % 12,03 ile hayvanları ucuz olması, % 10,54 ile yem bitkisi yetiştirememeye (sulama suyu yetersizliğinden) ve % 5,00 ile kredi sorunu izlemektedir(Çizelge 111). İşletme grupları itibariyle, karşılaşılan sorunların önceliğinde az da olsa bir farklılık olduğu görülmektedir.

Çizelge 111. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvancılığa İlişkin Sorunları

İşletme Grupları Sorunlar	I.Grup		II.Grup		III.Grup)		IV.Grup		Genel Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Yem Fiyatı Yüksek	72	27,59	43	25,29	39	25,00	38	24,84	192	25,95
Yayla Kurak-Yetersiz	63	24,14	32	18,82	28	17,95	26	16,99	149	20,14
Hayvan Ucuz	29	11,11	23	13,53	20	12,82	17	11,11	89	12,03
Yem Bitkisi Yetiştiremememe	30	11,49	18	10,59	16	10,26	14	9,15	78	10,54
Kredi Sorunu	10	3,83	6	3,53	10	6,41	11	7,19	37	5,00
Bakım Masrafı Yüksek	16	6,13	8	4,71	3	1,92	8	5,23	35	4,73
Pazar Sıkıntısı	10	3,83	6	3,53	7	4,49	10	6,54	33	4,46
Süt Satışı Sorun	9	3,45	8	4,71	4	2,56	6	3,92	27	3,65
İthal Hayvan Gelmesi	1	0,38	5	2,94	7	4,49	5	3,27	18	2,43
Çoban Yokluğu	5	1,92	5	2,94	3	1,92	4	2,61	17	2,30
Et Fiyatı Düşük	0	0,00	7	4,12	4	2,56	4	2,61	15	2,03
Et Balık Kurumu Yok	4	1,53	5	2,94	4	2,56	2	1,31	15	2,03
Fiyat İstikrarsızlığı	1	0,38	2	1,18	5	3,21	4	2,61	12	1,62
Barınak Sorunu	2	0,77	0	0,00	3	1,92	1	0,65	6	0,81
Besicilik Bilgi Eksikliği	3	1,15	2	1,18	0	0,00	0	0,00	5	0,68
Ulaşım Sıkıntısı	3	1,15	0	0,00	1	0,64	1	0,65	5	0,68
Hayvan Sağlığı Denetimi	3	1,15	0	0,00	0	0,00	0	0,00	3	0,41
Küpe Sorunu	0	0,00	0	0,00	1	0,64	2	1,31	3	0,41
Hayvan İslahı	0	0,00	0	0,00	1	0,64	0	0,00	1	0,14
Toplam	261	100,00	170	100,00	156	100,00	153	100,00	740	100,00

Görüşülen küçükbaş hayvancılık işletmelerinde hayvansal üretmeye yönelik sorunlar arasında ilk sırayı % 27,45 ile yaylaların kurak ve yetersiz olması alırken, bunu % 24,09 ile yem fiyatlarının yüksekliği, % 15,41 ile yem bitkisi yetiştiremememe (su yetersizliğinden), % 7,00 ile hayvanları ucuz olması ve % 5,32 ile bakım masrafının yüksekliği

izlemektedir(Çizelge 112). İşletme grupları itibariyle, karşılaşılan sorunların önceliğinde az da olsa bir farklılık olduğu görülmektedir.

Çizelge 112. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvancılığa İlişkin Sorunları

İşletme Grupları Sorunlar	I.Grup		II.Grup		III.Grup		IV.Grup		Genel Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Yayla Kurak-Yetersiz	35	28,23	26	27,66	26	25,49	11	29,73	98	27,45
Yem Fiyatı Yüksek	29	23,39	23	24,47	25	24,51	9	24,32	86	24,09
Yem Bitkisi Yetiştiremememe	20	16,13	18	19,15	14	13,73	3	8,11	55	15,41
Hayvan Ucuz	11	8,87	3	3,19	8	7,84	3	8,11	25	7,00
Bakım Masrafi Yüksek	5	4,03	4	4,26	7	6,86	3	8,11	19	5,32
Pazar Sıkıntısı	4	3,23	4	4,26	5	4,90	1	2,70	14	3,92
Kredi Sorunu	1	0,81	5	5,32	3	2,94	1	2,70	10	2,80
Süt satışı Sorun	1	0,81	4	4,26	3	2,94	2	5,41	10	2,80
Çoban Yokluğu	2	1,61	2	2,13	3	2,94	2	5,41	9	2,52
Et Balık Kurumu Yok	3	2,42	2	2,13	2	1,96	0	0,00	7	1,96
Fiyat İstikrarsızlığı	4	3,23	1	1,06	2	1,96	0	0,00	7	1,96
Ulaşım Sıkıntısı	2	1,61	0	0,00	3	2,94	1	2,70	6	1,68
İthal Hayvan Gelmesi	1	0,81	0	0,00	1	0,98	1	2,70	3	0,84
Hayvan sağlığı Denetimi	2	1,61	1	1,06	0	0,00	0	0,00	3	0,84
Besicilik Bilgi eksikliği	2	1,61	0	0,00	0	0,00	0	0,00	2	0,56
Et Fiyatı Düşük	2	1,61	0	0,00	0	0,00	0	0,00	2	0,56
Barınak Sorunu	0	0,00	1	1,06	0	0,00	0	0,00	1	0,28
Toplam	124	100,00	94	100,00	102	100,00	37	100,00	357	100,00

İncelenen ilçelerdeki hayvancılık işletmelerinde, hayvansal üretmeye yönelik sorunlar arasında ilk sırayı % 25,11 ile yem fiyatlarının yüksekliği alırken, bunu % 21,44 ile yaylaların kurak ve yetersiz olması, % 11,70 ile yem bitkisi yetiştiremememe (su yetersizliğinden), % 11,12 ile hayvanların ucuz olması ve % 4,70 ile kredi sorunu izlemektedir(Çizelge 113). İlçelerdeki işletmelerde, karşılaşılan sorunların önceliğinde az da olsa bir farklılık olduğu görülmektedir.

Çizelge 113. İlçelere Göre İşletmecilerin Hayvancılığa İlişkin Sorunları

İşletme Grupları Sorunlar	Aralık		Karakoyunlu		Tuzluca		Merkez		Genel Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Yem Fiyatı Yüksek	50	16,50	16	23,19	94	31,54	59	29,21	219	25,11
Yayla Kurak-Yetersiz	91	30,03	14	20,29	34	11,41	48	23,76	187	21,44
Yem Bitkisi Yetişirememem	59	19,47	14	20,29	16	5,37	13	6,44	102	11,70
Hayvan Ucuz	10	3,30	7	10,14	65	21,81	15	7,43	97	11,12
Kredi Sorunu	4	1,32	3	4,35	23	7,72	11	5,45	41	4,70
Bakım Masrafı Yüksek	10	3,30	2	2,90	11	3,69	16	7,92	39	4,47
Pazar Sıkıntısı	11	3,63	2	2,90	18	6,04	6	2,97	37	4,24
Süt Satışı Sorun	15	4,95	2	2,90	6	2,01	9	4,46	32	3,67
İthal Hayvan Gelmesi	4	1,32	2	2,90	13	4,36	0	0,00	19	2,18
Çoban Yokluğu	11	3,63	0	0,00	4	1,34	4	1,98	19	2,18
Et Balık Kurumu Yok	14	4,62	0	0,00	0	0,00	5	2,48	19	2,18
Et Fiyatı Düşük	1	0,33	4	5,80	2	0,67	11	5,45	18	2,06
Fiyat İstikrarsızlığı	10	3,30	1	1,45	5	1,68	1	0,50	17	1,95
Ulaşım Sıkıntısı	6	1,98	0	0,00	0	0,00	0	0,00	6	0,69
Besicilik Bilgi eksikliği	3	0,99	0	0,00	1	0,34	2	0,99	6	0,69
Barınak Sorunu	0	0,00	0	0,00	5	1,68	1	0,50	6	0,69
Hayvan Sağlığı Denetimi	4	1,32	0	0,00	0	0,00	0	0,00	4	0,46
Küpe Sorunu	0	0,00	2	2,90	1	0,34	0	0,00	3	0,34
Hayvan İslahı	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	0,50	1	0,11
Toplam	303	100,00	69	100,00	298	100,00	202	100,00	872	100,00

Iğdır ilinde yapılan bu araştırma kapsamında, hayvansal üretim yapan üreticilerin karşılaşıkları sorunlarına yönelik çözüm önerilerini tespit etmek amacıyla açık uçlu sorular sorulmuş, alınan cevaplar büyükbaş, küçükbaş ve ilçelerdeki işletmeler düzeyinde çizelgeler haline getirilerek, çözüm önerilerinin yüzde dağılımları verilmiştir.

Görüşülen büyükbaş hayvancılık işletmelerinde sunulan çözüm önerileri arasında ilk sırayı % 19,13 ile mera sayıları (alanı) artırılsın alırken, bunu % 18,98 ile yeme destek verilmesi, % 14,46 ile ithal hayvan getirilmesinin engellenmesi, % 12,50 ile kredi desteği sağlanması ve % 11,30 ile tarıma destek sağlanması izlemektedir(Çizelge 114).

Çizelge 114. Büyükbaba Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvancılığa İlişkin Çözüm Önerileri

İşletme Grupları Sorunlar	I.Grup		II.Grup		III.Grup)		IV.Grup		Genel Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Mera Sayıları Arttırılmalı	50	21,10	27	17,31	29	20,00	21	16,67	127	19,13
Yeme Desteği	48	20,25	29	18,59	25	17,24	24	19,05	126	18,98
İthal Hayvan Gelmesin	27	11,39	23	14,74	22	15,17	24	19,05	96	14,46
Kredi Desteği Sağlanması	31	13,08	15	9,62	19	13,10	18	14,29	83	12,50
Tarıma Destek Sağlansın	28	11,81	21	13,46	16	11,03	10	7,94	75	11,30
Pazar Yerleri Arttırılsın	8	3,38	7	4,49	7	4,83	9	7,14	31	4,67
Bakım Masrafına Devlet Desteği	15	6,33	6	3,85	0	0,00	3	2,38	24	3,61
Et Balık Kurumu	4	1,69	11	7,05	3	2,07	5	3,97	23	3,46
Süt Desteği	8	3,38	2	1,28	4	2,76	3	2,38	17	2,56
Fiyat İstikrarı	2	0,84	3	1,92	5	3,45	3	2,38	13	1,96
Hayvan Fiyatları Arttırılmalı	3	1,27	4	2,56	2	1,38	2	1,59	11	1,66
Kaçakçılık Önleme	0	0,00	1	0,64	6	4,14	3	2,38	10	1,51
Bakım Eğitimi	4	1,69	3	1,92	1	0,69	0	0,00	8	1,20
Besicilik Eğitimi Verilsin	2	0,84	2	1,28	2	1,38	0	0,00	6	0,90
Devlet Modern Ahırlar Yapmalı	2	0,84	1	0,64	2	1,38	1	0,79	6	0,90
Ulaşımı Kolaylaştırma	3	1,27	0	0,00	1	0,69	0	0,00	4	0,60
Sağlık Denetimi	2	0,84	0	0,00	0	0,00	0	0,00	2	0,30
Taşıma Desteği	0	0,00	0	0,00	1	0,69	0	0,00	1	0,15
Hayvan İslahı	0	0,00	1	0,64	0	0,00	0	0,00	1	0,15
Toplam	237	100,00	156	100,00	145	100,00	126	100,00	664	100,00

Görüşülen küçükbaş hayvancılık işletmelerinde sunulan çözüm önerileri arasında ilk sırayı % 25,63 ile mera sayıları (alanı) artırılsın alırken, bunu % 16,88 ile yeme destek verilmesi, % 15,3 ile tarıma destek sağlanması, % 10,63 ile kredi desteği sağlanması ve % 7,50 ile ithal hayvan getirilmesinin engellenmesi izlemektedir(Çizelge 115).

Çizelge 115. Küçükbaş Hayvan Varlığı Olan İşletmelerde İşletme Gruplarına Göre İşletmecilerin Hayvancılığa İlişkin Çözüm Önerileri

İşletme Grupları Sorunlar	I.Grup		II.Grup		III.Grup		IV.Grup		Genel Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Mera Sayıları Arttırılmalı	28	25,45	27	27,00	19	23,17	8	29,63	82	25,63
Yeme Desteği	20	18,18	13	13,00	15	18,29	6	22,22	54	16,88
Tarıma Destek Sağlansın	18	16,36	17	17,00	11	13,41	3	11,11	49	15,31
Kredi Desteği Sağlanmalı	8	7,27	14	14,00	10	12,20	2	7,41	34	10,63
Ithal Hayvan Gelmesin	9	8,18	5	5,00	8	9,76	2	7,41	24	7,50
Bakım Masrafına Devlet Desteği	6	5,45	5	5,00	4	4,88	0	0,00	15	4,69
Pazar Yerleri Arttırılsın	4	3,64	4	4,00	4	4,88	2	7,41	14	4,38
Süt Desteği	1	0,91	4	4,00	2	2,44	2	7,41	9	2,81
Fiyat İstikrarı	4	3,64	2	2,00	1	1,22	1	3,70	8	2,50
Et Balık Kurumu	2	1,82	2	2,00	2	2,44	0	0,00	7	2,19
Hayvan Fiyatları Arttırılmalı	2	1,82	3	3,00	1	1,22	0	0,00	6	1,88
Bakım Eğitimi	3	2,73	0	0,00	2	2,44	0	0,00	5	1,56
Ulaşımı Kolaylaştırma	2	1,82	0	0,00	2	2,44	1	3,70	5	1,56
Besicilik Eğitimi Verilsin	2	1,82	1	1,00	1	1,22	0	0,00	4	1,25
Kaçakçılık Önlestin	1	0,91	1	1,00	0	0,00	0	0,00	2	0,63
Devlet Modern Ahırlar Yapmalı	0	0,00	1	1,00	0	0,00	0	0,00	1	0,31
Sağlık Denetimi	0	0,00	1	1,00	0	0,00	0	0,00	1	0,31
Toplam	110	100,00	100	100,00	82	100,00	27	100,00	320	100,00

İncelenen ilçelerde hayvancılık işletmelerinde işletme sahipleri tarafından sunulan çözüm önerileri arasında, ilk sırayı % 20,60 ile mera sayıları (alanı) artırılsın alırken, bunu % 18,11 ile yeme destek verilmesi, % 12,90 ile ithal hayvan getirilmesinin engellenmesi, % 12,53 ile kredi desteği sağlanması ve % 12,16 ile tarıma destek sağlanması izlemektedir(Çizelge 116).

Çizelge 116. İlçelere Göre İşletmecilerin Hayvancılığa İlişkin Çözüm Önerileri

İşletme Grupları Sorunlar	Aralık		Karakoyunu		Tuzluca		Merkez		Genel Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Mera Sayıları Arttırılmalı	84	29,17	10	17,24	37	12,05	35	22,88	166	20,60
Yem Desteği	39	13,54	9	15,52	64	20,85	34	22,22	146	18,11
Ithal Hayvan Gelmesin	9	3,13	14	24,14	69	22,48	12	7,84	104	12,90
Kredi Desteği Sağlanmalı	15	5,21	9	15,52	48	15,64	29	18,95	101	12,53
Tarıma Destek Sağlansın	59	20,49	13	22,41	12	3,91	14	9,15	98	12,16
Pazar Yerleri Arttırılsın	11	3,82	1	1,72	21	6,84	4	2,61	37	4,59
Bakım Masrafına Devlet Desteği	11	3,82	1	1,72	14	4,56	3	1,96	29	3,60
Et Balık Kurumu	16	5,56	0	0,00	0	0,00	12	7,84	28	3,47
Süt Desteği	13	4,51	1	1,72	5	1,63	2	1,31	21	2,61
Fiyat İstikrarı	10	3,47	0	0,00	6	1,95	0	0,00	16	1,99
Hayvan Fiyatları Arttırılmalı	4	1,39	0	0,00	9	2,93	3	1,96	16	1,99
Bakım Eğitimi	8	2,78	0	0,00	2	0,65	0	0,00	10	1,24
Kaçakçılık Önlensin	0	0,00	0	0,00	10	3,26	0	0,00	10	1,24
Besicilik Eğitimi Verilsin	2	0,69	0	0,00	4	1,30	3	1,96	9	1,12
Devlet Modern Ahırlar Yapmalı	0	0,00	0	0,00	5	1,63	1	0,65	6	0,74
Ulaşım-Taşımayı Kolaylaştırma	5	1,74	0	0,00	1	0,33	0	0,00	6	0,74
Sağlık Denetimi	2	0,69	0	0,00	0	0,00	0	0,00	2	0,25
Hayvan İslahı	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	0,65	1	0,12
Toplam	288	100,00	58	100,00	307	100,00	153	100,00	806	100,00

Iğdır ilinin hayvancılığına yönelik sorunlar ve çözüm önerileri, görüşme yapılarak toplanan ve anket formlarına kaydedilenlerden başka, araştırma alanında gözlemlenen, diğer üreticiler tarafından dillendirilen ve hayvancılığa hizmet sunan kurum ve kuruluşlardan elde edilen bilgilerde aşağıda verilmiştir. Araştırma alanında karşılaşılan sorunlar şunlardır.

Barınak alanları (büyülüklük m^2 olarak) ve havalandırma yerleri ile ilgili önemli problemler bulunmaktadır. Barınak yapımı konusunda maddi imkanlar sınırlıdır. Barınak yapımlarındaki devlet teşviklerinde bürokratik işlemlerin uzun sürmesinden dolayı ciddi sorunların oluşmaktadır.

Pazar ve rekabet sorunu önemli bir konu olarak önmüze çıkmaktadır. Hayvanın etinin ve sütünün para etmiyor olması hayvana olan önemi azaltmaktadır. Ayrıca buzağı ölümlerinin fazla olması da işletmelerin karlılık oranını düşürmektedir. İthal etlerin fiyatının düşük olması, iç piyasada fiyatları üretici açısından olumsuz etkilemektedir. Hayvansal üretimden elde edilen gelirin büyük bölümünün aracılara gitmesi, bu sektörde kazananın üretici değil aracının olması sonucunu doğurmaktadır.

Üniversitenin yeni kurulmuş olması ve üreticilere yeterince birebir eğitim vermemesi ve üreticiye ulaşamaması da önemli bir başka sorundur. Eski usullerle üretim yapılması ve işletmelere örnek modellerin oluşturulamaması da bir başka konudur.

Hayvansal üretmeye verilen destek ve hibelerin doğru kanallara aktarılmaması ve verilen bu desteklerin yarar ve zararlarının analiz edilmemesi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta hayvancılığa yapılan destek yüzünden hayvan fiyatlarının suni olarak yükselmesi de üreticileri rahatsız etmektedir.

Başa silaj yapımı olmak üzere, yem bitkileri üretiminde karşılaşılan çeşitli sorunlar vardır. Bu sorunların başında sulama sorunu gelmektedir. Yem fiyatlarını yüksekliği, hatta bu yıl için saman fiyatlarının kesif yem fiyatlarına yaklaşması da üreticileri olumsuz etkilemektedir.

Hayvancılık sektöründe örgütlenme başlı başına bir sorundur. Bu durum girdi temininden ürünlerin pazarlanması kadar çeşitli aşamalarda belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.

Profesyonel hayvan beslemesini ve modern işletme için gereken kurallar bölge insanı tarafından bilinmiyor. Bu sebeple yeterli verim alınamıyor ve hayvanlar gün boyu merada gezdirilerek üretim yapılmaya çalışılmaktadır. Holstein cinsi hayvanlardan, bu bölgelerde yeterli verim alınamıyor görüşü de yaygındır.

Mera ıslahının yapılmaması, aşırı otlanma, meranın korunmaması da meraların verimini düşürmeye, mera kullanımı sorunları vardır. Mera üzerinde hayvan baskısı, erken otlatma ve yanlış otlatma teknikleri bu sorunu tetiklemektedir.

Devlet hayvancılığa yönelik olarak, her sene değişken bir politika uyguluyor olması üreticileri olumsuz etkilemektedir.

Sürü sağlığı konusunda yetiştircinin bilinçli olmaması ve hayvan hastalandıktan sonra müdahale edilmesi önemli bir sorundur. Bölgede görülen en önemli hastalıklar arasında şap ve şarbon yer almaktadır. Hayvan pazar yerleri hastalıkların bulaşması ve yaygınlaşmasında önemli faktörlerden biri olarak karşımıza çıkıyor. Ayrıca barınak şartlarının kötü olması birçok hayvan hastalıklarına da sebebiyet veriyor. Eğitim konusundaki eksiklikler hayvan hastalıkları müdahalede de karşımıza çıkmaktadır. Suni tohumlama yönteminin bölgede veteriner hekimler tarafından iyi yapılamadığı kanısı yaygındır.

Araştırma alanında karşılaşılan sorumlara yönelik çözüm önerileri de aşağıda sıralanmıştır.

Devlet eliyle daha modern barınakların yapılmalı ve yetiştirciler bu konuda eğitilmelidir. Barınaklarla ilgili her yöreye uygun hayvan barınak modeli geliştirilmelidir.

Hayvansal üretimde kültür ırkı hayvan varlığının artırılması ve yaşam koşulları iyileştirerek, verim de arttırılabilir. İrk ıslahı ve modernizasyon birlikte yapılmalıdır.

Örgütlenme çabalarını artırarak, sıkıntısını ortadan kalkmasıyla, bireysel hareketi örgütlü harekete dönüştürmeyi başarmak gereklidir. Örgütlenmenin güçlendirilmesi için hayvancılığa yapılacak desteklemelerde, örgütlenme şart koşulmalı, örgütlenme olmadan destek verilmemelidir.

Yapılan üretimi batı illerine pazarlamak hedeflenmelidir. Pazarlamayı yapabilmek için kaliteli ve yüksek oranda üretimi gerçekleştirmek gereklidir.

Bölgede model işletmeler yaygınlaştırılarak yatırımcıların kafalarındaki sorular giderilmelidir.

Iğdır Üniversitesi, özellikle Ziraat Fakültesi öğretim üyeleri ile çiftçiler bir araya getirilmeli, çiftçiler eğitilmelidir. Ziraat Fakültesi tarafından kurulacak model işletmeler çiftçilere ziyaret ettirilmeli ve uygulamalar gösterilmelidir.

Et ithalatının durdurulması, et fiyatlarında üretici yönünden olumlu gelişmelere yol açabilir.

Hayvancılık işletmeleri, işletme için gerekli olacak yemi kendi üreterek yem maliyetini azaltabilir.

Bölgeye yönelik büyükbaş hayvancılık politikası belirlenmeli buna yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Üreticiye verilecek destegin inşaat aşamasında değil de sonrasında süt sağım ünitesi ve soğutma tanklarının alımında daha verimli olunacağı kanaati.

Hayvancılık işletmelerindeki, buzağı ölümlerini azaltmak için buzağılar ayrı bir bölümde, allığı güzel yapılmış temiz yerlerde beslenmeli ve ilk ağız sütünün mutlaka içirilmesi gereklidir.

Yem bitkileri üretimi teşvik edilerek, üreticiler bu konuda eğitilmeli ve silaj makineleri alımına destek verilmelidir.

İslah konusunda çalışmalar yapılmalı, üreticilere yeterli derecede veteriner hizmeti verilmeli ve devlet desteginden yararlanılmak için bilgilendirilmelidirler.

Bölge halkı yeterli bilgiye sahibi olmadığı için Holstein yerine Montofon ve Simantel cinsi hayvanlar yetiştirmelidir.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı meraları ıslah etmeye ve korumaya yönelik çalışmaları artırmalıdır. Otlatma teknikleri ile kullanılan meralardaki hayvanlarda çok ciddi verimler alınabiliyor.

Doğum sonrası, damızlık dışı buzağının farklı şekilde beslenmesi lazım, Süt ineklerinin hangi dönemde ne kadar protein ne kadar enerji ile besleneceğini iyi bilmesi lazım.

Devletin uzun vadeli ulusal bir hayvancılık politikası izlemesi gereklidir.

Hayvanların yaylaya çıkmadan aşılanması, il içerisinde hayvan hastalıklarının yayılmasını büyük ölçüde engellenmiş olacaktır.

8. SONUÇ

Iğdır ilinde canlı hayvan alımları hayvan panayırları, belediye hayvan pazarları ve işletmelerde (köy içi) gerçekleşmektedir. Hayvan satış şekilleri ise canlı ağırlık ve dış görünüşlerine bakılarak yapılmaktadır. Araştırmanın yapıldığı Iğdır ili ekolojik hayvancılık açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Hayvancılık daha çok ekstansif olarak yapılmakta bu nedenle birçok hayvancılık dalında çok düşük girdi kullanılmaktadır. Koyun ve keçi yetiştiriciliği daha çok meraya dayalı olarak yürütülmekte ve çoğu işletmelerde hayvanların yem gereksinimleri mera ve yayla gibi doğal otlatma alanlarından karşılanmaktadır.

Hayvan üretim yapan işletmelerde, verimi artırmanın temel kurallarından birisi verimi yüksek ırklarla çalışmaktadır. Verim artısını sağlamanın temelinde verimi yüksek kültür ırklarla çalışmak ve bakım ve besleme şartlarını iyileştirmeden geçmektedir. Devletin son yıllarda

uygulamakta olduğu suni tohumlama desteği sayesinde kültür ırkı ve melezi hayvanların oranının artmasında önemli katkı sağlayacaktır. Ayrıca bakım ve besleme şartlarının iyileştirilmesi, verimliliği artırmak açısından en az ırkların iyileştirilmesi kadar büyük önem kazanmaktadır.

Büyükbaş hayvancılık işletmelerinin küçükbaş hayvancılık işletmeleri karşısında daha karlıdır. Bunun nedeni küçükbaş hayvanların bakımının zor olması, hastalılardan dolayı kayıpların fazla olması, köylerde genç nüfusun göç etmesinden dolayı hayvanlara bakacak çoban yokluğudur. Büyükbaş kadar desteklenmeyen küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin geliştirilebilmesi için özellikle başka kullanım alternatifleri olmayan eğimli arazi yapısının fazla olduğu bölgelerde (Tuzluca ilçesi gibi) küçükbaş yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması hedeflenmelidir.

Üreticiler elde etikleri ürünün az olmasından satmakta sorun yaşamaktadır. Pazarlama sorunun aşılması için örgütlenmeleri gerekmektedir.

Çiftçilerin piyasa için üretim yapacakları büyülüğe ulaşmaları ve süt toplayan merkezler ve birlikler kurmalarıyla bu sorun çözülebilecektir. Bu bağlamda da işletmelerin örgütlenmesi gerekmektedir.

İğdir hayvancılık açısından küçükbaş hayvancılıkla birlikte süt hayvancılığı ve et hayvancılığına uygundur.

İğdir ilinin hayvansal üretim potansiyelinin geliştirilmesi için sahip olduğu bir çok avantajlı durum vardır. Bunlar; hayvancılığa yönelik hammaddenin kolay temin edilebilir olması, organik tarım yapmaya müsait alanların olması, transit geçiş bölgesinde olması ve beraberinde ihracata uygun bir coğrafi konumda olması, Nahcivan ve İran ile sınır ticareti kapsamında güneybirlik ticaret olanağına sahip olması, iklim ve topografik yapısının elverişli olması ve bölgesel teşviklerin varlığı ön plana çıkmaktadır.

Büyükbaş, küçükbaş ve arıcılık açısından geniş mera ve tarıma elverişli arazilerin varlığı, halkın hayvancılıkla ilgili yaklaşımının olumlu ve hayvancılık yapmaya isteklidir.

İlde tarım ve hayvancılığın cazip yatırım aracı olması ve hayvancılık işletmelerinin aile işletmesi şeklinde olması nedeniyle ticari gelecek kaygısı duymamaktadırlar. Bu işletmelerde işgücü maliyetlerinin ve risk unsurunun düşük olması, hayvansal üretim açısından farklı üretim biçimlerine uygun ekoloji büyük fırsatlar ve potansiyel oluşturmaktadır.

Hayvancılığın yaşılı nüfus tarafından yapılması, hayvancılıkla uğraşan nüfusun eğitim düzeyinin düşüklüğü ve girişimcilik kültürünün zayıflığı işletmelerin gelişip büyülmesi karşısındaki en önemli olumsuz koşullardır.

Ayrıca hayvancılık işletmelerinde, ortak iş yapma kültürünün olmaması ve örgütlenme sorunu da başka bir olumsuzluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

İğdir ilinde hayvancılık işletmelerinde yaşanan hayvan sağlığı ile ilgili sorunlar ve yeterli veterinerlik hizmetinin olmaması, kısa sürede çözülmesi gereken sorunların başında gelmektedir.

İşletmelerde karşılaşılan yüksek üretim maliyetleri ve yem fiyatlarının yüksekliği, yem üretiminin işletmelerde üretilmesiyle bir dereceye kadar çözülebilir. Aynı zamanda başta yem bitkilerinin desteklenmesi olmak üzere işletmelerinin devlet destegine ihtiyacı olduğu da açıklık tır.

İğdir ilinde ekolojik tarımın yaygınlaştırılması ile doğanın ve eko sistemin korunmasına, küçük çiftçilerin gelir düzeyinin artırılmasına, agro-turizm ve kırsal kalkınmaya, köyden kente göçün önlenmesine, başta çocuklar olmak üzere insanlar için daha sağlıklı ürün üretilmesine neden olmaktadır. Ekolojik tarımın desteklenmesi ile birlikte; eğitim, denetim ve üretimden pazarlamaya kadar çok iyi bir organizasyonun oluşturulması gerekmektedir.

Devlet tarafından uygulanan destekleme politikaların popülist yaklaşımı ve kısa vadeli oluşu nedeniyle yapılan desteklerin devamlılığı aranmamaktadır. Yapılan destekler olduğu gibi kalmaktadır. Bu desteklemelerin devamlılığı önem arz etmektedir. Destekleme politikalarının tarımsal yapıya uygun olarak belirlenmesi gerekmektedir. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin desteklenmesi gereken yerde küçükbaş hayvancılık, büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinin desteklenmesi gereken yerde, büyükbaş hayvan yetiştiriciliği desteklenmelidir.

Bilgi ve teknolojinin yeterince ilgili yerlere ulaştırılamamaktadır. Bilgi ve teknoloji olmadan gerekli ve yeterli gelişmenin olmasını beklemek mümkün değildir.

Ülkemizin bütün tarım altyapısında olduğu gibi, hayvancılık yatırımlarında da orta ve uzun vadeli tarım politika planlamaları yapılmamıştır. Planlama olmadan başarılı çalışmaların yapılmasını beklemek mümkün değildir. Planlama derken yalnızca yönetim planlaması değil aynı zamanda üretim planlaması da yapmak gerekmektedir. Üretim planlaması hangi bölgede hangi tip hayvancılığın destekleneceğini de baştan belli edecekinden yöneticilerin özel önem vermesi gereken konuların başında gelmektedir.

Tarımsal destekler verildikten sonra bunların amaca uygun şekilde kullanılıp kullanılmadığının denetimi yeterince yapılmamaktadır. Bunun sonucu olarak ta hayvancılığın gelişmesi için alınan destekler amacının dışında kullanılmaktadır. Verilen teşviklerin başarılı bir şekilde yerine getirilebilmesi için modern girdi ve teknolojilerin yeterince kullanılmasının sağlanması gereklidir.

9. KAYNAKLAR

Açıkgöz, E., 2001. Yem Bitkileri (3. Baskı) Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayın No: 182, Bursa.

Açıkgöz, E, R Hatipoğlu, S Altınok, C Sancak, A Tan, D Uraz., 2005. Yem bitkileri üretimi ve sorunları, Türkiye ziraat mühendisliği VI. Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005, Ankara.

Akman, N, F Aksoy, O Şahin, ÇY Kaya, G Erdoğdu., 2007. Cumhuriyetimizin 100. yılında Türkiye'nin hayvansal üretimi. Türkiye damızlık sığır yetiştiriciliği birliği yayınları No: 4, 116 s.

Akman, N., M. Özder., 1992. Tekirdağ İlinde İthal İneklerle Çalışan İşletmelerin Durumu Ve Sorunları' Trakya Bölgesi 1. Hayvancılık Sempozyumu. Tekirdağ, 1992.

Alçıçek, A., 2001. Süt İneklerinin Yemlenmesinde Yeni Teknikler. Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yayınları, No: 100.

Alçıçek, A., 2002. Süt Sığırı Rasyonu Yapımında Temel İlkeler. Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yayınları, No: 106:124-135.

Anonim, 2001. TÜİK, http://www.Tuik.Gov.Tr/Preistatistiktable.Do?İstab_Id=126

Anonim,2007.http://sgb.tarim.gov.tr/Proje_Yonetimi/Master_planları/masterplan/masterplan.htm.

Anonim, 2008. Başbakanlık DMİ Genel Müdürlüğü Meteoroloji Bültenleri, Ankara, Türkiye.

Anonim, 2011a. Bingöl İli Hayvancılık Potansiyeli Profili. T. C. Fırat Kalkınma Ajansı.

Anonim, 2011b. Doğu Anadolu Bölgesi Büyükbaba Hayvancılık Çalıştayı Raporu. T. C. Serhat Kalkınma Ajansı. Kars.

Anonim, 2011c. TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). Bitkisel Üretim İstatistikleri, Ankara, Türkiye.

Anonim, 2011d. TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu).Hayvansal Üretim İstatistikleri, Ankara, Türkiye.

Anonim, 2012a. Erozyonla Mücadele Eylem Planı (2013-2017), Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü, Ankara.

Anonim, 2012b. Kazımkarabekir Tarım İşletmesi Müdürlüğü, Aralık, İğdır.

Aral, S., Cevher Y., 2002. AB Ortak Tarım Politikasına Uyum Sürecinde Türk Hayvancılığında Alınması Gerekli Önlemler, Türk - Koop Ekin Dergisi, Temmuz-Eylül 2002, Yıl: 6, Sayı: 21, Ankara.

Aral, S., 1996. Avrupa Birliğine giriş sürecinde Türkiye'de Hayvancılık Politikaları ve Alınması gereklİ Önlemler). AVHO - Ankara Bölgesi Veteriner hekimler Odası Dergisi, Mart 1996.

Avcıoğlu, R., H. Soya, E Açıkgöz, A. Tan., 2000. Yem Bitkileri Üretime. Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi, 1. Cilt, 17-21.01.2000, Milli Kütüphane-Ankara, 567-585.

Ayan İ, Z Acar, U Başaran, Ö Önal Aşçı, H., Mut, 2006. Samsun Ekolojik Koşullarında Bazı Burçak (Vicia ervilia L.) Hatlarının Ot Ve Tohum Verimlerinin Belirlenmesi. OMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi. 21: 318-322.

Aydın, İ., Uzun, F., 2002. Çayır-Mera Amenajmanı ve İslahi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Kitabı, No: 9, Samsun.

Bakır, G. 2002. Van İlindeki Özel Süt Sığircılığı İşletmelerinin Yapısal Durumu. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi 12(2);1-10. Van.

ERKUŞ, A., 1979. Ankara İli, Yeni Mahalle İlçesinde Kontrollü Kredi Uygulaması Yapılan Tarım İşletmelerinin Planlanması Üzerine Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 709, Ankara.

Fidan, H., 1992. Çorum İlinde Sığır Yetiştiriciliği Yapan Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Hayvansal Ürünlerin Maliyet Unsurlarının Araştırılması. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Gökkuş A, A Koç, B Çomaklı 1995. Çayır-Mer'a Uygulama Kılavuzu. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 142, 49-50.

Güneş, T., Arıkan, R., 1988. Tarım Ekonomisi İstatistiği. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 1049. Ders Kitabı: 305. Ankara.

Hazneci, K., 2007. Amasya İli Suluova İlçesinde Sığır Besiciliği Yapan İşletmelerin Etkinlik Analizi. T.C. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Samsun.

Kızıloğlu, S., 1994, Erzurum İlinde Buğday, Arpa, Patates, Ayçiçeği, Şekerpancarı ve Fiğin Üretim maliyeti ve Arz Fonksiyonlarının Ekonometrik Analizi, Proje No: TOAG-1035, Erzurum.

Koçtürk O. N., 1967. Türkiye'nin Kalkınmasında tarım ve Sanayi, Bahar Matbaası, İstanbul.

Köse, K., 2006. Uşak İli Damızlık Sığır Yetiştiriciler Birliği Kayıtlı İşletmelerin Genel Yapısı. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi Zootekni Anabilim Dalı. Tekirdağ.

Külekçi, M., 2006. Erzurum İli Hayvancılık İşletmelerinin AB Muhasebe Sistemine (FADN) Göre Sınıflandırılması ve Değerlendirilmesi; Karayazı, Tekman Ve Çat İlçeleri Örneği. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Doktora Tezi. Erzurum.

Lund, H.G., 2007. Accounting for the World's rangelands, Rangelands, 29, ss. 3-10.

NRC, National Research Council, 1989. Nutrient requirements of dairy cattle. National Academy Press, Washington D.C., Sixty reviewed edition.

Özdoğan N 1976. Rüzgar Erozyonu ve Rüzgar Erozyonu Sahalarında Alınacak Başlıca Tedbirler. Topraksu Genel Müdürlüğü Yayınları, 306, Ankara.

Özkutlu F, E İnce 1999. Harran Ovasının Mevcut Tuzluluğu ve Potansiyel Yayılmış Alanı. Harran Üniv. Ziraat Fak. Dergisi. 2: 909-914.

Sarı, S., 1998. Çumra ve Altınkekin İlçelerinde (Konya) Bazı Süt Sığırı İşletmelerinin Yapısal Durumu ve Sorunları. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Zootekni ABD Yüksek Lisans Tezi. Konya.

Serin Y, M Tan (2001). Yem Bitkileri Kültürüne Giriş. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No: 206, 217 s.

Soya H, R Avcıoğlu, H Geren (2004). Yem Bitkileri. Hasad Yayıncılık, 223 s.

Soyak, A., 2006. Tekirdağ İli Süt Sığircılığı İşletmelerinin Yapısal Özellikleri ve Bu İşletmelerin Siyah Alaca Süt Sığırı Popülasyonunun Çeşitli Morfolojik Özellikleri Üzerine Bir Araştırma. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi Zootekni Anabilim Dalı. Tekirdağ.

Şahin, K., 1993. Adana İli Seyhan ve Yüreğir İlçelerinde Süt sığircılığı Yapılan İşletmelerde Kaynak Kullanımı ve Verimlilik. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Adana.

Şahin, O., 2000. Bolu İlinde Sığır Yetiştiriciliğinin Yapısı. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni ABD Doktora Tezi. Ankara.

Şahin, K. 2001. Kayseri İlinde Süt Sığircılığı Yapan İşletmelerin Yapısal Özellikleri Ve Pazarlama Sorunları. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi 11(1); 79.-86. Van.

Şahin, K., Gül, A., Koç, B. Ve Dağıstan, E. 2001. Adana İlinde Entansif Süt Sığircılığı Üretim Ekonomisi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi 11(2);19-28.

Şahin, K., Yılmaz, İ. H., 2008. Van İlinde Yem Bitkileri Tarımı, Mera Kullanımı ve Sosyo Ekonomik Yapı Üzerine Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi 14 (4) S: 414-419 Ankara

Şahin K, İH Yılmaz (2009). The Effects of Subsidizing Forage Production on Animal Production in Van, Turkey. Journal of Animal and Veterinary Advances 8 (3): 492-495.

Tatar, A. M., 2007. Ankara Ve Aksaray Damızlık Sığır Yetiştiricileri İl Birliklerine Üye Süt Sığircılığı İşletmelerinin Yapısı ve Sorunları. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı. Doktora Tezi. Ankara.

Temel, S., Şahin, K., 2011. Iğdır İlinde Yem Bitkilerinin Mevcut Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi. 21 (1): 64-72. Van.

Temel, S. ve Şimşek, U. 2011. Iğdır Ovası Toprakların Çoraklaşma Süreci ve Çözüm Önerileri. Alinteri Zirai Bil. Der.(Alinteri J of Agr. Sci.). 21 (B): 53-59.

Toker, M. T., Karabiyık, İ., 2012. Ovacık Hayvancılığının Stratejik Planı Analiz Çalışması. Karabük.

Tutkun, M., 1999. Diyarbakır İli Merkez İlçeye Bağlı Köylerdeki Süt Sığircılığının Yapısı. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Abd Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Tükel, T., Hatipoğlu, R. 2001. Çayır-Meralarda Zehirli Bitkiler ve Hayvanlar Üzerindeki etkileri, Tarım ve Köy 139: 40-43.

Yolcu H, Tan M (2008). Ülkemiz Yem Bitkileri Tarımına Genel Bir Bakış. Tarım Bilimleri Dergisi 14 (3): 303-312.

Yamane, T., 1967. Elementary Sampling Theory Prentice Inc. Englewood Cliffs. N.S. USA.